

MATERIŁY
**XV MIĘDZYNARODOWEJ NAUKOWI-
PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI**

AKTUALNE PROBLEMY
NOWOCZESNYCH NAUK - 2019

07 -15 czerwca 2019 roku

Volume 7
Pedagogiczne nauki

Przemyśl
Nauka i studia
2019

Adres wydawcy i redakcji:

37-700 Przemyśl ,
ul. Łukasińskiego 7

Materiały XV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji „Aktualne problemy nowoczesnych nauk - 2019» , Volume 7 Przemyśl: Nauka i studia - 100 s.

Zespół redakcyjny:

dr hab. Jerzy Ciborowski (redaktor prowadzą),

mgr inż Dorota

Michałowska, mgr inż Elżbieta Zawadzki,

Andrzej Smoluk, Mieczysław

Luty, mgr inż Andrzej Leśniak,

Katarzyna Szuszkiewicz.

**Materiały XV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji ,
«Aktualne problemy nowoczesnych nauk - 2019» , 07 -15 czerwca 2019
roku po sekcjach: Pedagogiczne nauki.**

e-mail: paha@rusnauka.com

Cena 54,90 zł (w tym VAT 23%)

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektyw autorów , 2019

© Nauka i studia, 2019

PEDAGOGICZNE NAUKI

Dystansowa edukacja

Аканова С.Б.

*М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
6M060200-Информатика мамандығының магистранты,
Қазақстан Республикасы*

ЭЛЕКТРОНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ КЕШЕНІН ҚҰРУДА ПРОГРАММАЛАЛЫҚ ОРТАЛАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Педагогикалық әдебиеттерде электрондық оқу құралдарына қатысты «оқытушы программалар», «компьютерлік оқытушы программалар», «автоматтандырылған оқыту жүйелері», «оқыту мақсатындағы программалық құралдар», «педагогикалық программалық құралдар», «оқытудың электрондық құралдары» және т.с.с. ұғымдар жиі қолданылады. Осы ұғымдарды бірізділендіру үшін И.В.Роберт «білім берудің ақпараттық ресурстары» деген жалпыланған ұғымды ұсынған [1].

Қазіргі кездегі В.В.Гура [2], Г.Г. Геркушенко [3] және т.б. зерттеулері мен педагогикалық практикада «электрондық білім беру ресурсы» термині кеңінен қолданылады.

Электрондық білім беру ресурсы (ЭББР) – бұл оқу процесін ақпараттық және коммуникациялық технологияларға (АКТ) негіздеп жүзеге асыруға мүмкіндік беретін ақпараттық білім беру ортасының негізгі құраушысы. ЭББР электрондық, желілік, дербес, аралас және біріктіріп оқыту сияқты оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қамтиды.

Оқыту үрдісінде ЭББР-ді қолдану оның интербелсенділігі, коммуникативтігі, мультимедиа құралдары арқылы мәтін, графика, анимация, аудио, видео түріндегі оқу материалдарын беру мүмкіндігі, білім объектілерін зерттеуде компьютерлік модельдеуді қолдану, түрлі оқу жұмыстарын автоматтандыру сияқты дидактикалық қасиеттермен анықталады.

ЭББР оқыту үрдісінде оқытуды басқару және оқу контенттерін басқару жүйелерімен бірге қолдану:

білім алушының дербес танымдық қызметін ұйымдастыру;

оқытушы тарапынан әрбір білім алушы үшін дербес оқыту қызметінің ұйымдастырылуы;

АКТ құралдары қолданылатын топтық оқыту қызметін ұйымдастыру сияқты міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда оқытушылардың кәсіби қызметтерінде жүйелі түрде қолданылып жүрген ЭББР-ді дайындау құралдарына деген қызығушылық артуда. ЭББР-ді дайындаудың екі түрлі тәсілі бар:

программалау жүйелері мен стандартты программалау тілдерін қолдану арқылы;

программалау орталарын қолдану арқылы.

Программалау орталары (ПО) деп – ЭББР-ді жасауда оқу-әдістемелік және ұйымдастыру-техникалық материалдарды, мәтіндік, графиктік, мультимедиялық объектілерді дайындауға, программаның сервистік мүмкіндіктерін қосуға арналған құралдардың жиынтығын айтады.

Қазіргі таңда Moodle, WebTutor, REDCLASS Pro/Learning, Competentum. Инструктор, Прометей, Платон және т.с.с. ПО-лардың бірізділендірілген, біркәнді анықтамасы жоқ. А.В.Андреев, С.В.Андреева, Е.Г. Гаевская, А.Х. Гильмутдинов, А.В.Дьяченко, Р.А.Ибрагимов, Д.Г.Николаев, И.В.Цивильский, В.А.Шитова еңбектерінде ПО-лардың мұндай түрлері «курсты басқару жүйелері», «оқытуды басқару жүйелері» немесе «білім берудің виртуальдық құралдары» делінеді [4].

ПО-ны қолданудың артықшылықтары мынада:

оқытудың мазмұнын дайындауда жұмсалатын уақыт мейлінше қысқарады;

дайындауға жұмсалатын жалпы шығындар төмендейді;

курстың пайдаланушыға арналған графиктік интерфейсі, оның заманауи функционалдық және коммуникациялық мүмкіндіктері қамтамасыз етіледі;

бастапқы пайдаланушылардың жіберетін қателіктерінің саны азайтылады.

Білім саласы программалық өнімдері рыногында ЭББР дайындауда қолданылатын ПО, қашықтықтан білім беру мақсатында, 1995 жылы пайда болды. Қашықтықтан білім беруді программалық қамтамасыздандыру

рыногының қарыштап дамуына қарай бұл ПО-ның пайдаланушыға ұсынылатын дидактикалық және функционалдық мүмкіндіктер ауқымын кеңейте түсті.

Аталған ПО оқу материалдарымен алмасудың SCORM, AICC атты халықаралық стандарттары талаптарын қанағаттандыратындықтан білім алушыға қашықтықтан, әрі өзбетінше өзіне ыңғайлы уақыт пен орында оқыту қызметімен айналысуға жағдай жасайды.

Шетелдерде, РФ-да және ҚР-да соңғы жылдары жарық көрген белгілі ПО-ларына жасалған талдау олардың дидактикалық және функционалдық мүмкіндіктерін анықтауға, АКТ қолданылатын оқу процесін ұйымдастыруда олардың ішінен ыңғайлысын таңдап алуға ықпал етеді.

ПО интерфейсі мүмкіндігінше қарапайым, әрі қолдануға ыңғайлы да түсінікті болуы тиіс. Бұл – оқу материалына білім алушының еркін қолжетімділігін қамтамасыз етіп, пайдаланушының компьютерлік сауаттылығына қойылатын талаптарды азайтады.

ПО оқу процесін білім алушының жеке дайындық деңгейі мен білімге деген қажеттілігіне қарай жоспарлауға мүмкіндік беруі тиіс. Сонымен бірге, оқу материалдарының пайдаланушыға түрлі нұсқаларда берілуін қамтамасыз етіп, күндізгі және қашықтықтан білім беруді жоспарлап, оқу бағдарламаларын, дербес оқу жоспарларын қалыптастыруға ықпал етуі тиіс.

Басқару тұрғысынан алғанда, ПО сабақ кестесінің уақытқа қатысты құрастырылуын, оқу процесі құжаттарын архивтеуді, білім алушылардың оқу жоспарына сай пәнге тіркелуі, оқу процесін аяқтауы, тестілеуді тапсыру нәтижелері туралы және т.б. есептердің құрастырылуын қамтамасыз етеді.

Әкімшілендіру жүйесінің, техникалық қамтамасыздандырудың, пайдаланушы интерфейсін баптаудың мүмкіндіктерінің болуы ПО-ның қолданымпаздығын айғақтайды.

Оқу материалдарын дайындау, өңдеу, оны түрде жаңарту, оқу материалдары кітапханасын басқару, түрліше типті кез келген құжатты жүктеп жариялау, электрондық білім беру ресурстарын импорттау және экспорттау, ақпараттардың резервтік көшірмелерін алу құралдары ПО құрамына кіріктірілген болуы тиіс.

ПО білім алушы мен оқытушының өзара қарым-қатынасын олардың әрқайсысына ыңғайлы уақытта ұйымдастыруға, білімді автоматты түрде бағалау мен тестілеуді жүргізуге, оқытудың тиімділігін бағалауға ықпал етеді.

Оқытуды мониторингілеуде оқыту қызметі нәтижесін талдауға, түрлі есептерді дайындауға, бағалаудың автоматтандырылған жүйесін баптауға, білім алушының өзбетінше дайындық процесін қадағалауға, өзбетінше оқуға және тестілеуге жұмсалатын уақытты автоматты түрде бақылауға, әрбір білім алушыға хабарламаларды, есептерді жіберуге, оқу материалдарына көп деңгейлі сараптама жасауға жағдай жасайды.

Қазіргі кездегі интербелсенді оқыту мен кейстік-оқытуға (форумдар, чаттар, видеотрансляциялар, вебинарлар) деген сұраныстардың артуы ПО құрамына оқу процесіне қатысушылардың қарым-қатынасын нақты уақыт және асинхронды режимдерде қамтамасыз ететін, топтық және жеке оқытуды қолдайтын, оқытудың топтық және жекелей статистикасы мен талдамасын дайындайтын құрал-саймандар енгізілуін өажет етеді.

ПО мүмкіндіктеріне келесі талаптар қойылады:

интуитивтік тұрғыдан түсінікті интерфейстің болуы;

ЭББР-ді SCORM халықаралық стандартына сай дайындау;

тіркеу және өзін-өзі тіркеу жүйелерінің болуы;

білім алушының оқу материалдарына еркін қолжетімділігі;

ЭББР-ді құру және өңдеу, оқу контентін дайындау;

дайын ЭББР-ді көшіру, импорттау, экспорттау;

білім алушының оқу процесін басқарып, мониторингілеу;

ЭББР дайындаушылардың бірлескен жұмысының ұйымдастырылуы;

ЭББР-мен және басқару құралдарымен жұмыс істеуге пайдаланушылар арасында құқықтарды үлестіру;

өзге программалық жабдықтармен интеграциялануы;

оқу процесі құжаттарын, есептерді мұрағаттаудың жүргізілуі;

оқу материалдары қорының жасақталуы;

ақпаратты резервтік көшірмелеу қызметінің болуы;

пайдаланушылар жүйесінің әкімшілендірілуі;

ішкі хабарламалар жүйесінің болуы;

бағалау жүйесінің автоматты түрде бапталуы;

интерфейстің, дизайнның өзгертілуі;

онлайн қолжетімділік.

Сонымен, ПО білім беру мекемесі білім алушысы мен оқытушысы арасында өзара қарым-қатынастың, ақпарат алмасудың біртұтас интербелсенді ортасын қамтамасыз етеді. Оның негізгі міндеті – білім алушы мен оқытушының күнделікті бірлескен оқу қызметінің тиімділігін оқыту әдістері мен АКТ құралдарын қолдана отырып арттыру болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) / И.В. Роберт. – М.: ИИО РАО, 2007. -234 с.
2. Гура В.В. Теоретические основы педагогического проектирования лич-ностно-ориентированных электронных образовательных ресурсов и сред: автореферат дис. докт.пед.наук / В.В. Гура. – Ростов-на-Дону, 2007. -44 с.
3. Геркушенко Г.Г. Автоматизированная подготовка электронных образовательных ресурсов: [электронный ресурс] Дис.канд.пед.наук / Г.Г. Геркушенко. – М.: РГБ, 2004.
4. Андреев А.В., Андреева С.В, Доценко И.Б. Практика электронного обучения с использованием Moodle. – Таганрог: Изд-во. ТТИ ЮФУ, 2008. -146 с.

Селенкова Н.П., К.т.н. Русскін В.М.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Харків, Україна

ПЛАТФОРМА СТЕРІК ЯК МОБІЛЬНА ПІДТРИМКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Аналіз світових тенденцій демонструє необхідність застосування в освітній діяльності мобільних додатків для вирішення різноманітних педагогічних завдань організації віддаленого доступу до навчальних ресурсів. Високий рівень і динаміка поширення мобільних пристроїв, стійкий інтерес до їх застосування дає змогу інформацію перетворити в медіаконтент освітнього та науково-дослідного навчального простору для школярів загальноосвітніх шкіл [1].

Мобільне навчання дає можливість навчатися незалежно від місця і часу, забезпечуючи безперервність і максимальну гнучкість навчального процесу. До основних переваг мобільного навчання можна віднести:

- можливість навчатися в зручний для учня час;
- компактність мобільних пристроїв;
- безперервний доступ до навчальних матеріалів;
- підвищена інтерактивність навчання;
- персоналізованість навчання.

Однак є організаційно-технічні недоліки мобільного навчання, а саме - відсутність в учнів добре розвинених навичок самоконтролю над власною пізнавальною діяльністю; малий розмір екрана та труднощі з доступом до Інтернету; висока вартість початкових вкладень в організацію.

Для забезпечення якості освіти необхідно використовувати змішане навчання, яке дозволяє зробити його більш ефективним і цікавим. Мобільні технології можна комбінувати з іншими традиційними видами навчання, забезпечуючи інтерактивні умови для учнів. Багато вчених і педагогів впевнені, що майбутнє навчання з підтримкою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) пов'язано і залежить саме від розповсюдження мобільних засобів зв'язку,

популярності смартфонів і планшетів, появи великої кількості навчальних програм, а також нових технологій, дають змогу покращити якість освіти, зробити її більш цікавою та доступною [2].

Мобільні пристрої та планшети все частіше стали використовуватися в освітньому процесі по всьому світу. Подібні пристрої безперечно здатні допомогти школярам поліпшити знання з різних предметів, адже вони можуть зробити скучні речі захопливими для учнів різного віку, підвищити інтерес до навчання. Мобільні засоби також розв'язують проблему індивідуалізації навчання. Учні, які повільно засвоюють пояснення вчителя, соромляться ставити запитання, за допомогою мобільного навчання можуть багаторазово повторювати матеріал у зручному для себе темпі і контролювати міру його засвоєння. Інформаційні технології підвищують інформативність уроку, ефективність навчання, надають уроку динамізм і виразність [3].

Ще одне педагогічне завдання, яке можна виконати за допомогою мобільних пристроїв - це проведення іспиту, контрольної роботи, перевірки знань. Завдання можуть бути у вигляді тестів, завдань на зіставлення і ранжирування, пропусків в тексті, текстових завдань, перевірки формул, чисельних і табличних завдань. Учень, відповідаючи на такі завдання одразу отримує свій результат, за яким може зробити висновок чи добре він засвоїв теоретичну інформацію. Такі завдання значно підвищують залученість учня, зберігають фокус уваги на предметі.

Онлайн іспит може мати задану тривалість, обмежений час на проходження, точну дату початку. Для того, щоб однозначно підтвердити особу того, хто складає іспит і бути впевненим, що він був складений чесно можна використовувати системи прокторингу – верифікацію особистості та підтвердження результатів проходження іспиту.

В доповіді розглянуто освітню онлайн-платформу Stepik, на якій педагог може створити саме такий іспит з прокторингом.

Основне завдання такої системи через доступ до веб-камери, мікрофону і робочого столу користувача підтверджувати дотримання регламенту іспиту в автоматичному або напівавтоматичному режимах, як робив би це реальний екзаменатор. Stepik використовує вже наявні рішення ProctorEdu для роботи з платформою. Список показників, які автоматично фіксуються за допомогою даної платформи:

перехід на сторонній додаток або вкладку;
 сторінка іспиту не розгорнута на весь екран;
 немає особи перед камерою;
 сторонні особи перед камерою;
 відімкнений мікрофон або низька гучність;
 розмова або шум на фоні;
 учня немає в сеансі.

Отже, можна зробити висновок, що мобільне навчання достатньо ефективно для сучасних умов розвитку освіти, а мобільні ІКТ навчання мають достатній потенціал завдяки гнучкості використання, підтримки та розвитку традиційних методів освіти. Мобільні технології задовольняють дидактичним потребам навчання та є досить простими у використанні.

Список літератури

1. Семеріков С. О. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах/ Семеріков С.О.; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 536 с.
2. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти Горбатюк Р.М., Тулашвілі Ю. Й. /Серія “Педагогіка, соціальна робота“, Випуск 27.
3. Голицына И. Н. Мобильное обучение как новая технология в образовании [Электронный ресурс] / И. Н. Голицына, Н. Л. Половникова. – 2009. – Режим доступа : <http://library.istu.edu/bulletin/art.tech.2009.05.pdf> – Дата доступа: 15.05.2013

Problemy przygotowania fachowców

Кульжанов С.Р.

Тараз инновациялық – гуманитарлық университеті, Тараз қ.

БАЛАЛАР ҮЙІНДЕГІ ТӘРБИЕШІЛЕР МЕН ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ӨЗАРА ӨРЕКЕТТЕСТІГІ

Қазіргі таңда баспасөз беттерінде балалар үйі мен мектеп-интернаттардағы жағдай туралы, ондағы тәртіп пен материалдық жағдай жайлы ашық әрі көптеп жазылып жүр. Бірақ балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің мәселелері аса қиын жағдайда. Бұл жағдайға қатысты негізгі мәселелердің қомақтылары мыналар: жетім балалар денсаулығына деген әлеуметтік қамқорлықты күшейту, олардың құқығына қол сұқпау, қоғам өмірінің барлық салаларына толық орналасуына жағдай жасау, психикалық даму ерекшеліктерін жетілдіруді қамтамасыз ету.

Бүгінгі уақытта психология ғылымында балалық шаққа қатынастың қалыптасуындағы баланың дамуы әлеуметтік-эмоционалды және когнитивтік негізге сүйенеді. Яғни бұл жағдайдың туындауы эмоция мен эмоционалды эксперестің ерте пйда болуымен тығыз байланысты. Қажеттіліктің негізінде жатқан эмоционалды байласты құрайтын балада туылғаннан белгілі бір биологиялық механизмдер болады. Осыдан кейбір мінез-құлықтың формасы қалыптасады. Бұл формалар мінездің бейімділігін көрсетеді. Алғашқы саты бойынша, ана мен баланың өзара байланысы коммуникацияның негізгі амалының бірі эмоциямен алмасу болып табылады. Эмоцияның адам бет-жүзінде көрінуі бұл сыртқы әлеммен қарым-қатынасқа түсуге блатынын белгісі болып табылады. Әдетте баладағы эмоционалды байланыстың қалыптасу мағынасы ретінде бірінші обьек болып, үнемі қатысуда болатын ана деп түсіндіріледі.

Алайда қазіргі кезде, әртүрлі себептерге байланысты балалар үйінің көпшілігінде балалар саны артуда. Балалар үйінде тәрбиеленушілердің эмоциясы ересектермен қарым-қатынасқа және олармен байланысқа түскенде пайда болады. Яғни балалар үйінде тәрбиеленушілердің эмоциялық сезімін тудыру олардың ересектермен, тәрбиешілермен, сол мекеменің байланысында көрінеді. Бала эмоциясының қалыптасып дамуы қоршаған ортаның атмосфералық климатына байланысты, сонымен қатар тәрбиешілердің балаға деген қатынасының

бауырмашылығына байланысты болып келеді. Баланың эмоциясының дамуына тәрбиеші тікелей әсер етіп отырады. Сондықтан баланың жалпы психологиялық және физиологиялық дамуына тәрбиешілердің тигізер ықпалы зор. Демек, баланың ішкі сезімін ашуға себепші болатын ол - тәрбиеші деп білеміз.

Ана бала үшін жалғыз ғана жақын адамы, қамқоршысы болады. Балалар үйінде де бірнеше қамқоршы-тәрбиешілер бар, олар сондағы балалардың туған анасын алмастыруға әрекеттер жасайды. Балалар үйі тәрбиешілерінің жұмысының тиімділігі, балалардың жеке адам болып қалыптасып, дамуы, мінез-құлқы, жүріс-тұрысына тигізетін әсері туралы мәселелерді көптеген психологтар жан-жақта қарастырған. Г.Х. Рейнгольд пен Н. Бейли (1959) көп аналардың балаға тигізер психологиялық әсерін сипаттады. Олар өз эксперименттерінде екі топтағы балаларды қарастырады.: бірінші топта – 6 айлық баланы 8-айының соңына дейін бір ғана тәрбиеші күткен, ал екінші топтағы балаға төрт тәрбиеші қамқор болған. 3 ай мерзімінде жүргізілген эксперимент нәтижесі бірінші топтағы баланың екінші топтағы балаларға қарағанда әлеуметтік реактивтіліктің жоғарылығын көрсетті, ал 1 жылдан соң, бұл эксперимент алдыңғы нәтижені қайталамады. Зертеушілер балаға бір немес бірнеше тәрбиешінің қамқорлығында болуы оның дамуына ерекше әсер етпейтіндігі туралы қорытындыға келеді. Осы мәселеге байланысты өзге зерттеулерде ғалымдар мынадай қорытындыға келеді: «Қанша адамның қамқор болуы бала үшін маңызды емес, аса маңыздысы әр баланың қамқорлық пен сүйіспеншілікті біліп, сезініп өсуінде»,—дейді. Тәрбиешінің аздығы баланың дамуын етежейді, даму ең алдымен ересектермен қарым-қатынас процесінде, іс-әрекетте ілгері басады. Нәресте неғұрлым жас болса, соғұрлым ол әлсіз болады, сондықтан да қай ортада өмір сүрсе, соған тәуелді болады.

Жанұяда және жанұядан тыс тәрбиеленген балалардың психологиялық дамуы жөніндегі ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, көп жағдайда жанұя тәрбиесіндегі балаларға қарағанда жанұядан тыс тәрбиеленушілердің даму барысының әлде қайда баяу екендігін көреміз. Вербалды емес функцияның қалыптасуының тоқырауға ұшырауы ерте жастағы ойлауға, балалардың айналадағы адамдармен қарым-қатынасына, сөйлеуіне, т.б іс-әрекеттері де із қалдырады.

Мектеп интернаттарында балалар дамуындағы шынайы қауіп — оларды «өзгелердің ақылымен» басқарыла отырып, өмір сүруінде. Үнемі қатарластарының ішінде жүруі, шулы уақытта бос өткізетін ортада жүруі, ересектердің оларға сирек

көңіл аударуы, балалардың жүйкесінің шаршауына себепші болады. Бұл тәрбиенің жетіспеушілігі болып табылады.

Жалпы айтқанда балалар үйінде тәрбиеленушілер психикасы жағынан кейін қалып отырады және де ауытқулары да байқалады.

Сонымен балалар үйінде тәрбиеленушілердің психикалық дамуын қарастыра келіп, аталған мекеменің әр тәрбиешінің жеке даралық және жас ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы ұйымдасқан психологиялық қызмет көрсетуді талап етіп, айтуымызға болады. Себебі, жабық түрдегі мекеме психологы балалардың психикалық дамуындағы өзгерістерінің орнын басуға мүмкіндік беретін дамытушы, психокоррекциялық бағдарламаларды құруы балалар үйінде тәрбиеленушілердің көптеген мәселелерін шешуге жол ашар еді.

Адамдардың бір-бірімен өзара мен байланыс процесінде серіктестің эмоционалдық жағдайының қалай қабылданатыны өте маңызды. Әсіресе бұл аспектінің маңыздылығы ересек пен бала арасындағы өзара байланыстың өзара әсер ету процесінің туындауын қажет етеді. Барлығымызға мәлім жағдай ол баланың эмоциясының дамуы қоршаған ортасына байланысты болып келеді, яғни баланың анамен немесе ересекпен байланысы. Ананың қабілеттігі баланың танымдық белсенділігіне ықпал етуі болып табылады. Яғни анасымен қарым-қатынаста бала анасында туындаған эмоцияны өзінде бейнелейді. Қандай да бір ситуацияның туындауы эмоцияның туындауына себеп болады. Сол арқылы бала мен ана арасындағы туындайтын эмоция ситуацияны шешу барысында көрінеді. Ситуацияны шешу барысында ананың жауапкершілігін біле отыра бала өзін қауіпсіз сезінеді. Қайғы және өкіну эмоциясы ата-ана және ересектер үшін көмекті қажет етеді. Эмоционалды бұзылысы бар балалармен көп жылдық психотерапиялық жұмыс әр түрлі этап арқылы өткізіледі. Динамиканың бағыты бала дамуының шартының өзгерісіне байланысты болып келеді. Яғни мұндай жағдайлар диагностикалық және психотерапиялық жұмыстарда балалық шақтан жасөспірімдік шаққа дейінгі аралықта жүргізіледі.

Жағымды эмоцияны тудыратын, бала өзін толық қауіпсіз сезінетін ситуация:

- ересек адамның балаға деген жылы лебізін білдіруі, амандасуы;
- ересек адамның балаға жеке көңіл аударуы, онымен бірге ойнауы оған бір нәрсені үйрету немесе көмектесу;

Балада жағымсыз эмоцияның туындау ситуациясы:

- қорқыныш-үрей, қайғы, агрессия үстіндегі балаға көңіл аудармай ересектің кетіп қалуы;

- ересек балаға зейін аудармай басқаға зейінің аудару (қызғаныштың, қайғы, өкпе тызаның балада басым болуы);

- баланы жұбатудың, физикалық қатынастың жоюылуы, сыртқы үрейге көмексіздік;

- ересектің балаға қойған тиімі шегі, қиын тапсырма беруі баланың агрессиясы мен қайғысын көмексіздік сезімнің туындауына әкеп соқтырады.

Қорытындылап айтқанда, ересектер мен бала қарымқатынасында жағымды және жағымсыз эмоцияны тудырып отырады. Ересектің балаға қалай қарауы немесе оның қатынасы жауап ретінде балаға да сол эмоцияны тудырады. Балалар үйіндегі тәрбиешілердің эмоцияналды депрессиясына қарағанда ана эмоцияналды депрессиясының деңгейі жоғары. Көп балалар балалар үйіне түскенде әртүрлі себептермен келді. Бірі, әке шешесінің қайтыс болуымен, бірі әке шешесінің хабар-ошарсыз кетумен түскен болатын, сонымен қатар олар әртүрлі күйдегі күйді кеше отыра эмоцияларын тудырып отырады.

Ал туылысынан бұл мекемеге өткізілген балалар төрт бөлікті мекемеде аз уақытта ғана тұратын болғандықтан бір ортаға толық бейімделмес бұрын екінші ортаға бейімделіп кетеді. Сондықтан да олардың психикалық және жандүниесінің түсінігінің дамуы бойынша ешкімге сенбеу керек деген пікірді көрсетеді. Олардың ойынша пікір тағы да басқа жаққа алып кетеді деген сенімсіздіктің арқасында адамдармен терең қарым-қатынаста болуыды қаламайды.

Жетім балалар үшін ең ауыр кезең болып интернаттан кейінгі бейімделу кезеңі болып табылады. Оның кейбіреулері ол кезеңнен мүдірмей өтуге қабілетті. Бұл жағдайт олар үшін жай ғана сұрақ емес. Балалар үйінен кейінгі түлектердің өзіндік өмір сүру жағдайлары психологтың да басты тапсырмалары болып табылады. Осыдан мынадай сұрақ туындайды, балалар үй қабырғасында тұрып жетім жасөспірімнің өмірге жақсы бейімделуіне не кедергі болуы мүмкін? Демек ол қатал ережеге бағынған, дағдыланған, өзіндік әрекет етуге мүмкіншілігі жоқ: “егер ол өзін ортада нашар ұстаса, онда оны тиісті жазамен жазалайды”. Ал енді бұл шығармадан біз жасөспірім түлектің бір мезеттеде жалғыз қалғысы келмейтінін байқаймыз, яғни ол өзін көлік ішінде, бөлмеде, серуендеуде жалғыз болуын қаламайды. Және де балалар үйінде тәрбиеленушілердің бөлмесінде бір адам табылмасаол үшін жалығуды іш пісуді жалғыздықты білдіреді. Сонымен қатар

жетім жасөспірімдер үшін өткен күндері мен болашағы алыс және жалған болып көрінеді. Қорыта айтқанда балалар үй қабырғасынан кетуші түлектер дұрыс өмірлік жолды таңдай білу қажет, яғни оған әсер ететін оның өмірлік тәжірибесі.

Балалар үйіндегі психологиялық жағдайдың ғылыми теориялық мәселелері жайлы және де балалар үйінің пайда болу тарихы жайлы тоқтап өтілген. Балалар үйі жайлы қазақша материалдардың қазіргі кезде аздығы барлығымызға да мәлім. Балалар үйінде тәрбиеленген балалардың психологиялық дамуы педагогика және психология ғылымында үлкен орынды алады. Яғни қазіргі таңдағы балалар психологиясы және олардың әлеуметтік ортада дамуы баршамызды да қызықтыратын, толғандыратын мәселенің бірі. Демек, бірінші бөлімде балалар психологиясы мәселелері мен қатар олардың эмоционалды-еріктік ерекшеліктері мен балалар үйінде тәрбиеленушілердің сол жердің тәрбиешілер мен қызметкерлермен қарым-қатынасы жайлы материалдар жинақталды. Жалпы қорытындылап айтқанда, балалар үйінде тәрбиеленуші жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктері анықталып, олардың эмоционалды-еріктік ерекшеліктері жайында толық материалдар жинақталып, өңделді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи. М, 1990.
2. Психическое развитие воспитанников детского дома. Под.ред. И.В. Дубровиной, А.Г. Рузской. М, 1990.
3. Галигузова Л.Н ., Мещерякова С.Ю., Царегородцева Л.М Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах. /Вопросы психологии. -1990.-№6-15-20
4. Михайлова Ю.А Социальное поведение и эмоциональная регуляция у воспитанников домов ребенка// Психолог в детском саду.-2003-№2-С.83-114.
5. Психическое развитие воспитанников детского дома / Под.ред. И.В Дубровиной, А.Г Рузской.-М., 1990.

Қоныс Р. Б

Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті, Тараз қ.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Болашақ педагогтарды даярлау мәселесі қазіргі таңда ең өзекті тақырыптардың бірі. Бүгінгі күні бүкіл әлемде мемлекеттер жас ұрпаққа сыннан өткен әрі сенімді құндылықтар жиынтығын ұсынуға тырысуда. Жас ұрпақты әлеуметтендіру процесі – оларды қоғамдық пайдалы өмірге тартудың басты тетігі. Қоғамдық дамуға жас ұрпақтың қатысу мәселесі – ел дамуының қарқыны, оның сипаты мен сапасы. Барлық кезеңдегі кез-келген қоғамдағыдай, қазақстандық жастардың көкейкесті проблемаларының бірі- сапалы білім алу мен қоғамда табысты әлеуметтену болып табылады. Осыған орай білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, психология-педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог-ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік, әлеуметтік құндылықтарға бетбұрыс жасау қажеттігін дәлелдеуде. Осы тұста «жаңа қоғам педагогының» кәсіптік жетілуі мен дамуы тұрғысында көп мәселелер қарастырылуы қалыпты жағдай. Соның ішінде педагогтың білім беру жүйесіндегі алатын орны ерекше.

Құндылық мәселесі де адамзатты ықылым заманнан бері толғандырған, оны түрлі ғылым салаларының өзіндік ерекшеліктеріне қарай қолданады. Мәселен, Қорқыт, әл Фараби, Ж.Баласағұнның, М.Қашғари, Қ.Ясауи, т.б. қазақ даласының ойшылдарының еңбектерінде кездеседі. «Құндылық» ұғымына көптеген авторлар маңыздылығына, мөлшерлігіне, пайдалылығына, қажеттілігіне, мақсатқа лайықтылығы белгілері бойынша сипаттама берген. Олар, Р.Лотце, Г.Коген Ресейлік ғалымдар С.Ф.Анисимов, А.Г.Здравосмыслов, В.П. Тугарин, В.А. Ядов, М. Рокич, Ю.А.Соловьев, О.Г. Дробницкий, Ш.Шварц, Қазақстандық ғалымдар Джонисова Г.Қ, Т.Қ.Ғабитов, Г.С.Әбдіраймова, А.Н.Нысанбаев т.б.

Әлеуметтік құндылықтар қоғамда нақты бір қызметтерді атқарады, яғни бұл құндылықтартұлғаның әлеуметтенуімен тәрбиеленуіне байланысты.

Құндылықтардың маңызды сипаты, ол оның идеалдармен байланысында. Бұл туралы Е.В. Шорохов, И.С. Кон т.б. зерттеу еңбектерінде қарастырылған. Публицистикалық және көркем әдебиеттегі кейіпкерлер әлеуметтік құндылықтарды қалыптастырушы, тасымалдаушы болып табылады. Оған дәлел Қобыланды батыр, Алпамыс батыр және күн астындағы Күнекей т.б. ертегілердегі «идеал тұлғалар» бейнесі. «Идеал тұлғалар» бейнесі көптеген ғұламалар мен ақын-жазушылар еңбектерінде өзек болды. Ол «идеал тұлғаларды» «кемеңгер», «толық адам», «жетілген адам» т.б. атаулармен алмастырып отырған. Мәселен, жетілген тұлға туралы әрбір халықтың түсінігі тарихи жағдайлардың ықпалымен қалыптасты. Халық өмірін ұлттық идеалдардан көруге болады. Бірақ жетілген тұлға идеалы негізінен көп халықтарда бір-біріне жақын. Барлық халықтар *ақылдылықты, денсаулықты, еңбекқорлықты, кең жүректілікті, қайырымдылықты, салмақтылықты* дәріптейді. Барлық халықтар өз ұлтын және басқа ұлттарды құрметтейтін тұлға тәрбиелеуді арман етеді. Ұлттық қадір-қасиетті тәрбиелеу - жеке тұлғаны жетілдіру негізі. Ұлттық қасиетті тәрбиелеу ұлтқа кір келтіретін мінезді сынаумен қатар жүреді. «Саған қарап халқыңа баға береді», «Халқыңның адал ұлы бол» деген өсиет сөздер барлық халықтардың педагогикасында бар.

Сонымен халықтың бақытты болуы өзін жетілдіруге мүмкін емес еді. Жетілген адамды тәрбиелеу үшін жұмбақтар, жастар мерекесі, табиғат, т.б. қолданылды.

Жетілген адамның ұлттық сипатына келсек, барлық халықтардың ауызша түрде сақталған шығармаларында адам табиғатының байлығын көрсететін белгілер көп. Жағымды кейіпкерде жеке тұлғаның ақылды, көркем, ержүрек, инабатты, еңбекқор сынды қасиеттері бейнеленді. Мысалы, «көркіне ақылы сай» деген жоғары поэтикалық мінездеме әйел идеалы, тәрбиенің нақты мақсаты, халықтық педагогикада жеке тұлғаны қалыптастыру бағдарламасы деңгейіне жеткізілген. «Ер жігіт» мінезінің белгілері «қыз» бейнесіне қарағанда кеңірек екендігін қазақ батырларының образдары дәлелдейді.

Адамзат тарихы, мектеп пен педагогикалық ойлардың даму барысы адамның өмірге, іс-әрекетке, белгілі бір әлеуметтік-мәдени жағдайға әзірленетіндігін көрсетеді. Жеке тұлғаны жетілдірудің негізі - өз ұлтын сүйу [1, 106-108 б.]. Олай болса, М.Дулатұлының «Бала өзінің ұлттық ортасында тұрып, өз ұлтына қызмет ететіндіктен тәрбиеші оны ұлттық тәрбие рухында тәрбиелеуге міндетті» деген пікірі маңызды.

И.С. Кон: «Тәрбие мақсат-міндеттері және әдістері баланың әлеуметтік құндылық бейнесін айқындайды. Халық, ұлт, этникалық топ тәжірибесі, әдеті, тұрмысы халықтың психологиясының ядросын құрайды. Тәрбие мақсат-міндеттері, әдістеріне халықтың әлеуметтік тәрбиесінің күтілетін нәтижесі, бағалары енеді. Жеке тұлғаның ұлттық мінезін қалыптастырудағы этникалық тәрбиенің рөлі қандай? Қоғамның материалдық өмірінің ықпалымен ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие жүйесі қолданылмаған жағдайда ұлттық ерекшеліктер сақталмайды. Ұлттың өмір салты, практикалық іс-әрекеті тәрбие факторы болғандықтан ұлттық мінездің қалыптасуына ықпал етеді. Олай болса, бір халықпен танысу үшін оның тәрбие жүйесін зерттеу керек. Ұлттық тәрбие жүйесін зерттеп, ұлттық мінезді білуге болады», - дейді [3].

Қазақ халқының құндылық-нормативтік құндылықтарында тәрбие мақсаты «жан-жақты даму» ұғымымен байланысты «Сегіз қырлы, бір сырлы адамды тәрбиелеу» деген басты, ізгі нақыл сөзде белгіленген. «Сегіз қырлы» - жастарға арналған өсиет, ақыл сөз. Жастар дүниедегі білімдерді ақылмен меңгеру керек. «Бір сырлы бол» - өзіңмен-өзің бол, бір сәттік ләззатқа берілме, басқа адамдардың үгітіне көнбе деген мағынаны білдіреді.

«Идеал тұлғалар» бейнесі туралы Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты лекциясында нақты келтірілген: «Ұлт мақтанышы біздің бұрынғы өткен батыр бабаларымыз, данагөй билеріміз бен жырауларымыз ғана болмауға тиіс. Мен бүгінгі замандастарымыздың жетістіктерінің тарихына да назар аударуды ұсынамын. Бұл идеяны «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы арқылы іске асырған жөн. Еліміздің Тәуелсіздік жылнамасы жазыла бастағанына небәрі 25 жыл болды. Бұл – тарих тұрғысынан қас қағым сәт десек те, еліміз үшін ғасырға бергісіз кезең. Әрине, жасалған жұмыстардың маңызы мен ауқымына ешбір күмән жоқ. Дегенмен, осы қыруар істі атқарған, ел дамуына зор үлес қосқан азаматтардың өздері мен олардың табысқа жету тарихы әдетте құрғақ фактілер мен цифрлардың тасасында қалып қояды. Шын мәнінде, Қазақстанның әрбір жетістігінің артында алуан түрлі тағдырлар тұр. «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы – Тәуелсіздік жылдарында табысқа жеткен, еліміздің әр өңірінде тұратын түрлі жастағы, сан алуан этнос өкілдерінің тарихы. Жобада нақты адамдардың нақты тағдырлары мен өмірбаяндары арқылы бүгінгі, заманауи Қазақстанның келбеті көрініс табады. Біз «Жаныңда жүр жақсы адам» деген сөздің байыбына бара бермейміз. Шын мәнінде, Тәуелсіздік дәуірінде өзінің еңбегімен, білімімен, өнерімен озып шыққан қаншама замандастарымыз бар. Олардың жүріп өткен жолдары – кез келген статистикадан

артық көрсеткіш. Сондықтан, оларды телевизиялық деректі туындылардың кейіпкеріне айналдыруымыз керек. Жастар өмірге шынайы көзбен қарап, өз тағдырларына өздері иелік ете алатын азаматтар болуы үшін оларға үлгі ұсынуымыз керек. Қазіргі медиамәдениетті суырыла сөйлейтін «шешендер» емес, өмірдің өзінен алынған шынайы оқиғалар қалыптастырады. Мұндай оқиғаларды көрсету бұқаралық ақпарат құралдарының басты нысанасына айналуға тиіс. Бұл жоба үш мәселені шешуге бағытталғаны жөн.

1. Ақылымен, қолымен, дарынымен заманауи Қазақстанды жасап жатқан нақты адамдарды қоғамға таныту.

2. Оларға ақпараттық қолдау жасап, танымал студияның жаңа мультимедиялық алаңын қалыптастыру.

3. «100 жаңа есім» жобасының өңірлік нұсқасын жасау. Ел-жұрт ұлтымыздың алтын қорына енетін тұлғаларды білуге тиіс»

«Идеал тұлғалар» халқы үшін жасаған қызметімен, адамгершілігі мол мінездері және білімі, білітілітер арқылы өсіп келе жатқан ұрпаққа үлгі болады. Осындай тұлғаларға еліктей отырып, болашақ педагогтардың, жалпы жастардың әлеуметтік құндылықтары қалыптасады. Өкінішке орай, қазіргі жастардың көпшілігі үшін «идеал тұлғалар» әншілер мен өнер жұлдыздары болып отыр. Қазақстанда «100 жаңа есім» жобасы қазіргі таңда жастардың әлеуметтік құндылықтарын қалыптастыруда ең өзекті мәселе [5].

Кей жағдайларда «құндылық» ұғымын «қажеттілік» немесе «мотив» деген ұғымдарымен де алмастырады. Е.И. Головахтың пікірінше, «қажеттіліктегі заттарды тұлға санасына ене отырып, оның өмірлік құндылықтарына айналады».

И.С. Кон тұлғаның өмірлік ұстанымдарын оның әлемді тануымен тығыз байланыстырады. Тұлғаның әлемді танушылық ізденісі өзіне тұлғаның әлеуметтік бағдарын, оның болашақ әлеуметтік орны мен оған жетудің, бағыттарын тандап алуды ұсынады. Осыдан барып, аксиологиялық (құндылық) көзқарастан әлемді тану қандай бағытпен жүретіндігін анықтап береді. Ол бағыт прогрессивті немесе реакционды, әлде белсенді немесе шығармашылық бағытта, тіптен пассивті – бақылаушы болуыда ықтимал.

Ал Ю.А. Щеркович өз зерттеуінде құндылықтың 2 түрлі мінезін көрсетеді: әлеуметтік және жекелік тәжірибеге бағытталған, яғни соған орай екі қызмет атқарады.

Демек, құндылықтар тұлға белсенділігінің басты реттеушісі, себебі әлеуметтік ережелер және құндылықтар, жеке қажеттіліктер, қызығушылықтар мен мотивтерге сай қалыптасады.

Ал Ф.Е. Василюктің пайымдауынша, «құндылық тұлғаға өмірлік рух береді. Сондай-ық құндылық тұлғаның өсіп, жетілуіне және оның қалыптасып, дамуына өз үлесін тигізеді.

Жоғарыда келтірілген тұжырымдарға сүйене отырып, әлеуметтік құндылықтың қалыптасуы тұлғаның жеке дамуына тікелей байланысты деп қорытындылауға негіз.

Егерде біз тұлғаның әлеуметтік құндылықтарының қалыптасуын жас ерекшеліккебайланысты деп қарастырсақ, онда бала жастайынан, өзі туралы және өзін қоршаған қоғам жөнінде, қоғамдағы орны және оған қарым-қатынасы туралы өз ойларын қалыптастырады. П. Массеннің тұжырымдамасы бойынша 2-2,5 жасқа дейін балаларда ата-анасының ықпалымен жүріс-тұрыс құбылыстары мен формаларын бағалау критерийлерінің нормалары қалыптасады, бұл адамгершіліктік дамудың негізінде жатыр. Ал бағалаушы нормаларды меңгеру ересек адамдардың, ата-аналарының реакцияларын бақылау процесі кезінде жүзеге асады, себебі олар ересектер мен ата-аналар жүріс-тұрыстың алғашқы моделі ретінде орын алады. В.С. Мухинаның сөзіне құлақ салсақ, бағалау нормалары ересектермен біріккен саналы және эмоционалды қатынас арқылы да қалыптасады.

Троцкая А.И. «Кәсіби оқытудағы болашақ педагогтардың әлеуметтік-кәсіби құндылықтарын қалыптастыру» атты ғылыми жұмысында қазіргі заман педагогының бойында келесі құндылықтарды қалыптастыру маңызды деп көрсетеді, олар:

- әлеуметтік мәні бар құндылықтар - жоғары азаматтық жауапкершілік және әлеуметтік белсенділік, балаларға сүйіспеншілік, қайырымдылық, мейірімділік, гуманизм, парасаттылық, рухани мәдениет, ұжымда жұмыс істеуге құштарлық пен біліктілік;

- кәсіби құндылықтар—жоғары кәсіби шеберлік, ғылыми-педагогикалық ойлаудың инновациялық стилі, жаңа құндылықтарды жасауға дайын болу және ұтымды шығармашылық шешім қабылдай білу, үнемі өзін жетілдіруге деген қажеттілік және оған ұмтылу, физикалық және психикалық денсаулық, кәсіби жұмысқа қабілеттілік.

Әрбір тұлғаны өмірге икемдейтін- әлеуметтік құндылықтары. Бұл құндылықтар тұлғалардың әлеуметтік ортада өзара әрекетін анықтайды, әрбір

адамныңқызығушылықтары мен оған қоятын талаптарын, олардың жүріс-тұрысын қалыптастырып, әр тұлғаның әлеуметтік өмір салтының бағдарын анықтайды.

Жоғарыда берілген «құндылық» және «әлеуметтік құндылық» туралы берілген анықтамалар мен пікірлерді, түрлі ғылыми еңбектерді саралап, теориялық талдау жасау негізінде, әлеуметтік құндылықтар мен оның түрлеріне анықтама беріп, жіктей аламыз. Әлеуметтену – индивидтің қоғамда жақсы өмір сүруі үшін қажетті әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды игеру үдерісі.

Әлеуметтік құндылықтар адам іс-әрекетінің адамгершілік қасиетін реттеуші қызметін атқарады. Әрбір жер бетіндегі өмір сүріп отырған халықтардың өздерінің әлеуметтік құндылықтары бар. Бірақ соңғы кезде барлық халыққа ортақ әлеуметтік құндылықтар қалыптасып келеді, олар: денсаулық, отбасы, материалдық әлауқаттылық, тіршілік қауіпсіздігі, тұрақтылық, демократия, байлық, махаббат, ұжымшылдық, Отан сүйгіштік, бейбітшілік, діни құндылықтар, т.б.

Әлеуметтік құндылықтарды келесі түрге жіктеуге болады:

- саяси - Отан сүйгіштік, азаматтық, демократия, еркіндік, құқық; т.б
- діни – парыздар, нышандар;
- адамгершілік – абырой, ар-ождан, бедел, қайырымдылық, адалдық;
- экономикалық – ақша, салауаттылық, жеке меншік;
- эстетикалық – тіл, дәстүр, мәдениет, т.б.
- педагогикалық – білім, білік, дағды, жеке қасиеттер, оқыту және тәрбие беру түрлері, т.б.

- әлеуметтік-мәдени - идеалдар, мемлекеттің мәдениеті, мемлекеттің тарихы, жері; салт-дәстүрлері, халқы, тілі, ділі, діні, т.б.

Осы жоғарыда берілген әлеуметтік құндылықтардың ішінен біздің зерттеу тақырыбымызға өзектес педагогикалық және адамгершілік әлеуметтік құндылықтар болып отыр. Болашақ педагогтардың бойына қалыптастыруға тиіс, яғни біз негізге алатын, әлеуметтік құндылық келесілер:

- абырой, ар-ождан;
- қайырымдылық;
- мейірімділік;
- адамгершілік;
- адалдық;
- білім, білік, дағды;
- азаматтық жауапкершілік;

- әлеуметтік белсенділік;
- балаларға сүйіспеншілік;
- парасаттылық;
- рухани мәдениет;
- ұжымда жұмыс істей білу.

Қорытындылай отырып, өз анықтамамызды берейік. Болашақ педагогтардың әлеуметтік құндылықтары деп, ұрпақ тәрбиесінде алдымен өз бойында, кейіннен шәкірттерінің бойында қалыптастырылатын асыл қасиеттер (абырой, ар-ождан; қайырымдылық; мейірімділік; адамгершілік; адалдық; білім, білік, дағды; азаматтық жауапкершілік; әлеуметтік белсенділік; балаларға сүйіспеншілік; парасаттылық; рухани мәдениет; ұжымда жұмыс істей білу).

Қолданылған әдебиеттер:

- 1 Б.Мұханова, Р.Ильясова. Этнопедагогика: Оқу құралы. – Астана, 2008. – 440 б.
- 2 Кон И.С. Психология юношеского возраста – М.: Просвещение, 1979. – 176 б.
- 3 Н.Назарбаев. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». // Егеменді Қазақстан. 13.04.2017.
- 4 Троцкая А.И. Формирование социально-профессиональных ценностей будущих педагогов профессионального обучения: дис. ...канд. пед. наук. - Омск, 2015.- 149 б.

Янкова С.А., Квасных Г.С., Барановская О.М.

г. Петропавловск, Республика Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Уроки английского языка являются очень важным и сложным процессом. Английский язык входит в число обязательных предметов, изучаемых в начальной школе. Это очень важный этап в обучении детей, т.к. в начальных классах закладываются базовые знания языка, навыки его применения и, конечно, желание его дальнейшего изучения. Практикуемая школой методика преподавания английского языка в начальных классах должна основываться на играх, активной деятельности, визуальных методах, быть наглядной и понятной детям.

Для того чтобы уроки проходили продуктивно, необходимо поддерживать на уроках заинтересованность детей в английском. Этому способствует игровая методика преподавания английского языка. Детям даются задания в форме игры, просматриваются видео и мультфильмы на английском языке, предлагаются интересные текстовые и грамматические упражнения.

Фонетические игры и упражнения делятся на подгруппы: игры и упражнения на развитие фонематического слуха, необходимые для правильного восприятия английской фонетики; игры и упражнения на развитие навыков звукопроизношения; игровые приёмы и упражнения в обучении транскрипции; игровые приёмы и упражнения в обучении интонации; игровые приёмы и упражнения для тренировки произносительных навыков. Примерами игр, используемых в работе с младшими школьниками, могут быть следующие:

Лексические игры. Лексические игры преследуют следующие цели: тренировать учащихся в употреблении лексики в ситуациях, приближенных к естественной обстановке; активизировать речемыслительную деятельность учащихся; развивать речевую реакцию учащихся; развивать познавательные способности и психическую функцию; ознакомить учащихся с сочетаемостью слов.

Игра «Howmanypages?» Ученики привыкают, что на учительском столе время от времени появляются красиво изданные английские книги, и им доставляет удовольствие даже просто посмотреть на них. Учитель может задать вопрос: «How many pages are there in the book?».

«Вычеркни лишнее слово». Предлагаются разные карточки по 4-6 слов. Учащийся должен найти одно лишнее, которое не связано с другими по теме.

Например, cow, dog, wolf, sheep, cat, horse - theoddwordiswolf - не относится к теме «Домашние животные».

«Что пропало?» Перед детьми раскладываются предметы по определенной теме. Затем учащиеся закрывают глаза, один из предметов убирается. «Close your eyes. Open your eyes. What`s missing?» (можно водящим назначать ребенка).

«Снежный ком» Начиная игру, называется первое слово. Каждый последующий ученик должен назвать все предыдущие слова в том порядке, в каком они включались в игру, и сказать новое слово. Если кто-то забыл слово или перепутал порядок, он выбывает из игры.

Учитель - I have got a mother...

(Pupil 1): I have got a mother, a father

(Pupil 2): I have got a mother, a father, a sister

(Pupil 3): I have got a mother, a father, a sister, a brother (и так далее)

Аналогично можно тренировать такие темы, как «Профессии» I wanttobe a«Игры, спорт» I liketoplay

Грамматические игры

Сколько страниц? (отработка числительных до 20 и конструкции «thereare»). Учитель приносит несколько интересных книжек и спрашивает:

- How many pages are there in the book?

(Pupil 1): There are three hundred and fifty pages.

- No, less.

(Pupil 2): Two hundred and fifty.

- More.

(Pupil 3): Two hundred and eighty.

- That`s right! Угадавший получает право первым посмотреть книгу.

«Прятки на картинке» (предлоги места - in, on, under, in front of, behind).

Предварительно подбирается картинка с изображением любого помещения. Один из учеников «прячется» в этой комнате, например, under the table. Записывает свое место на листочке и отдает учителю. Дети пытаются отгадать, где он прячется. «Dima is behind the sofa. - Wrong! Dima isn't behind the sofa. - Dima is under the table. - Right! Dima is under the table.» Тот, кто угадывает, становится водящим.

«Это мое место» Эта игра очень эффективна при изучении различных времен и построении предложений. Каждому играющему выдается карточка с одним из членов предложения (I, do, at home, homework). Учитель говорит предложение на русском, а дети должны, соответственно, встать с места в нужном порядке.

Как видим, учебные игры строятся на принципах коллективной работы, практической полезности, соревновательности. Использование игровых технологий на уроках английского языка имеет большое значение для формирования новых умений и навыков в младшем школьном возрасте.

Литература:

1. Григорьева М.Б. Использование игровых приемов на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2011. – № 10.
2. [Сафронова Е.В.](https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2016/10/09/) Обучающие игры для младших школьников: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2016/10/09/>
3. Иванцова Т.Ю. Игры на английском языке // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 4.
4. Коньшева А.В. Игровой метод в обучении иностранному языку. – Спб.: КАРО, Мн.: Издательство «Четыре четверти», 2006. – 192 с.

Кенжебаева А.Т.п.ғ.к., доцент, Турматова М.М.

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, Тараз қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІН

ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі таңда еліміздегі оқу тәрбие жұмысына байланысты болып жатқан жаңартулар біліммен тәрбие жұмысын қайта қарауды міндеттейді. Бүгінгі таңда тиянақты білім беру жүйесінде оқушылармен тәрбие жұмысын дамыту басты мақсат болып отыр. Осыған байланысты мектептің алдына қоятын ең басты мәселесінің бірі өркениетті, прогресшіл бағыттағы азаматтық адамгершілік қасиеті мол, сондай-ақ ұлттық тілін жоғалтпаған, өзге елдегі замандастармен тең дәрежеде бәсекелесе алатын биік, өрелі, терең білімді ұрпақ тәрбиелеу.

Қай заманда да мектеп қоғамының әлеуметтік экономикалық және мәдени салаларындағы өзгерістерге икемделіп отырған. Жаңа кезеңге бет бұру оңай емес. Рухани жан дүниесі бай, халқын сүйген, ата-баба жерін қадірлейтін ұрпақ қана болашақ тірегі бола алады.

XXI ғасыр білімділер ғасыры болмақ. Білімділерді аялап тербетер, баптап өсірер тәрбие керек. Еліміздің қоғамның экономикалық, саяси – мәдени дамуына үлес қосатын, әлемдік деңгейге көтерілетін, парасатты, денсаулығы мықты азаматын тәрбиелеп шығару – мектептің ұстаздар қауымының бүгінгі таңдағы міндеті.

Сондықтан, мұғалімнің алға қойған маңызды міндетінің бірі – талабы таудай жеке тұлғаны іздеп табу, оны өсіру. Әр оқушының қабілетін танып – біліп, дамытып, адам дәрежесіне жеткізу үшін жаңашыл жұмысқа бет бұру керек. Бастауыш сынып мұғалімдерінің негізгі міндеттерінің бірі оқушылардың оқу үлгерімін жетілдіру.

Бастауыш білім-үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы. Осыған сәйкес оқушыға белгілі бір көлемдегі білім, білік-дағдыларды меңгертумен бірге табиғат, қоршаған дүние туралы түсініктерін кеңейте отырып оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту-бүгінгі күннің басты талабы болып

отыр. Осы талап тұрғысынан алғанда, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі әдіс-тәсілдерін іздестіру мен жаңа технологияларды тиімді пайдаланудың маңызы ерекше.

“Білім негізі – бастауышта” деп бекер айтпаған. Ол үшін дайындығы мықты тәжірибесі мол бастауыш білім маманы қажет. Мектеп-үздіксіз білім беретін мекеме. Олай болса бар күш-жігерді бастауыш білім беруге салған ләзім.

Бастауыш сатыға білім мазмұнын жаңарту және оқу үрдісінің жаңаша ұйымдастыру-сапалы білім беру, оқушылардың оқу үлгерімін жетілдіруді қамтамасыз ету, анық философиялық, педагогикалық, психологиялық негіздердің терең, жүйелі зерделеу, салыстыруды қажет етеді.

Ю.К.Бабанский, И.П.Подласый, Т.Қ.Оспанов өздерінң ғылыми педагогикалық еңбектерінде бастауыш мектептегі оқу-тәрбие үдерісін жетілдіру мәселелерін жан-жақты зерттесе Л.В.Занков, В.В.Давыдов, Д.Б.Эльконин бастауыш сынып оқушыларының даму ерекшеліктерін, Т.С.Сабиров, М.Н.Скаткин, Ж.А.Қараевтың бастауыш сынып оқушыларының ақиқат дүниені ұғымдар арқылы тануын қалыптастыру мәселесін зерттеуде еңбектері нәтижелі болып табылады.

“Адам-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады” деген Абай атамыздың сөзін ұмытпай әр кез жадымызда сақтағанымыз дұрыс. Бастауышта жақсы білім алған оқушы одан әрі білімді еш бір қиындықсыз меңгере алады себебі бастауышта алынған білім білімдердің негізгісі болып табылады.

Оқудағы үлгерім жолындағы күресу-балаларды оқи білуге үйрету, әр қайсысының өз мүмкіндігіне сенуіне көмектесуі, ұйымшылдыққа, дербестікке, жауапкершілікке, еңбек тәртібіне тәрбиелеу.

Сабақты түсіндіре басқару, үлгі-тірек жұмысы сабақта өтілгендердің бәрін балалардың сезініп ой елегінен өткізуіне, өз іс-әрекеттерін, түсіндіріп, негіздеп отыруына көмектеседі.

Сабақтың құрылуына оқушылардың жас ерекшеліктері, олардың дербес сабақтарға дайындық дәрежесі шешуі ықпал етеді. Оқушы әлде болса, ұзақ уақыт бойына, өзінің назарын іс-әрекеттің белгілі бір түріне шоғырлауды үйренбеген

оқытудың алғашқы кездерінде мұғалімге сабақ түрін жиі өзгертіп отыруға тура келеді.

Балалардың жас ерекшеліктеріне сай мектептің ішкі тәртіп ережелері, сабақ және тәрбие жұмыстарының кестелері жасалынады. Осылардың негізінде мектептегі оқу және тәрбие жұмыстарының мазмұны, формалары мен әдістері оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай іс жүзіне асырылады. Оқу және тәрбие жұмыстарының барысында балалардың жас кезеңдерін еске алу қажетті шарттардың бірі.

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу үлгерімін жетілдіру дегеніміз мұғалім мен оқушылардың бірлескен, ынтымақтасқан іс-әрекеттерде оқыту әдістемесін ұтымды, оңтайлы, нәтижелі пайдалану.

Оқыту үдерісінің мәні мұғалім мен оқушының бірлескен қызметі, ол сабақ беру және білім алудың бірлігі. Қазіргі кезеңде оқыту белгілерінің сипаттамаларына екі жақтылық сипаты, мұғалімдер мен оқушылардың бірлескен қызметі, мұғалім тарапынан басшылық, жоспарлы ұйымдастыру және басқару, тұтастық және бірлестік, оқушылардың жас ерекшелік даму заңдылықтарына сәйкестік, олардың даму тәрбиесін басқару жатады.

Оқыту үдерісіне оқытудың негізгі құрылымдық жүйесінің элементтері, яғни мақсаты, мазмұны, әдістері, формалары, құралдары және тиімді нәтижесі баланың дамуын, оқу үлгерімінің жетілуін жүзеге асырады. Білімді өз деңгейінде игеру, іскерлік, икемділік, дағдыны жетілдіру және оларды іс-тәжірибеде пайдалану. Оқыту үдерісінде жаңа сабақ материалдарын игеру, іскерлік, дағдыларын дамыту, іс-әрекеттері бойынша мұғалім мен оқушылардың бірлескен еңбектерінің басты кезеңдері: қабылдау, ой елегінен өткізу, ұғу, бекіну, қолдану, қорытындылау, диагностикалау жатады. (1-кесте).

ҚАЙТАЛАУ	Білім, проблема, ынталандыру, көкейтестілік, тікелей қосымша
ОЙ ЕЛЕГІНЕН ӨТКІЗУ	Саралау, сезімдік
ҰҒУ	Білім, икемділік, дағда, іс-әрекет, тәжірибе
БЕКІТУ	Қайталау, байланыстыру, есте сақтау
ҚОЛДАНУ	Танымдық, практикалық, сөздік, үлгерім
ҚОРТЫН-ДЫЛАУ	Фактілер, теориялық, қағидалар, практикалық іс-әрекеттер, шығармашылық іс-әрекеттер тәжірибесі
ДИАГНОСТИКАЛАУ	Жобалау, жоспарлау, тану, болжам

Кесте – 1.Мұғалім мен оқушылардың бірлескен еңбектерінің басты кезеңдері

Бастауыш сыныпта оқытудың педагогикалық негізі стандарт, типтік бағдарлама, тақырыптың күнтізбе бойынша оқу материалдарын игеру амалдарын жасау, оқыту әдістемелерін, технологияларын түрлендіру арқылы оқу үлгерімін жетілдіру жолдарын қарастыру. Оқу үлгерімін жетілдіру үшін білім негіздерін қабылдау сапасын жақсарту, икемділік, іскерлік, дағдысын арттыру, түсіну, ұғыну және ой елегінен өткізу, оқу материалдарын бекіту, зерделенген, игерген оқу материалдарын іс-тәжірибеде пайдалану, диагноздау нәтижелеріне сай оқу, оқу және амалдарын түрлендіру, жетілдіру қажет.

Оқушылардың оқу үлгерімін жетілдіру басты мақсат, оны жүзеге асыру үшін әрбір кезеңнің міндеттерін сапалы орындау, іс-әрекеттерін талдау, бастауыш сынып оқушыларының танымдық үдерісін басқару, күрделі қиын еңбектер-ғана үздіксіз оқу нәтижесін береді:

Бастауыш білім беру мазмұны балалардың жан-жақты дамуы, олардың ойлауын қалыптастыру, танымдық қызығушылықтарын арттыру, білім алуларын дамыту және болашақ еңбек қызметін даярлаудың негіздерін құрайды. Оқу үлгерімін жақсарту өте күрделі, қиын мәселе-ол баланың мотивіне тәуелді. Мотивтер көп, әрқашан өзара байланысты, педагогикалық үдерісте біз көптеген әсер етуші мотивтермен іс-жүзінде кездесеміз, оларды төмендегідей жіктеуге болады. (2-кесте).

Түрі бойынша	Әлеуметтік	
	Танымдық мотивтер	
Денгейі бойынша	Кең әлеуметтік мотивтер	борыш, жауапкершілік
	Тар әлеуметтік мотивтер	болашақта маман болу
	әлеуметтік ынтықмастық мотивтер	өзара қарым-қатынастар жасауға бағдарлану
	Кең танымдық мотивтер	білім алу және оның нәтижелеріне сай қанағаттану, оқу үлгерімі арқылы танылуы
	Оқу танымдық мотивтер	нақты оқу пәндерін игеру,
	Өз бетінше оқу мотивтер	сапалы білім алу үшін

Кесте – 2. Мотивтің түрлері.

Мотивтер - ол оқушылардың оқуға, іс-әрекет жасауға, намысқа тырысуға, қатарынан қалмауға ой туындату, себеп болу, өзін-өзі жігерлендіру арқылы тәртібін, мінез-құлқын, әрине оқу үлгерімін жетілдіру. Оқыту үдерісінде бір мезгілде бірнеше мотивтер әсер етеді. Оқушылардың оқу іс-әрекетінде мотивтерін анықтап, соған қатысты білім беру амалдарын жобалайды, нақтылап жүзеге асырады. Мотивация заңдарын білу-мектептік проблемалардың көпшілігін шешуге жол табу болып есептеледі.

Егер барлық балалар алдарына қойған міндеттерді орындаса, егер бір біріне өзара көмектесіп сергек рақаттана жұмыс істесе, егер өткерілген оқу күніне риза болып, үйлеріне тараса және ертеңгі күнді асыға күтетін болса, онда оқуға деген ынта арта түседі. Ал мұның өзі – мұғалім еңбегімен оқушылар үлгерімі нәтижелерінің көрсеткіштерінің бірі. Біздерге, мұғалімдерге В.А.Сухомлинскийдің: “Мен барлық ұстаздарға былай ғибрат етемін: балалардағы білімге деген талап, ынта, құштарлық отын сөндіріп алмаңдар. Еңбек қуанышы еңбекқор адамның мақтаныш сезімі осы оттың тұтанар бірден бір көзі” – деген сөздерін ұдайы есте ұстауымыз керек.

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу үлгерімін жетілдіру арқылы қоғамда өзіндік орны бар, өз елінің қамын ойлайтын, үлкенге құрмет көрсетіп,

кішіге қамқор бола білетін, еліміздің болашағы үшін жан-жаққа жамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға негіз қаланады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. - 576 с.
2. Жігітбекова Б.Д. Оқыту процесінде танымдық іс - әрекетінің мотивациялы мағыналық компоненттерінің дамуы. Псих. ғыл. канд. диссерт. - А., 2003. - 154б.
3. Тоқсанбаева Н.Қ. Оқыту процесі жүйесіндегі танымдық іс - әрекеттің құрылымы. Псих. ғыл. канд. диссерт.- А., 2001.- 173б.
4. Жарықбаев Қ.Б. Жалпы психология. –Алматы: ТОО «Эверо», 2004, -415б.
5. Сухомлинский В.А. Педагогикалық және жас ерекшелек психологисы.Алматы: Мектеп, 2003 ж.
6. Бейсенбаева А.А. Теория и практика гуманитарного школьного образования. –Алматы: “Ғылым”, 2008ж.
7. Тойбазарова Н.Е. Дамыта оқыту технологиясы – сабақта // Бастауыш мектеп. –2006 ж.-№4. –Б.15-17.
8. Әбілқасымова А.Е., Көбесов А.К., Рахымбек Д., Кенеш Ә. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы: Білім, 1998. - 224 б.

Кенжебаева А.Т. п.ғ.к., доцент, Ұмбетяр Н.Е.

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, Тараз қ.

ЖОБАЛАУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты білім берудің жаңа мазмұны пайда болды. Мемлекеттік стандарт бойынша бағдарламалар жасалып, соларға сәйкес төлтума оқу-әдістемелік топтамалар жазылды. Демек, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың жаңа жүйесі мектептердің тәжірибесіне енгізілуде, яғни педагогикалық ғылымның озық идеялары мен жинақталған тәжірибелердің нәтижелері жаңа жағдайларда өзінің қолданысын тауып отыр.

Танымдылық қызығушылықты дамытудың бір тиімді әдісі ол балаларға берілетін тапсырманы шынайы өмірдегі тапсырмаларға сәйкестендіріп беру. Шын өмірдегі әртүрлі қызғылықты фактілерге сәйкес, математиканың тарихына байланысты, немесе танымал математиктердің өмір баянына байланысты материалдарды балалар қызыға тыңдап одан әрі өздері солай болуға тырысу қабілеттері оянады.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдылық қызығушылығын дамытуға, сонымен бірге олардың шығармашылық қабілетін дамытуға, оларда өз-өзімен жұмыс істеу қабілетін дамыту, коллективте бір-бірімен тату-тәтті араласып, бір-біріне көмектесіп жұмыс жасау жолдарын құру осы себептердің бәрі жаңа жобаның әдіс-тәсілдері болуы мүмкін.

Біз, В.М.Монахов, Қ.Қабдықайырұлы, Л.Н.Оразбекова, Т.Ә.Әлдібаеваның зерттеген әдістерінен кейін түсінгеніміз жоба тәсілдері бойынша әдістердің жиынтығын яғни белгілі бір теориялық немесе тәжірибиелік әрекеттерді игере келіп яғни осы немесе басқа бір іс-әрекет түрін игеріп осы жолды таным үрдісінің ұйымдастыру жолы деп білеміз. Осы жол келешекте әр істі ой елегінен өткізе келіп проблеманың шешілуіне мүмкіндік жасайды. Бұл

жобаның негізі осы жобаны түсіну болып есептеледі, яғни қортынды жасауға тура бағыт болып есептеледі.

Жоба тәсілі бойынша теориялық білім мен оны белгілі бір проблеманы шешу үшін тәжірибе жүзінде пайдалануды зерттелу әдісі деп атайды, бұл әдіс оқушыға шығармашылық тәжірибе жинақтауды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы жаңа жұмыс негізінде өздігінше белсенді жұмыс жасау бастауыш сынып оқушысында танымдық қызығушылық пайда болып шығармашылық ізденіске деген талпыныс пайда болады.

Сонымен бірге, жоба әдісінің мақсаты оқушыға бір іспен айналысу үшін жағдай жасау. Егер, оқушы кіріскен ісіне әртүрлі білім көздерінен өзіне жетіспейтін білімін өз бетінше толықтырып отырса, алған білімін танымдылық қызығушылық танытқан біліміне немесе тәжірибелік тапсырмаларға өз білімін пайдалана алуға үйренсе, әр түрлі топтарда жұмыс істей отырып топтармен белсенді жұмыс істей алатын қабілетке ие болады, өзінің зерттеушілік шеберлігін жетілдіре отырып проблеманы жасай біледі, ақпарат жинайды, пайымдайды, эксперименттер жүргізеді, талдау жасап бір гипотеза түрін ұсына алады.

Бастауыш сыныптарда жоба қызыметін ұйымдастыру оқушылардың әлеуметтік жағдайларына да байланысты: жас ерекшеліктеріне қарай дарашылдық, әлеуметтік жағдайлардың түрлеріне қарай оның тәртіптерін игеру осы тәріздес мәселелерді әуелі шешіп алу керек.

Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда жоба тәсілдерін пайдаланудың ең маңызды ерекшелігі жоба тәжірибелік мәнге ие болу керек. Бұл жоба жұмысы балаларға бұрыннан таныс балаларға жеңіл қайталауға мүмкіндік береді, олар өздеріне маңызды жағын уақытқа мақсаттар қоя білулері керек. Жоба жұмысының барысында оқытушы оқушыларды жобамен жұмыс істеуді ұйымдастырад, оларға өз бетінше жұмыс істеуге жағдай жасайды, сондықтан балалар арасында орындалушы жұмысқа деген мүмкіндік туып ол жұмысты өз беттерінше өзгертіп өзіндік ой жігерлік қалыптастыруға мүмкіндік туады.

Бұл модель негізгі үш блоктан тұрады: жобаны жоспарлау, жобамен жұмыс істеу, жобаны іске асыруды талдау.

Жобаны жоспарлау оның мақсатын анықтап оны іске асыру, жобаның типі бойынша оның қортындысын анықтау. Сонымен бірге оқытушы осы жоба

мақсатынан бас тарта алады немесе керісінше, осы проблеманың оқушы үшін өмірлік маңызы бар екенін ескере отырып, жобаның мақсатын айқындай келе оның жоспарлы қорытындысы мен жоба типін айқындау керек.

Екінші блок жоба жұмысының дұрыс ұйымдастырылуы, яғни оқытушы өз қызметі мен оқушылардың қызметін жоспарлайды.

Үшінші блок талдау жасау мен оның іске асу жобасы мен оның қортындысын жүргізуді іске асырушы оқытушы жоба қортындысына сүйене отырып, өзінің осы жоба кезеңдерін жүргізу барысындағы жіберген қателіктерін анықтайды.

Осы модельді негізге ала отырып біз комплексті жоба жасап шығардық, бұл жобаны 3 сыныпта тәжірибе ретінде пайдаланылды. Бұл көрсетілген жоба ашық болып есептеледі, яғни әр оқытушы бұл жұмысқа өз жобасын енгізе алады және оқушылардың психологиялық – педагогикалық ерекшеліктеріне қарай жоба мазмұнын өзгерте алады. (1-кесте).

Жоба	Тақырып немесе мазмұн	Жоба мен жұмыс барысында жасалынған негізгі математикалық білім және шеберлік
«Жөңдеу»	«Анықталған көлем: «Геометриялық материал»	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау: арифметикалық іс-әрекеттер арасындағы олардың компоненттерімен қорытындыларының байланысы; геометриялық бейнелер және олардың қасиеті; «көлем» - деген түсінік; көлем бірлігі; бірлік пен көлемнің өзара қатынасы; тік бұрыштың көлемін анықтау
«Саяжай учаске»	Геометриялық материал «Көлеммен периметрді анықтау»	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау; арифметикалық іс-әрекеттің компоненттерімен қорытындыларының өзара байланысы; геометриялық бейнелер мен оның қасиеті; бейнелерді берілген тапсырмаларға сәйкес бөлу; ұзындық бірлігі, бірлік пен ұзындықтың арақатынасы, «көлем» туралы түсінік, көпбұрыштың параметрін анықтау, көлем мен бірліктің ара қатынасы; тік бұрыштың көлемін анықтау.
«Күнтізбе»	«Уақыт және оның өлшемі»	Уақыт бірліктері; бірлік пен уақыт арасының арақатынасы

«Газет»	«Сан және оларға операция жасау»	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау; арифметикалық іс-әрекеттің компоненттері мен оның қорытындылары арасындағы байланыс
«Жаңа жылдық сыйлық»	«Сан және оларға жүргізілетін операциялар»	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау; арифметикалық іс-әрекеттің компоненттер мен қорытындылар арасындағы байланыс, жүз дана мен бүтін немесе даланың орналасуы
«Есептер жинағы»	«Мөлшер және оларды өлшеу»	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау; массаның бірлігі; масса мен бірліктің өзара қатынасы; «Көлем» туралы түсінік; көлем бірлігі; бүтін үлестен және бүтін үлестің санда жатуы
«Жорық»	Сан және оларға жүргізілетін операциялар	Сандық көрсеткіштердің мәнін анықтау арифметикалық іс-әрекеттің компоненттерімен қорытындылар арасындағы байланысы; үлестің бүтін үлесте және бүтін үлесте жатуы.

Кесте – 1. Бастауыш сыныптың математика пәні бойынша жоба комплексін жасаудың негізгі сипаттамасы

Мұнда жоба жұмыстарын қалай бастау керектігін баса назар аударылған, оқушылардың санасына осы немесе келесі жобаны қалай жүргізу керек тігін түсіндіру, себебі олар жобаның мақсатын түсінуі керек және бұл жұмысты өздерінің жеке және маңызды нәрсе ретінде қабылдаулары керек.

Негізі біліктілік ұғымдары бір жағынан, оқытудың нәтижелілігімен; екінші жағынан, білімнің мазмұнымен тығыз байланысты. Алайда, педагогтар көп жағдайда біліктілікті қалыптастыру үшін жобалау-зерттеу әрекетінің ресурстарын өз дәрежесінде түсініп, қолдана білмейді. Оқытудың жобалау техникасының ерекшеліктері – ол оқу үрдісінде жалпылама жүзеге аса алмайды, басқа білім беру технологияларымен өзара әрекеттесіп қолданылады. Негізінен, зерттеу әрекетімен тығыз байланысты жұмсалады. Көптеген заманауи ғалым-педагогтар Ж.Қараев, Б.Қуанбаевтыңының еңбектерінде жобалау әрекеті іздену сипатындағы, зерттеу жұмысына негізделген әрекет ретінде түсіндіріледі. Ал оның нәтижелері – жаңа білім мен әрекеттің жаңа тәсілі, яғни біліктілік.

Заманауи зерттеулердің аясындағы жобалау әрекеті туралы ғалымдардың пікірлерін жүйелеп, ұсынып отырмыз. (2-кесте).

Авторлар	«Жобалау әрекеті» ұғымының мәні
Кенжебаев Т.К., Көшімбетова С.А.	Шындықты қайта өзгертуді білдіретін, меңгеруге және жетілдіруге болатын сәйкес технология негізінде құрылған әрекет
Тажигулова А.И.	Тұлғаның өзін өзі көрсету үрдісін, сонымен бір мезетте білім алуын қамтамасыз ететін құрал
Шамова Т.И., Малинин А.Н., Тюло Г.М.	Тұлғаның өзіне ғана тиесілі ой-пікірлерді туындату тәжірибесі, шығармашылық әрекет пен оның мазмұнын анықтауды жобалау тәжірибесі
Қараев Ж. Қуанбаева Б.	Ізденіс сипатындағы, зерттеу жұмыстарына негізделген, нәтижелері жаңа білім, әрекеттің жаңа тәсілі болып табылатын әрекет.

Кесте – 2. Ғалымдардың жобалау ұғымына берген анықтамалары.

Осыдан шығатын қорытынды: жобалау әрекеті дегеніміз – алға қойылған нәтижеге жету үшін ортақ мақсаты, келісілген әдістері, әрекет тәсілдері бар оқушылардың бірлескен оқу-танымдық әрекеті. Жобалау әрекетінің маңызды шарты – әрекеттің қорытынды өнімі туралы пікірлердің, жобалау деңгейлері мен оны жүзеге асыру жолдарының болуы, әрекет нәтижелерін тұжырымдау және рефлексиясы.

Жобалар әдісінің оқыту мақсаттарының ауқымы: оқушылардың танымдық, шығармашылық дағдыларын, өз білімдерін өз бетімен құрастыра білу икемділігін, ақпараттық кеңістікте жөн таба білу іскерлігін дамыту, сын тұрғыдан ойлауын дамыту.

Жобалар әдісінің мәні – белгілі бір білім жиынтығына ие болуды болжайтын және жобалау іс-әрекеті арқылы шешімін табуды алдын-ала ескеретін мәселелерге деген оқушылардың қызығушылығын ынталандыру, алған білімдерін тәжірибе жүзінде қолдана білу икемділігін, рефлекторлық ойлауды, яғни сыни тұрғыдан ойлауды дамыту. Мәселе ойдың мақсатын белгілейді, ал мақсат ойлаудың үрдісін бақылайды.

Жобалап оқыту түзу болып табымайды, және бұл жерде тек нәтиже ғана емес, көп шамада үрдістің өзі құнды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Жаңа әлемдегі-Жаңа Қазақстан». – Астана, 2007. – 70 б.
2. Жігітбекова Б.Д. Оқыту процесінде танымдық іс - әрекетінің мотивациялы мағыналық компоненттерінің дамуы. - А., 2003. - 154б.
3. Мұсабеков М.Ө. Математика сабағында төменгі сынып оқушыларының зерттеушілік қызметін қалыптастыру. Пед. ғыл. канд. дисс. - Шымкент, 2000. - 134б.
4. Жетпісбаева Г.О.Бастауыш мектеп математика курсында практикалық мазмұнды есептер шығару. Пед.ғыл.канд.ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс. -Шымкент, 2007, -125б.
5. Қараев Ж. Қуанбаева Б. Жетілдірілген педагогикалық жүйені жобалаудың дидактикалық шарттары // Ізденіс. №1, - 2004. – Б. 233 - 236.
6. Семушина Л. Г. Рекомендации по внедрение современных технологии обучения // Специалист: № 9.- 2005. - С. 18 – 24.
7. Кенжебаев Т.К., Көшімбетова С.А. Мектептің оқу - тәрбие үдерісінде инновациялық технологияларды ендіру жолдары. - Тараз: ТарМУ. 2004.- 68 б.

Кенжебаева А.Т.п.ғ.к., доцент, Юнусметова Ф.С.

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, Тараз қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

«Ел болсам десең-бесігіңді түзе» демекші еліміздің ертеңі бастауыш сынып оқушыларының санасын қалыптастыру мақсатында олардың санасына қандай «дәннің» себілуіне байланысты. Ал дәл бүгінгі күн үшін «дән дегеніміз-оқулықтар, оны тиімді жолмен, әдіс-тәсілді пайдаланып, жас ұрпақтың ойын, санасын жетілдіру, ал оны қандай жолмен жетілдіреді, бұл мәселе қазіргі жаңашыл, білімді де білікті мұғалімнің қолында.

Бастауыш мектеп – бұл оқушы тұлғасы мен сапасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезеңі болып табылады. Сондықтан да, бастауыш білім үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы, қиын да, қадірлі жұмыс. Бастауыш мектеп балаға белгілі бір білім ғана беріп қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқу, қоршаған ортаға дұрыс көзқарасты болу, жағдайларды объективті түрде бақылап, талдау жасауға үйрету, ойын дұрыс айтуға, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйрету.

Оқушылардың өзіндік жұмысы - мұғалімнің қажетті нұсқаулары бойынша оқушының оқу жұмысының жеке дара және ұжымдық түрі. Өзіндік тапсырмаларды орындау барысында оқушылардан белсенді ойлау талап етілді. Осының нәтижесінде оқушылар өздігінен бақылауды үйренеді, олар да тапсырылған істі орындаудағы жауапкершілік сезім, еңбексүйгіштік, табандылық, ұйымшылдық, бір-бірімен деген жолдастық көмек қалыптасады.

Өзіндік жұмыс дегеніміз - сабақ үстінде алған білімді мұғалімнің көмегімен және бақылауымен, бірақ оның қатысынсыз орындайтын жоспарлы жұмыс.

Өзіндік жұмыстың тиімділігі: зерттелетін тақырыптың, қарастырылатын мәселенің төңірегінде білімді тереңдейдә, өз пікірін айтып, оны дәлелдей алады, ізденушілік қабілеті ұшталады және теория мен практиканы ұштастыра қолдануға мүмкіндік туады. Ал өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты оқушылардың

танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығушылығын жетілдіру, білімге күштарлығын ояту. Мұғалім сабақта көптеген әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс-пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әдіс-тәсілдер арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлануына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балардың ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан-жақты тануды ойлап, оқушылардың шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің міндеті.

Бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін өзіндік жұмыс түрлеріне тоқталар болсақ:

Логикалық ойындармен: құрастырмалы ойындар, ребус, сөзжұмбақ, анаграмма.

Берілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс түрлері (кері есеп құру, мәтіннің мазмұнын өңдеу т.б.)

Өз ойынан еркін тақырыпқа құрастыруға берілген әдеби шағармашылық бағыттағы жұмыстар: өлең құрасыру, әңгіме, шығарма жазу.

Оқушылардың өзіндік жұмыстарының мән-мағынасын ұйымдастырудың тәсіл-амалдарын бір ғана белгімен сипаттауға болмайды. Өзіндік жұмыстың ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар:

Мұғалімнің нақты тапсырмалар беруі;

Жұмысты орындаудың уақытын белгілеу;

Мұғалімнің басқаруымен оқушылардың дербестігінің өзара байланысы олардың жұмысты өз еркімен орындау.

Мұнда басты назар аударатын мәселе — оқушылардың ауызша сөйлеуін, сауатты жазуын талап ету. Соның негізінде ғана тіл байлығы мол, сауатты да шығармашыл жас жеткіншекті тәрбиелейміз.

Өз бетімен жұмыстың негізгі ерекшелігі — оқушының берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындау. Тапсырманы орындауда жақсы нәтижеге жету үшін, мұғалім оқушының іскерлік дағдысын, бақылау, білу қабілетін, ойлауын есепті шешу жолдарын дұрыс таңдай білуін байқап көреді. Егер тапсырманы орындауда қателер жіберілсе, онда мұғалім сол қателерді

оқушылардың өздері жөндеуіне мүмкіндік беріп, оқушының іс-әрекетін дұрыс жолға бағыттағаны жөн. Өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар келесі кестеде көрсетілген 1-кесте.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар	
1	Жұмыстың көлемін шамадан айырмай, оның санасын арттыруға көңіл аудару
2	Өзіндік жұмысын оқу жұмысының басқа түрлері мен дұрыс ұштастыра білу
3	Оқушының дербестігін арттырып, өзіндік білім алу қабілетін жүйелі түрде дамыту
4	Өзіндік жұмыстың мазмұнына күнделікті өмірден алынған материалдарды, хабарларды енгізу
5	Оқушыларды алған білімдерін іс-жүзінде қолдана білуге дағдыландыру
6	Оқушыларды оқу жұмысына шығармашылық тұрғыдан қарауға, белсенді әрекет жасауға баулу
7	Оқушыда өздігінен жұмыс істеу, еңбек ету дағдысына қалыптастыру.

Кесте – 1. Өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар

Бастауыш сынып оқушысы білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек. Мұғалімнің қызметі – оқушы қиын жолдан қиналмай өтуі үшін керек білімді кешіктірмей керек кезінде беру, ол үшін өз бетімен істелетін жұмыс оқушының алған, меңгерген біліміне қарай шағын болуы тиіс. Ол үшін мұғалім өзіндік жұмысты дұрыс ұйымдастыру қажет, яғни нақты тапсырма беру, уақытты белгілеу, жұмысты өз еркімен істеуі мүмкіндік туғызу, тексері және әділ бағалау. Оқушының алған бағасы қызығушылығын арттырып, қанағаттанғандық – сезім тудырады және одан әрі құлшына жұмыс істеуге жетелейді.

«Жаман мұғалім ақиқатты өзі айтып береді, ал жақсы мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді» деп орыстың ұлы ағартушысы К.Д. Ушинский бекер айтпаса керек. Ағылшын философы Б.Шоу адамды қызған сайын кірпішке салыстырады. Сол сияқты қиындығы бар тапсырмаларды орындау оқушының ақыл-ойын арттырып, шығармашылығын шыңдайды.

Б.П.Есимов өзінің «Самостоятельные работы учащихся на уроке» атты еңбегінде оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда мұғалімдер мынадай шарттарды қолдану керектігін атап көрсетеді:

- өзіндік жұмыстың мазмұнын оқушы түсінуі тиіс;
- оның орындалуы туралы оқушыға нұсқау беру керек;
- жұмыстың орындалуын қадағалау керек;
- оқушы жұмысын тексеру, қателерін анықтау;
- оқушы өз жұмысына талдау жасау, байқау керек.

Бұл пікірлерге сүйенсек, ортақ пікір: өзіндік жұмыстың ең басты қажеттілігі оқушыны ойға жетелеуінде, ойланта отырып, өзіндік қадам жасауында болмақ.

Оқушылардың өзіндік қадамы, өзіндік ойының қалыптасуы оны шығармашылық жұмысқа жетелейді.

Бастауыш мектепте өз бетімен жұмысты ұйымдастыруға жол ашатын қолайлы жағдай – бұл оқушының жас ерекшеліктеріне сәйкес өзіндік ерекшеліктері. Өйткені, бұл жастағы балалардың ойлау қабілеті жоғары және қиялдау, елестету, шығармашылық жұмысқа талпынысы басым болады. қытай философы айтқандай «Естігенің ұмытылар, көргенің есінде қалар, ал өз ақыл-ойыңмен істеген ісінді түсінесің» деген даналық сөздері осы айтылғандарды дәлелдей түседі.

Өзіндік жұмыс – оқушының күрделі іс-әрекеттерінің бір түрі немесе оқу жұмыстарының арнайы бір формасы болып табылады. Өзіндік жұмыстардың нәтижелі болуы үшін алдымен «өзіндік жұмыс» деген ұғым нені білдіріп тұрғанын анықтап алу қажеттігі туады: біріншіден, өз бетінше жұмыс балалардың түрлі тапсырмаларды, жаттығуларды ешкімнің көмегінсіз орындаулары, екіншіден, мұндай жұмыстар балаларды ұқыптылыққа, тәртіптілікке, жинақылыққа, бақылай білуге тәрбиелейді.

Оқушылардың өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін тапсырмалар дұрыс таңдап алынып, құрастырылуына байланысты болады.

Қорыта айтқанда, бастауыш сыныпта өзіндік жұмысты тиімді ұйымдастыру оқушылардың тілін дамытуда, функционалдық сауаттылығын

қалыптастыруда, өз бетінше жұмыс жасауда, білімді өз бетімен игеруде өте маңызды екенін сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Подласый И.П. Педагогика начальной школы. Учебное пособие – М.;2001
2. Хмель Н.Д. Жалпы білім беретін мектептегі педагогикалық процесс, Алматы, 2001;
3. Тлепина Ш.В. Студенттердің өзіндік жұмыс мәселесі// Білім-Образование. – Алматы. 2007. №5
4. Бастауыш мектеп журналы 2007-2015жж
5. Ш. Амонашвили. Мектепке алты жастан.
6. Бейсенбаева А.А. Теория и практика гуманитарного школьного образования. –Алматы: “Ғылым”, 2008ж.

М.п.н, ст. преподаватель Тазабекова А.С.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН САБАҚТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ

Жалпы бастауыш мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес сабақтан тыс іс-әрекет білім беру үдерісінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады және білім беру сапасын арттыру үшін мектептің бірыңғай білім беру кеңістігін қалыптастыру және әртүрлі дамытушы ортада оқушы тұлғасының қалыптасу үдерісін жүзеге асыру мақсатында ұйымдастырылады [1]. Сабақтан тыс қызметтің мақсаты ретінде негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптардың жиынтығын белгілеуге болады, бірінші кезекте-бұл жеке нәтижелерге қол жеткізу. Оның барысында білім алушылар қаншалықты іс-әрекеттерді, нақты практикада білімді қолдануды жүзеге асыруды үйренсе, соншалықты шешім қабылдауды да білуі тиіс, бұл өз кезегінде сабақтан тыс іс-әрекеттің ерекшелігін анықтайды. Сабақтан тыс қызмет — бұл білім алушылардың өзін-өзі жүзеге асыруға қосымша мүмкіндіктер беретін барлық қызмет түрлерінің жиынтығы. Ол мұғалімге әр оқушының жеке қабілетін іске асыруға және бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуына жағдай жасауға көмектеседі.

Сабақтан тыс жұмыс оқушылардың мынадай танымдық іс-әрекетін дамытуға көмектеседі:

- қабылдау, зейін салу, ойлау, сөйлеу, қиял;
- шығармашылық қабілеттерін дамытуға және қалыптастыруға;
- математиканың адам өміріндегі рөлін терең түсінуге мүмкіндік береді;
- балалардың әділдік, ар-намыс, борыш, жауапкершілік, рахат немесе сәтсіздік, қуаныш немесе қайғы, мақтаныш немесе қобалжу сезімдерін тәрбиелеуге көмектеседі.

Сабақтан тыс жұмыстарды жоспарлау және оны өткізу өте көп еңбек пен тыңғылықты дайындықты талап етеді.

Математикадан оқушылардың білімі мен біліктілігінің жалпы деңгейіне ғана сүйену керек. Бұл сондай-ақ міндетті түрде өздері күнделікті математика сабақтарында кездесетін (мысалдар, есептер және т.б. шешу) тапсырмалармен бірдей болмауы тиіс дегенді білдіреді. Тіпті олардың өзгеше болғаны оқушыларды ерекше қызықтырады. Математика пәні бойынша сабақтан тыс жұмыстың келесі бір ерекшелігі ұсынылған материалдың мазмұны немесе формасы, кіші мектеп жасындағы оқушылардың тапсырманы орындау барысында өз сезімдерін еркін білдіруі, сабақ өткізудің ойын түрлерін және жарыс элементтерін кеңінен пайдалану болып табылады. Сабақтан тыс әрекеттерде келесі жұмыс түрлері қолданылуы мүмкін: интеллектуалдық-танымдық квест, математикалық турнирлер мен жарыстар, викториналар, іштей және сырттай олимпиадалар, ойындар, байқаулар, фестиваль, дәрістер, практикумдар және т. б. Сынып-жас ерекшелігі бойынша біріктірілген оқушылар тобынан құралған ұжым болса, ал математика пәнінен сабақтан тыс жұмыс үшін осы мектептің балаларынан ерікті негізде құрылған топтар болуы мүмкін. Бұл жағдайда білім алушылар бір немесе әртүрлі сыныптардан да болуы мүмкін. Оқушылардың құрамы, тіпті сабақтан тыс жұмыстың бір түрі болса да өзгеруі мүмкін (мысалы, математикалық газеттің редколлегия құрамы). Математика сабақтары 40 минутқа жоспарланады, бірақ сабақтан тыс жұмыс өткізудің мазмұны мен түріне байланысты 2-3 минутқа және бір сағатқа да созылуы мүмкін. Бірақ, әрине, сабақ және сыныптан тыс жұмыстар жалпы бір сипатқа ие. Атап айтқанда, жұмыстың екі түрінде де бір дидактикалық принциптер сақталады: сана, ғылым, көрнекілік, оқушылардың белсенділігі, сонымен қатар әр балаға жеке көзқарас жүзеге асырылады. Бірыңғай оқу-тәрбие үрдісінің екі бөлігі ретінде олар математикаға деген білім, білік, дағды мен сүйіспеншілікті қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар моральдық қасиеттерді тәрбиелеуге де ықпал етеді. Оқушылар математикамен тек қана сабақтарда айналысады, онда олар пәнді сүйеге, математиканың қызықты жақтарын сезінуге мүмкіндіктері бола бермейді, себебі әр оқушының жеке қабілеттерін жетілдіруге уақыттың жетіспеушілігі кедергі келтіреді. Сондықтан сабақтан тыс жұмысты ұйымдастыру кезінде оның мазмұны ғана емес, сонымен қатар өткізілу әдістері мен формасына да міндетті түрде қатты көңіл бөлу маңызды.

Өткізу формалары мен осы сабақтарда қолданылатын тәсілдер бірқатар талаптарды қанағаттандыруы тиіс. Сыныптан тыс жұмыстар ең алдымен,

балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып таңдалуы тиіс. Олар сабақ өткізу формаларынан және басқа да міндетті іс-шаралардан ерекшеленуі тиіс. Бұл өте маңызды, өйткені сабақтан тыс жұмыс әдетте сабақтан кейін жүргізіледі және ерікті негізде құрылады. Оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру және оларды сабақтан тыс жұмысқа тарту үшін оны ерекше түрде жүргізу қажет екені айдан анық. Нысандар да әртүрлі болуы шарт. Бастауыш сынып оқушыларының, әсіресе бірінші және екінші сыныптарда пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін оларды үнемі таңқалдырып, олардың қызметіне жаңа нәрселер енгізіп отырған дұрыс [2]. Оқушылардың математика пәнінен үлгерімнің нашар болуының негізгі себептерінің бірі бұл пәнге деген қызығушылықтың төмендігі. Бұл көп жағдайларда осы нәрселердің жоқтығының салдарынан болып табылады. Әрине, математикаға деген қызығушылық ең алдымен сабақта оқу жұмысының сапасына байланысты екені даусыз. Дегенмен де, сыныптан тыс сабақтардың ойластырылған жүйесі арқылы да оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттыруға болады. Сондықтан сабақтан тыс сабақтарды өткізу түрлері оқушылардың әр түрлі санаттарына есептелуі тиіс екені түсінікті. Сабақтан тыс жұмыс тек қана математикаға қызығушылық танытатын және сабақта алған білімі аздық ететін дарынды, өздерінің сүйікті пәні туралы көбірек білгісі келетін және қиын міндеттерді шешкісі келетін оқушылар үшін ғана жүргізілуі тиіс емес. Сонымен қатар сабақтан тыс жұмыстарға пәнге қызығушылық танытпайтын оқушыларды да қатыстыру керек. Дұрыс таңдалған сабақтан тыс жұмыстардың арқасында мұндай оқушылар математикаға көбірек көңіл бөле бастайды, тіпті соңында математика пәні сүйікті пәнінің біріне айналып кететін жағдайлар да кездесіп жатады. Осы негізгі талаптардың бұзылуы салдарынан математикадан сыныптан тыс сабақтарға біраз оқушылар қатыса алмай қалады. Сыныптан тыс жұмыстардың көптеген түрлері, соның ішінде математикадан, ойын элементтері болуы мүмкін, керісінше, сабақтан тыс жұмыстың кейбір формалары математикалық ойынның бір бөлігі болуы да мүмкін. Сыныптан тыс сабақтарға ойын элементтерін енгізу оқушылардың алдыңғы сабақтарда ұзақ ақыл-ой еңбегінің нәтижесінде пайда болатын интеллектуалдық енжарлығын жояды. Ойын барысында балалар қызығып, не үйренгенін байқамайды. Оқушылардың барлық жоғары, орта және төмен санаттары үшін, ойын мотиві бірдей пәрменді.

Оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуда математикалық ойындар үлкен рөлге ие. Ол оқушылардың іс-әрекетіне айтарлықтай әсер етеді. Ойын олар үшін танымдық мотив болып табылады. Ол оқушыларда зейіннің шоғырлануына, табандылықтың, жұмысқа қабілеттіліктің, қызығушылықтың артуына, ойлау қызметінің белсенділігіне ықпал етеді, табысқа, қанағаттанушылыққа, ұжымшылдыққа бейімделуге мүмкіндік береді. Математикалық ойын әдеттегі сабақтан әлдеқайда ерекшеленеді, сондықтан оқушылардың көпшілігінде қызығушылық тудырып оған қатысуға деген ынтасы артады. Математикалық ойындарды қолданудың мақсаты деп мыналарды атауға болады, олар: ойлауды дамыту, жаңа білім, білік пен дағды қалыптастыру, теориялық білімді тереңдету, оқу іс-әрекетінің уәждемесін дамыту, мамандық әлемінде әуестену мен өзін-өзі анықтау, бос уақытты дұрыс ұйымдастыру, құрдастарымен тығыз қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық пен ұжымшылдыққа тәрбиелеу, өзін-өзі дұрыс бағалауды қалыптастыру, ерік қасиеттерін дамыту және т.б. [3].

2-3 сыныптан бастап математикаға ерекше қызығушылық танытқан балалармен тереңдетіп жұмыс істеу үшін математикалық үйірмелер ұйымдастырылады. Олар өз кезегінде математиканың түрлі салалары бойынша оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге ықпал етеді. Үйірмелер ерікті негізде құрылады және бір мектептің қатарлас сынып оқушыларының тұрақты құрамымен жүйелі түрде (айына 2-3 рет) өткізілуі тиіс. Үйірме сабақтарында білім алушылар жоғары қиындықтарды шешу тәсілдерімен, есептеу әдістерімен, математика тарихынан кейбір қызықты мәліметтермен таныстырады. Сабақтарды өткізу әдістемесі үйірме аясында білім алушылар сабақта қызығушылықпен жұмыс істеп қана қоймай, оған белсенді түрде дайындалатындай ойластырылуы тиіс. Тапсырмалар қызықты әрі оқушыларды ойландыратындай болуы керек және үйірмеге қатысушылар тек мұғалім ұсынған тапсырмаларды шешіп қана қоймай, өз тараптарынан да тапсырмалар ұсыну мүмкіндіктері болуы керек. Сабақтан тыс әрекетті ұйымдастырудың тағы бір түрі командалар арасындағы немесе жеке тұлғалар арасындағы математикалық викторина — жарыс болып табылады [4]. Викторина ұйымның басқа түрлерімен салыстырғанда, оның ішінде оны дайындау кезінде де көп уақытты алмайды. Сондықтан ол көптеген мұғалімдер үшін ыңғайлы. Викториналар бір сынып немесе әр түрлі сынып командалары арасында өткізіле береді. Викториналарды

өткізудің негізгі мақсаты оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттыру болып табылады. Викторинаға оқушылардың көпшілігі қатыса алуы үшін әртүрлі деңгейлік қиындықтағы сұрақтар болуы керек. Сабақтан тыс жұмысты енгізу үшін сыныпта—тақырыптық ойындармен, құралдармен және материалдармен жабдықталған, белгілі бір түрде көркем ресімделген арнайы бөлінген орынның - математикалық «бұрыштың» болуы пайдалы. Онда түрлі қызықты материалдар орналастырылуы керек. Бұл газеттерден, журналдардан немесе интернет-көздерден, есептер құрастыру үшін сандық деректермен тапсырмалар, қызықты материалдары бар оқушылар жасаған математикалық газеттер болуы мүмкін. Математикалық газет туралы айтатын болсақ, оның мазмұны сынып өмірін, оның «математикалық ахуалын» көрсететін және қызықты бағдарламалық материалдармен байланысты болса, онда ол табысты пайдаланылатын болады. Ондай газетті балалардың демалуын ақылға қонымды өткізу үшін кейде ұзартылған күн тобында, тіпті серуендеу кезінде де қолдануға болады. Газетке арналған материалды таңдағанда тек қана белсенді оқушыларға ғана емес, сонымен қатар орта және төмен деңгейдегі балаларға да дайындап келуді ұсынып, оларға бағыт-бағдар беру керек. Олардың да газетті дайындауға және газет материалдарын талқылауға қатысуға мүмкіндіктері болуы тиіс.

Сыныптан тыс жұмыстың басты мақсаты-сабақта зерделенген теориялық материалдарды кеңейту және тереңдету ғана емес, сонымен қатар сабақта алған білімді стандартты емес міндеттерді шешуге қолдана білуді дамыту, сондай-ақ оқушылардың есте сақтау қабілетін, зейінін, логикалық ойлауды дамыту міндеті бойынша жұмыстың белгілі бір мәдениетін тәрбиелеу [5].

1. ҚР жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Жалпы бастауыш білім. – Алматы, РОНД, 2002.

2. Т.Қ.Оспанов, Ш.Х.Құрманалина, С.Қ.Құрманалина. Бастауыш мектепте математиканы оқыту әдістемесі. – Астана, Фолиант, 2007.

3. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка: Вопросы психологии. — М., 1966. — 541 с.

4. Нұрмағанбетов С., Овчинникова Р. Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар 1969. -160 б.

5. Нұрметов Ш.Н. Сыныптан тыс жұмыстардың оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастырудағы рөлі. //Бастауыш мектеп. -№1.–Б.12-16.

Sakhnenko A. V.

postgraduate student,

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Ukraine

DEVELOPMENT OF PROFESSIONALLY IMPORTANT PHYSICAL QUALITIES OF STUDENTS OF AGRARIAN SPECIALTIES BY MEANS OF PROFESSIONAL-APPLIED PHYSICAL TRAINING

The main task of the educational process in higher education institutions is training of qualified specialists for successful professional activities. In the system of physical education of students this task can be solved with the help of professional-applied physical training of future specialists. Its means create conditions for reducing the period of adaptation to working conditions, increasing professional skills, achieving high professional ability, improving health, increasing adaptive capacity, reducing injuries [1].

Recently, in the field of agrarian industry there has been a shortage of skilled personnel capable of meeting the requirements of modern production [3, p. 27]. Modern working conditions in the agro-industrial complex are characterized by increased complexity and intensity of work, speed and accuracy in decision-making, motor activity of a person, and also require manifestation of mental qualities [4]. Taking into account the requirements for psychophysical preparedness of future agrarians will increase the quality of professional-applied physical training in higher education institutions.

In the works of R. T. Raievskiy, S. M. Kanishevskiy, L. P. Pylypei, V. P. Krasnov, the requirements to the natural sciences – agrarian group of specialties are considered. The future agrarian must have an appropriate level of development of physical qualities: general, strength, speed endurance, explosive force, shoulder girdle strength, static endurance of neck and back muscles, coordination abilities. Equally important is the level of development of mental qualities: emotional stability, ability to focus attention, creative thinking, analytical abilities [5, 7-9].

Development of the above mentioned professional qualities of future agrarians is carried out under the targeted influence of means of professional-applied physical training, which include general means of physical culture, specially selected in

accordance with the tasks of professional-applied physical training of specialists in a particular field of specialties. According to their direction the means of professional-applied physical training are divided into: applied physical exercises or separate elements of various sports; applied and profiled sports; recreational forces of nature and hygiene factors; aids that provide quality of the educational process of professional-applied physical training [2, 6-9].

Therefore, taking into account the above mentioned, we will consider the influence of the means of professional-applied physical training on the development of professionally important physical qualities of students of agrarian specialties. Formation of general endurance is ensured by implementation of the cyclic exercises of low and average load in the mode of heart rate up to 155 beats / min. The practical indicator that corresponds to the mode of general endurance is overcoming the second half of the proposed load and control of heart rate [6, 9].

Development of strength endurance is provided by exercises with encumbrances, resistance to the power of weight, resistance to the external environment, performed mainly in the form of circular training and a method of repeated efforts with multiple overcoming resistance to achieving a state of significant fatigue. Pause for rest between attempts is from 30 seconds to 2 minutes. It is recommended to do smaller pauses between exercises for small muscle groups, and long pauses – between exercises that involve large muscle groups [6-9].

Developing speed endurance, the main focus should be on the number of exercises with a maximum speed. Training does not stop even when there are first symptoms of lowering the speed of the proposed exercises. The repeated method is used in series with rest from 30 seconds to 10 minutes. The optimal condition for determining this mode is the repeated exercise at the end of the phase of rapid reduction of heart rate (HR) 120-135 beats/min [6-9].

In the mode of development of dynamic force is used the load, which does not exceed 50 % of the individual maximum, with a number of repetitions not more than 10 and a rest of 0,5–1 min between repetitions and up to 3 minutes – between series. In the development of explosive force it is recommended to perform explosive, jumping, striking exercises in the background of complete recovery. The striking and variational method of force development is used [6-9].

Development of coordination abilities requires implementation of exercises for the development of equilibrium, without visual orientation and with improvement of

the technique of complex coordination exercises (gymnastics, acrobatic exercises, etc.) [6-9].

Resistance to temperature fluctuations is achieved by physical exercises performed in the open air (walking, Nordic walking, running, sports games) at elevated or lowered ambient temperatures [2, 9].

Concentration and stability of attention can be successfully developed by performing the following exercises: various tasks for signal, ball driving on a certain route, ball games, chess and draughts. Emotional stability should be brought up under the influence of exercises that require volitional behavior in conditions of emotional stress (relay race, barrier, gymnastics exercises) [7, 8].

Consequently, taking into account the requirements for psychophysical preparedness and peculiarities of the future professional activity of the natural sciences and agrarian group of specialties and appropriate means of professional-physical training, it is possible to increase professional skills and ability to work, the level of health, resistance to diseases, and also to improve adaptation of students of agrarian specialties to conditions of future professional activity.

References

1. Bobyreva, M. M. Improving the methodology of professional-applied physical training of medical students: PhD thesis abstract: specialty 13.00.04 "Theory and methods of physical education, sports training, recreational and adaptive physical culture". Almaty, 2008. 27 p.
2. Bondarenko I. H. Means of professional-applied physical training in the physical education of students-ecologists: PhD thesis abstract: specialty 24.00.02 "Physical Culture, Physical Education of Different Groups of the Population". Dnipropetrovsk, 2009. 17 p.
3. The state personnel policy in Ukraine: state, problems and prospects of development. K.: NAPA, 2012. 72 p.
4. Karabanov Ye. O. Professional-applied physical training of future specialists in agro-industrial production: Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports. 2015. № 1. P. 34–38.
<http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2015.0107>

5. Krasnov V. P. Physical education: psychophysical requirements for specialists in agro-industry: teaching manual for higher education institutions. K.: Agrarian Education, 2000. 133 p.
6. Mudrik V. I. Organizational-methodological bases of physical education of students of higher education institutions: monograph. K.: Pedagogical thought, 2010. 192 p.
7. Raievskyi R. T. Professional-applied training of students of higher education institutions: Science and Technology. Odessa, 2010. 380 p.
8. Raievskii R. T. Physical education as an integral part of the education of young students: Theory and Practice of Physical Education. 2002. P. 31–37.
9. Pylypei L. P. Professional-applied physical training of students: Monograph. Sumy: SHEI “UBA NBU”, 2009. 312 p.

Махмутова Г. С., Искендір А. Н.

«Bolashaq» Академиясы» ЖММ, Қарағанды қаласы, Қазақстан

ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР МӘДЕНИЕТІНІҢ НЕГІЗІ - ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ

Қай кезде де халқымыз өзінің болашағы – жастар тәрбиесіне көңіл бөліп отырған. Ұлт пен ұлыстың аманатын арқалаған жас ұрпақты тәрбиелеудің жолдары мен амалдары да сан түрлі. Солардың ішінде шешуші рөл атқаратын тәлім мен тәрбиенің бір түрі – жастарды патриотизм үлгісінде тәрбиелеу маңызды іс болып саналады.

Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» Стратегиялық бағдарламасында: «Жастарды Қазақстандық патриотизмге шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, тәкаппарлық, тектілік, білімділік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптастыруымыз керек», – деп ерекше мән беріп тоқталған болатын [1]. Бұлай екпін түсіріп айтуының өзі қазіргі еліміздің саяси-әлеуметтік, экономикалық тұрғыдан тәуелсіздікке жетіп отырған тәуелсіз мемлекеттігіміздің тұрақтылығын сақтап, оны болашаққа аманат етуді көздейді.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің негізі патриотизм болып табылады. Патриотизм ол - адамның туған жерін сүйіп, өз халқының тілін құрметтеуі, Отанының мүддесін қорғап азаматтық көрсетуі және Отанға деген адалдықты сақтауы, елінің түрлі салаларында жеткен жетістіктеріне мақтануы, оның ар-намысын, еркіндігі мен тәуелсіздігін қорғауы, өткен тарихын, халқының әдеп-ғұрыптарын, салт-дәстүрлерін құрметтеуімен қатар Отан игілігі үшін еңбек ету болып табылады [2].

Тамыры терең тәрбие – патриоттық тәрбие. Патриоттық тәрбие – барлық тәрбие бастауы. Патриоттық сезім және ұлттық құндылықтарды құрметтеу арқылы Отанға деген сүйіспеншілік артып, оның қуатты, тәуелсіз болуы үшін жауапкершілікті сезіну пайда болады. Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм қашанда ұлттық сипатқа ие, өйткені, патриоттық сезім мен көзқарастар иесі қашанда белгілі бір ұлтқа, ұлысқа жатады.

Қазақстан тәрізді көпұлтты елде жалпықазақстандық патриотизм ұлттық және жалпыадамзаттықтың үйлестігінсіз болуы мүмкін емес. Ол ұлыстардың ұлттық ар-намысына қысымшылықсыз мәдениеттердің, ұлттардың өзара байытылуына әкеліп қана қоймай, сонымен бірге, қоғам өміріндегі жаңа жетістіктерді жеделдетуші болып табылатыны да заңдылық. Патриотизм санмен өлшеуге көнбейді және адамдарды біріктіретін сезімдерден көрініс табады. Олардың ішіндегі ең бастысы - әр адамның өзінің туған жерін өз Отаны ретінде қадір тұтуы, территориялық бірлікке деген махаббат пен қамқорлық, дәстүрлерді құрметтеу, сол аймаққа деген өмірінің ақырына дейінгі адалдығы. Патриоттық сана-сезімнің әлсіреуі, адамдардың өз елі мен оның жетістіктері үшін ұлттық мақтаныш сезімінің өзгеруі –бұл қоғамның өнегесізденуінің, халықтың тұрақсыздануы мен ыдыраушылығының ажырамас сипаты.

Қазіргі заманғы Қазақстанда Отанға деген сүйіспеншілік қоғамдық қатынастарда адамды, оның өмірін, игілігін, адамдық ар-намысын қалыптастырады. Өткеннің үздік дәстүрлерін сақтай отырып, қазіргі заманғы өркениеттің мейлінше озық бағыттарын игере отырып, қазақстандықтар өз елін ең алдыңғы қатарлы шепке қайта шығара алады.

Бұған халқымыздың жоғалмаған, қайта, жаңа әлеуметтік өмір жағдайында жаңарған патриотизмі қайта кепіл бола алады. Патриоттық тәрбие болашақ Отан азаматы тұлғасын қалыптастыруды мақсат тұтады. Ғалым Жұмабек Кенжалин: «Қазақстандық патриотизм жалаң ұран, сөзуарлықтың жиынтығынан ада болуы тиіс. Себебі, әділетсіздік, орын алған жерде халықтың патриоттық сезімін оятатын факторлар жойылады. Ал ондай сезімі, отаншылдық рухы сөнген елдің болашағы да бұлыңғыр болатынын тарих дәлелдеп отыр. Сондықтан, қазақстандық патриотизмнің дәстүршілдік және жаңашылдық сипатына айрықша назар аударып отырған абзал», - деген болатын [3].

Тек тұлға ғана өзінің Отанға деген қатынасын ішкі, қастерлі сезім ретінде пайымдауға қабілетті. Сол себепті, патриотизм де тұлғаның биік даму деңгейін сипаттайтын аса маңызды рухани игілік ретінде түсініледі. Қазақстандық патриотизм қазақ халқына да, сол сияқты, Қазақстан бірден-бір Отаны болып табылатын басқа халықтарға да тән екендігін атап өткен жөн. Әлбетте, қазақстандық патриотизм қазақ ұлттық патриотизмінен бастау алады, алайда, ол Қазақстанның құрамына жаңадан еніп отырған басқа халықтарды да шарпиды.

«Мен қазақпын, мың өліп мың тірілген» деп патриот ағаларымыз айтқандай, Отанға, еліне, халқына деген сүйіспеншілік сезім - әрбіреуіміздің жүрегімізде ойып тұрып орын алуы тиіс. Ұлтын сүю – ұлтшылдық емес, алға ұмтылушылық. Біз осы алға ұмтылушылық арқасында бүгінгі күнге ата-бабаларымыздың талай ғасырлар бойғы арманына қол жеткіздік. Қазақстандық патриотизмді әлемдік тыныштық пен бейбітшілікті сақтаудың негізгі бір тұғыры деп айтуға болады.

Б. Момышұлы «Патриотизм – Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығы, қоғамдық, мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екенінді, мемлекетті нығайту дегеніміз – жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм дегеніміз – мемлекет деген ұғымды, оны жеке адамның барлық жағынан өткені мен бүгінгі күнімен және болашағымен қарым-қатынасын біріктіреді» – деп анықтама берген.

Таңның атысынан, күннің батысына дейін өз елім деп, топырағынан анамыздың ақ сүті аңқыған жері мен әкеміздің құшағынан аумаған кең даламызды қорғай алатындай келер ұрпақты ана құрсағында жатқаннан бастап туған халқын құрметтеуге, халықтар достығы жолында жалынды жаршы бола білуіне үйрету – ең басты парызымыз деп есептейміз.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Қазақстан – 2030. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. — Алматы: Білім, 1998. – 37 б.
2. Құрманалина Ш., Мұқанова Б., Ғалымова Ә., Ильясова Р. «Педагогика» - Астана , 2010. -158 – 159 б.
3. Кенжалин Ж. Ұлт рухын ұлықтаған ұрпақпыз. – Алматы, 2005. – 46-47 б.

Килыбаева Г. К., Абай Қ.

С.Аманжолов атындағы ШҚМУ, Қазақстан

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ҚАҒАЗБЕН САБАҚ ЖҮРГІЗУДЕ ӨЗДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазіргі таңда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, қарым-қатынас тілі – орыс тілі және ағылшын тілі – әлемдік кеңістікті тану тілін оқытуда жаңа идеяларды әр сабақта жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, жүйелі түрде қолдану-заман талабы болып отыр. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы - заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім

деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Соңғы жылдары педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі. Солай бола тұра «кәсіби шебер» түсінігіне пәндік, дидактикалық, әдістемелік, психология-педагогикалық білім мен дағды ғана емес, педагогтің жеке тұлғалық потенциалы, кәсіби құндылықтары да жатады. ҚР-ның педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға арналған үш айлық курс бағдарламалары, білім беру жүйесінде педагогтар алдына жаңа міндеттер қойып, оларға үн тастады десек те болады.

Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденістегі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», -деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгеретін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы тапсырмалар жүйесін ұсыну өмір талабы. Ал оның негізі бастауыш сыныптарда қаланбақ. Сондықтан да бастауыш сыныпта әр сабаққа әр түрлі тиімді әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың білім сапасын арттыру ең басты мәселе.

Бастауыш сынып пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ –ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу.

Бастауыш мектептегі көркем еңбек сабағы пән мазмұнының құрамына қарай төрт блоктан тұрады. Қағазбен және қатырма қағазбен жұмыс жүргізу соның ішінде «техникалық еңбек» блогына жатады. Оқушылар қағазбен және қатырма қағазбен жұмыс істегенде мыналарды білуі керек:

- қағаз бен қатырма қағазды белгілеу және өлшеу;
- қағаз бен қатырма қағазды бүктеу;
- оларды қайшымен қию;
- оларды желімдеу, бояу;
- заттарды құрастыру, модельдеу;
- қағаздан жапсырмалар құрастыру.

Бастауыш сынып оқушылары қағазбен және қатырма қағазбен жұмыс істегенде мынадай практикалық жұмыстарды орындайды:

- ысқылауық арқылы қағазды бүктеп, қаттап, желімсіз қорап жасау;
- қайшымен қию арқылы үлгі бойынша бұйымдар жасау; үлгі бойынша қағазды бүктеп, қаттап, қайық, тауық жасау;
- үлгі бойынша қағаздан қиылған әріптер сандар жасау; түсті қағаздардан ойыншықтар жасау;
- қағазды үлгідеге көрсетілген өлшем бойынша қиып, жеміс – жидектер жасау ;
- кітап арасына салатын жолақты жасау (геометриялық фигуралармен жолақты өрнектеу);
- жаңа жыл шыршасына ойыншықтар жасау, шынжыр, жұлдызшалар , қар ұшқынын жасау, маскалар жасау, жапсырмалар жасау.

Бастауыш сынып оқушылары еңбекке баулу пәнінде мынандай техникалық мәліметтер алуы керек:

- қағаздың қасиеті;
- иілуі,бүктелуі, қатталуы, мыжылатыны, суға жібуі, жібіген қағаздың тез жыртылуы, қиылуы, кесілуі;
- қағаздардың негізгі түстерімен таныстыру;
- жапсырмалау туралы түсініктер беру;
- желімнің түрлері, желім жағуға қолданылатын қыл қалам;
- қайшы, пышақ сияқты құралдармен таныстыру;

жапсырмалау құрастырғанда түстердің үйлесуі;

қауіпсіздік техникасы мен тазалық-гигиеналық ережелерді орындауға дағдыландыру.

Оқушылар қағазбен және қатырма қағазбен жұмыс істегенде мынадай әдістерді қолдануы керек:

- қағазды бүктеу үшін ысқылауықпен ортасынан шеттеріне қарай беттестіру;

- қағаздың бүктелген ізі арқылы жыртып алу ;

- материалды, құралды жұмысқа тиімді пайдалану;

- қағазды сол қолмен ұстап, оң қолмен қию;

- сызғышты пайдалана отырып, әр түрлі пішінді қағаздарды қию;

- қағазды қарындаш арқылы белгілеп, сызып алу;

- желімді пайдалана отырып, қажетті затты жасау;

- қағаз бен қатырма қағаздың бетін дұрыс белгілеу ;

- қиылған бөлшектерге желім жағып, желімдеу;

- қағаз бен қатырма қағаз жазықтығына қиылған түрлі -түсті қағаз бөлшектерін дұрыс орналастырып жапсырмалау;

- желімді түсті қағаздың теріс жағына жағу;

- желімдеудің ыңғайлы әдістерін қолдана жұмыс істеу.

Еңбекті орындау – оның жеке қабілетімен бірге ол жұмысты орындау үшін белгілі мөлшерде күш және қуат жұмсауды талап етеді. Бала үнемі даму, жетілу үстінде болады. Бұлшық еті мен жүйке еті толық жетілмеген тез шаршауға бейім болады. Әлі келмейтін тапсырма алса, қаншалықты көп күш жұмсаса да, оны орындауға шамасы келмейді. Мұғалім осындай жағдайда балаға өзі орындай алатын жұмыс беруі керек немесе жақсы орындай алатын баланың қасына көмекші етіп тағайындауы керек. Онсыз баланың ынтасы жоғалады. «Орындай алмаймын»- деген өзіне өзінің сенімсіздігі пайда болады. Еңбектен жеңіл-желпі жұмыс істегенде шаршау зиянды емес, қайта пайдалы. Ол балаларды еңбекке құрметпен қарауға тәрбиелейді. Бала жұмысты орындау кезінде өз еңбегінің немен тынатынын білуге тырысады. Балаларға мақсаты түсінікті, әлі жететін және тілегіне сай жұмысты тапсыру қажет.

Оқулықта көрсетілген көне еңбектің даму тарихы, қауымдық қоғамның кезінен – ақ адам қалпына келудің алғашқы сатысы сол еңбектің нәтижесі. Табиғи орта, ондағы тіршілік адамды еңбек етуге, сол арқылы күн көруге мәжбүр етті. Еңбектің түрленуі қоғамның, адамның санасының дамуына әсер етеді. Еңбек арқылы ой, қабілет дамиды. Баланың ойлау қабілеті неғұрлым жоғары болса, онда еңбектің жаңа түрлері пайда болып, жетілдіріле түседі. Еңбексіз адам да, қоғам да дамымайды.

Азаматтық рухтанушылық, қайыспаушылық, төзімділік – міне, осындай адамгершілік қасиеттер іс - әрекетпен астасуы тиіс. Мұнсыз бала тәрбиесінің дамуы мүмкін емес. Еңбектің тәрбиелік мәні ең алдымен мынада: адамға қиын, ал бұл қиындықтан шығудың өзінде жоғары, азаматтық мақсат жатыр, яғни оқушы жан дүниесінде күрескер болуға ұмтылушылықтың болуы. Бастауыш сынып оқушыларын қиыншылықтың қандайын болса, жеңу романтикасына тәрбиелеу керек.

Оқу еңбекпен жан-жақты байланысты. Білім еңбек үшін азық болады және ол адамның барлық өмірінде маңызды міндет атқарады. Балалар негізгі білімді оқу процесінде және еңбек әрекеті үстінде алады. Кітап оқу, радио тыңдау, телехабарлар көру арқылы күнделікті өмірде болып жатқан үлкендер еңбегінің жақсы жақтарын байқау, еңбек туралы білімдерін тереңдетеді.

Көркем еңбек пәнін оқыту оқушылардың көркем эстетикалық талғамын яғни көру, сезу, түсіну, қабылдау шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру арқылы оларға тәрбие беру мақсатын көздейді.

Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс – тәсілдерімен ерекшеленеді әдіс – тәсілдерді мұғалім ізденісі арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарай іріктеп, қолданады. Тиімді пайдалыларын жетілдіре түседі.

Оқушының өзін-өзі ұйымдастыра білуі – бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкіл халықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекеттерінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салаларда таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Ал, бүгінгі күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында тұлғаның жеке басының қабілеттері басты нысана болып, керісінше оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен проблема болып саналып, ойландыруы тиіс деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдар қолынан ғана келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік әпереді. Мұндай күрделі мәселені шешуде үздіксіз білім беру ісінің алғашқы сатыларының бірі болып саналатын бастауыш мектептің орны ерекше.

Баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Көрнекті педагогтар К.Д. Ушинский, Ы. Алтынсарин, А.С. Макаренконың оқушылардың өздік жұмыстарын ұйымдастыру дамыту жолдары қарастырылса, оқушы шығармашылығына бағыт-бағдар беруді ең алғаш білім мазмұнына енгізген М. Жұмабаев болатын (1923).

Кеңестік психологтар мен ғалымдар Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, А.Г. Ананьев, А.Н. Леонтьев, В.В. Давыдов, Л.В. Занков, В.А. Крутецкий, Б.М. Тепловтың, өз республикамыздағы көрнекі ғалымдар Т. Тәжібаев, М.М. Мұқанов, Ж.М. Әбділдин, Қ.Б. Жарықбаев, Т.С. Сабыровтың еңбектерін жеке тұлғаны дамыту мәселесінің теориясы және практикасының алтын қоры деп білеміз.

Отандық психологияда қабілеттер жайлы пікір біркелкі дамып отырған жоқ. Мысалы: 1930-40 жылдардың арасында тұлға деген тұрпайы - социалистік көзқарас қалыптасқан кезде қабілеттер жайлы мәліметтер психологиядан да, педагогикалық практикадан да алынып тасталған болатын. Тек, 1950 жылдардың ортасынан бастап, бұл мәселе қайта көтеріле басталды. Оқыта отырып баланың қабілеттілігін дамыту мәселесі көрнекі педагогтар Ш.А. Аманов, И.П. Волков, О.С. Газман еңбектерінде қарастырылды.

«Қабілеттер - іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай, нәтижелі орныдауда көрінетін адамның жеке қасиеттері». Қабілеттер мәселесі көптеген зерттеушілердің назарын аударып келеді, әлі әлі де күн тәртібінен түскен жоқ деуге болады. Кеңестік психологтардың қабілеттер жайлы еңбектерін шартты түрде екі түрге бөлуге болады. Біріншілер - қабілеттер мәселесін теориялық тұрғыда талдаса, екінші топ өкілдері нақты қабілеттер құрылымын зерттейді.

Ең алғаш қабілеттер мәселесін көтерген С.Л. Рубинштейн іс-әрекеттің қабілет дамытудағы ролі айтылады. Осыдан бастап, қабілеттердің әрекетте дамитындығы жайлы теория қалыптасып, бұл екі теория біртұтастықта қарастырылатын болады. Ерекше тоқталуды қажет ететін еңбектер қатарында Б.М. Теплов және оның шәкірттерінің еңбектері жатады. Олар қабілеттерді жеке адамның психологиялық айырмашылықтары деп қарастырып, қабілеттер дамытудағы нышандардың роліне ерекше назар аударады. Қабілеттер туа пайда болады деген пікірлерге қарсы, туа берілген тек табиғи алғы шарттар, яғни нышандар деп қорытындылайды.

А.Н. Леонтьев басқа авторлардың қабілеттерге берген анықтамаларына қосыла отырып, оларды дамытудағы әлеуметтік жағдайлардың шешуші ролі болатындығына назар аударады. Қабілеттер жайлы ой-пікірлерді әрі қарай өрбіте отырып, Б.Г. Ананьев қабілеттер тек білім, білік жиынтығы ғана емес, оларды қолдана білуде дербестік, саналылық пен шығармашылық дегендерді айтады. Қабілеттердің дамуын тұлғаның дамуымен байланыстырады. Сондай-ақ, таланттылық жайлы мәселе көтеріп, таланттылық деп қабілеттердің көпқырлылығын айтады. Б.Г. Ананьевтің пікірі бойынша, нышан қабілеттердің алғы шарттары және олар тек іс-әрекетте ғана қабілетке айналады.

Бала бойындағы дарындылық сияқты ерекше қасиеттерді зерттеген Н.С. Лейтес қабілетке «іс-әрекеттің белгілі бір түрінде жетістіктерге жеткізетін психологиялық қасиет», - деген анықтама береді. Ақыл-ой қабілетінің алғышарты белсенділік және өзін-өзі реттеу (саморегуляция) деген қорытынды жасайды. К.К. Платонов қабілеттер жайлы түсініктерді тұлғаның ерекшеліктерімен байланыстыра қарастырады. Ақыл-ой қабілетінің кейбір компоненттерін анықтайды.

Жоғары да аталып өткен кейбір компоненттер жайлы зерттеулер туралы сөз еткенде, В.А. Крутецкийдің математикалық қабілеттерге байланысты жасалған іргелі еңбегіне тоқталған жөн. Көрнекті ғалым қабілеттерді әрекетке жарамдылық деп тануды ұсынады. Және басқа зерттеушілер сияқты қабілеттер әрекеттің белгілі бір түрін орындауда көрінетін қасиеттер деген пікірді қуаттайды. Бейнелеу өнеріне деген қабілеттер жайлы зерттеген Н.В. Кузьмина оның құрамының үш түрлі қасиеттер тобынан тұратындығын анықтап, олардың бір-бірімен байланысын ашып көрсетеді.

Оқып-үйренетін өзбетінше жұмыс. Егер өзбетінше жұмыстар жаңа білімді игеру қабілетімен байланысты болса және онда оқушылардың саналы қабылдауы қарастырылған болса, атап айтқанда: талдап қорыту, жұмыс қорытындысын тексеру, логикалық есептерді шешу, қорытындыларды салыстыру т.б. ұйымдастырылса, бұл оқып-үйренетін өзбетінше жұмысқа жатады. Машықтанатын өзбетінше жұмыс. Өз бетінше жұмыстардың бұл түрі қарапайым ой операцияларын немесе алгоритмді пайдалану кезінде жүргізіледі. Әуелі өзіндік жұмыстың бұл түрі мұғалімнің көмегімен, тақтаға жазумен жүреді. Бұл кезде материал толық игеріледі деуге болады. Тек оқушылардың жаттығуларды өз бетінше орындаулары ғана осындай тұжырымға келтіре алады. Машықтанатын өз бетінше жұмысты әр сабақта өткізеді. Сабақтың тақырыбы мен мақсаты анықталатын болса, онда оқу материалдарының мазмұны жаңа білімді әр түрлі тапсырмалармен толықтырып қорытындылайды. Сондықтан сабақты жоспарлағанда оқу-жаттығу жұмыстарын да анықтау керек. Онда: түсіндірмелі –демонстрациялық мақсатта қандай тапсырма немесе мысал пайдаланылатынын, тақтада не шығарылатынын және түсіндірілетінін, өз бетінше орындауға қандай жұмыс берілетінін анықтау керек.

Өзбетінше жұмыстың машықтанатын типі бағдарламалық білім берілген кезде және сол білім толық игерілуі үшін жүргізіледі. Тексерілетін өз бетінше жұмыстар. Тексеру жұмысының екі түрі бар: бақылау жұмыстары және тексерілетін өз бетінше жұмыстар. Бақылау жұмыстары бұл бағдарламадағы өтілген тараудың қаншалықты игерілгені туралы қорытынды жасайды. Осының қорытындысы бойынша оқушылардың оқыту кезіндегі білімнің сапасы, ептілігі, шеберлігі дағдысы байқалады. Бақылау жұмыстары мектеп жұмысының жоспарымен іске асады. Бақылау жұмысында өткен материалдарға байланысты орындалатын тапсырмаларды тақтаға нұсқамен немесе карточкалармен жазып, әр оқушыға жеке үлестіріп беру керек. Бұл жұмыс 20-25 минут уақытқа шақталып беріледі. Олардың орныдалу сапасы жөнінде бағасы сынып журналына қойылады. Тексерілетін өз бетінше жұмыстар тақырып бойынша оқыту бағдарламалық қорытындыларды аяқтау мақсатымен немесе бағдарлама сұрақтарынан алған білімін анықтау мақсатында жүргізіледі. Бұл оқыту мақсаты тақырыппен байланыстырылған бір немесе бірнеше сабақтың нәтижесін бақауға мүмкіндік туғызылған.

Қорыта келе, жаңартылған білім беру бағдарламасының артықшылығын мектеп персоналдары, оқушылар мен ата-аналардың оқыту мен оқуға деген көзқарасы өзгере бастайды. Олардың арасындағы ынтымақтастық күшейеді, өздеріне деген сенімділіктері артады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру» 2017ж
2. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015
3. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы Астана 2016
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015
5. Конышева Н.М. Методика трудового обучения младших школьников / Н.М. Конышева. – М.: Академия, 1999. – 39 с.
6. Нұрсейітова С. Еңбекке баулуға арналаған дидактикалық материалдар / С. Нұрсейітова. - Алматы: Рауан, 1997 – 17-18 бет.

Жетписбаева Б.А., Смагулова Г.Т.

Карагандинский государственный университет им.Е.А.Букетова, Казахстан

ОБ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ НЕПРЕРЫВНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ (КОЛЛЕДЖ – ВУЗ)

Сегодня владение иностранными языками многими учеными и специалистами в сфере образования отмечается как одно из значимых составляющих профессиональной компетентности будущих специалистов, так как свободное профессиональное общение на иностранном языке позволяет им быть конкурентоспособными на мировой арене и профессионально мобильными участниками интенсивно развивающихся международных отношений.

Актуальность владения иностранным языком специалистами в сфере инженерии, техники и технологий определяется также тем, что в Казахстане запущена модель трехязычного образования, предусматривающая уровневое обучение языкам в соответствии с международными стандартами, утверждены новые типовые учебные программы по дисциплинам «Казахский язык», «Русский язык» и «Иностранный язык». В типовые учебные планы колледжей и вузов введены дисциплины «Профессиональный казахский (русский) язык» и «Профессиональный иностранный язык», на изучение которых отводится по 2 кредита. В ряде вузов страны открыты специальные отделения педагогического, инженерно-технического и естественнонаучного направлений в рамках трехязычного образования, функционируют специализированные языковые Центры.

Современная отечественная практика технического и профессионального обучения (ТиПО) свидетельствует о том, что приоритетом в подготовке студентов технических специальностей является получение профессиональных знаний, навыков, умений, развитие узкоспециализированного сознания и мышления, тогда как в современном мире инженеру для работы на международном рынке труда необходимы не только профессиональные, но и коммуникативные компетенции. Что касается вопроса овладения иностранным языком, то его решение заключается в пересмотре всей системы иноязычного

образования в контексте профессиональной подготовки студентов технических специальностей, которая должна быть направлена на формирование и развитие иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции обучающихся колледжей и вузов.

Отсутствие преемственности ТиПО и высшего образования препятствует формированию гибкой структуры подготовки кадров. На сегодня 70% работодателей высказывают неудовлетворенность навыками выпускников ТиПО и вузов. Выпускники образовательных учреждений обладают навыками чтения специальной литературы со словарем, однако, серьезные затруднения у них вызывает восприятие иноязычной речи на слух, аргументирование собственного отношения к прочитанной информации и ведение профессионального диалога на иностранном языке; традиционно они сталкиваются с трудностями при работе с потоком документов в условиях быстрого развития рыночной экономики. Ситуация, связанная с тем, что значительная часть выпускников вузов, прошедших обучение в рамках трехязычного образования, не трудоустроены, свидетельствует о явной недостаточности дидактического обеспечения их обучения, в том числе и языковой подготовки.

В связи с потребностью студентов технических специальностей колледжей и вузов в приобретении адекватных для профессиональной деятельности и решения повседневных личных задач иноязычных умений и навыков, перед педагогической наукой была поставлена задача создания системы обучения, конечной целью которой является подготовка к общению на иностранных языках в сферах и ситуациях профессиональной коммуникации. Таким образом, в качестве основной цели курса иностранного языка в колледже и вузе выступает формирование и развитие иноязычной коммуникативной компетентности. Причем иноязычная профессионально-коммуникативная компетенция должна выступать ее главной составляющей, наряду с лингвистической, прагматической, социокультурной и межкультурной компетенциями.

Изменение цели и содержания обучения иностранному языку в колледжах и вузах Казахстана определили следующий шаг в модернизации иноязычной подготовки студентов технических специальностей – разработка комплекса системных мер по обновлению структуры и содержания языковой

подготовки инженерных кадров. Решением данной задачи авторы занимались в рамках республиканского научного проекта «Научно-методическое сопровождение непрерывной языковой подготовки инженерных кадров в условиях полиязычного образования (колледж-вуз)».

Учебно-методическое обеспечение языковой подготовки технических специалистов в вузах и колледжах, основанное на новых образовательных программах языковых дисциплин, включало разработку и апробацию Типовых учебных программ языковых дисциплин, а именно: «Иностранный язык» и «Профессионально-ориентированный иностранный язык», «Основы научно-технического перевода для технических специальностей колледжей», «Техника перевода научно-технической литературы для технических специальностей вузов» и «Академический английский язык для технических специальностей вузов».

Для внедрения в образовательную практику колледжей и вузов были предложены учебные курсы, содержание которых основано на разработанных типовых учебных программах языковых дисциплин, рекомендуемых для включения в обязательный компонент учебных планов технических специальностей колледжей и вузов. Данные типовые программы разрабатывались с учетом непрерывности и преемственности содержания иноязычного образования между колледжем и вузом. Для внедрения предложены учебно-методические комплексы языковых дисциплин, составленные на основе указанных типовых программ, а также многоязычные терминологические словари, учебные пособия по английскому языку для технических специальностей колледжей и вузов, программы для ЭВМ.

Реализация нового содержания непрерывной языковой подготовки студентов технических специальностей позволит обеспечить преемственность иноязычного образования между колледжем и вузом. Обеспечение непрерывной языковой подготовки инженерных кадров, в свою очередь, усовершенствует технологию языковой подготовки будущих специалистов, направленную на повышение их академической мобильности, способствующей карьерному росту выпускников технических колледжей и вузов. Казахстанские образовательные программы по подготовке специалистов инженерного профиля позволят готовить инженерные кадры, профессиональная квалификация которых отвечает требованиям международных стандартов.

Литература

1. Галимзянова, И.И. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции у будущих инженеров: монография / И.И. Галимзянова – Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 2007. – 169 с.
2. Кунанбаева, С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории: монография / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2005. – 264 с.
3. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, 2016 год / С. Ирсалиев и др. - Астана: АО «Информационно аналитический центр», 2017. – 482 с.
4. Сманцер, А.П. Теория и практика реализации преемственности обучения школьников и студентов [Электронный ресурс] / - Минск: БГУ, 2011. – Режим доступа - [URL:http://elib.bsu.by/bit-stream/123456789/7750/1/Smantser.pdf](http://elib.bsu.by/bit-stream/123456789/7750/1/Smantser.pdf).

Metodyczne podstawy wychowania

Құрманбекова А.С., Кульжанов С.Р.

Тараз инновациялық – гуманитарлық университеті, Тараз қ.

БАЛАЛАР ҮЙІНДЕГІ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЕРІКТІ АУМАҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Еліміздегі жариялылық дәуірі қоршаған ортаның көптеген «қара дақтарын» айқындады. Солардың бірі-балалар үйінде тәрбиеленетін балалар мәселесі. Балалар үйіндегі тәрбиеленушілер дамуының ерекшеліктері психология ғылымының маңызды да, қызықты мәселенің бірі болып отыр. Бұл мәселенің көкейкестілігі психология ғылымының отандық деңгейде қарастырылуымен, қаракөз жетімдер санының күннен-күнге қарқынды өсуімен және соған байланысты әртүрлі құрылымдағы балалар үйінің пайда болуымен өсе түсті. Балаланың әлеуметтік мәнді қатынастар жүйесіне енуіне даярлық ретінде жас дамуының түрлі кезеңдерінде психологиялық тұрғыдан дамуын басты орынға қою қажеттілігі туындап отыр. Психологиялық еңбектерді қарастыру баланың психикалық дамуын қамтамасыз ететін әртүрлі көзқарастардың бар екендігін көрсетеді

Бала психикасының дұрыс қалыптасуында жанұяның ерекше орын алатыны белгілі. Жанұяның мәні баланың тәжірибе жинақтауға жасалатын жағдайларымен анықталады. Адам ерте балалық шағынан бастап, ересектерден тек жүру, сөйлеу, заттарды дұрыс қолдану, ойлану, білім алу, еңбек етуге ғана емес, сезімдерге, ойлауға, күйзеліске, өзіне және өзге адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді. Жанұяда бала табиғи жағдайда өмірге бейімделе алады, себебі күнделікті, таңертеннен кешке дейін ата-аналары, аға-апайлары, апа-аталары баланың алдында мінез-құлық, жүріс-тұрыстың әртүрлі үлгілерін ұсынады: сөйлеу және ым-ишара мәселелері, еңбекке баулу, адамдармен қарым-қатынас жасау, саясатқа деген көзқарасын қалыптастыру т.б.

Жанұя тәрбиесінің ерекшелігі туыстық сезімге негізделген ата-ананың балаға деген сүйіспеншілігінен көрінетін эмоционалды мінез-құлық, жүріс-тұрыстан тұрады. Баланың туғаннан мектепке дейінгі кезеңді туыстық эмоционалды байланысқа сүйене отырып, бірінші кезекте ана мен бала

байланысы қарастырылады. Мектепке дейінгі кезеңде баланың қарым-қатынасқа түсетін адамдары ортасының өзіндік ерекшеліктері бар. Психологтар мен педагогтардың пікірінше, сүйіспеншілікке, сенімге, өзара қызығушылыққа негізделген ересектермен жақын қарым-қатынас, жанұялық тәрбиені сипаттайтын басты көрсеткіш болып табылады. Олай болса, жеке адам дамуының негізгі шарты — баланың адамдармен қарым-қатынасқа түсуі болып табылады. Осындай пікірдің аясында, бұрынғы Кеңес Одағында алғашқы қарым-қатынасқа түсу болып табылады. Осындай пікірдің аясында қарым-қатынас мектебі ашылды. Онда А.Г Харчевтің (1974) тұжырымдамасы ұсталынды: «бала туғаннан бастап өз ортасы мен қоғамдық дәстүрлі мәдениетін, өнегеліктің біртұтас жүйесін жанұядан меңгереді. Дәл осы нәрестелік кезеңнен бастап балада адамдар мен қоршаған ортасына деген сенім, қоршаған орта мен өзге адамдардан қорқыныш сезімі мен мазасыздық қалыптаса бастайды. Осы кезеңде қалыптасқан сезімдер адамда өмір бойы сақталып, басқа адамдармен қарым-қатынастағы эмоционалды үндестігінен, ерекше стилінен көрініп, отыратындығын зерттеулер нәтижелері анықтаған».

У.Денис пен П. Наджарьян Ливанда 100 жетімді зертей отырып, балалар үйінде тәрбиеленушілердің өмірінің бірінші жылының аяғында-ақ жанұяларда тәрбиеленуші өз қатарластарынан психикалық даму жағынан кейін қалатындығын анықтаған. Зерттеушілер бұндай ерекшеліктердің себебін ана мен бала қарым-қатынасының кемшілігінен деп тапқан.

Л. Ярроу анасымен және анасыз тәрбиеленген балалардың биологиялық және әлеуметтік жағынан дамуында ерекшеліктері болатындығын анықтаған. Дәл осындай қорытындыға М. Раттер жабық түрдегі мекемелерде тәрбиеленуші балалардың «кері» тәрбиеленуінің себебі анасымен жеткіліксіз эмоционалды қатынасы, сенсорлы және әлеуметтік стимуляциялардың адығынан деп түсіндіреді.

Егер Р. Заззо жазбаларына үңілетін болсақ (1967) француздар бастапқыда, бала-бақшалардың құрылуына қарсы болған, олар балаларын мұндай жалпылық мекемелерде «нақұрысқа» айналдырды деп есептеген және сондай жағдайдың пайда болуынан сақтаған.

Р. Спиц жазбаларынан анасынан бөлініп, жабық түрдегі мекемелерге келген сәбилердің бір жасқа деңгейінің 70% шегінетінін, ал қалған бөлігінің ақыл-ойлары артта қалатындығын көруімізге болады.

Ана бала үшін жалғыз ғана жақын адамы, қамқоршысы болады. Балалр үйінде де бірнеше қамқоршы-тәрбиешілер бар, олар сондағы балалардың туған анасын алмастыруға әрекеттер жасайды. Балалар үйі тәрбиешілерінің жұмысының тиімділігі, балалардың жеке адам болып қалыптасып, дамуы, мінез-құлқы, жүріс-тұрысына тигізетін әсері туралы мәселелерді көптеген психологтар жан-жақта қарастырған. Г.Х. Рейнгольд пен Н. Бейли (1959) көп аналардың балаға тигізер психологиялық әсерін сипаттады. Олар өз эксперименттерінде екі топтағы балаларды қарастырады.: бірінші топта – 6 айлық баланы 8-айының соңына дейін бір ғана тәрбиеші күткен, ал екінші топтағы балаға төрт тәрбиеші қамқор болған. 3 ай мерзімінде жүргізілген эксперимент нәтижесі бірінші топтағы баланың екінші топтағы балаларға қарағанда әлеуметтік реактивтіліктің жоғарылығын көрсетті, ал 1 жылдан соң, бұл эксперимент алдыңғы нәтижені қайталамады. Зертеушілер балаға бір немес бірнеше тәрбиешінің қамқорлығында болуы оның дамуына ерекше әсер етпейтіндігі туралы қорытындыға келеді. Осы мәселеге байланысты өзге зерттеулерде ғалымдар мынадай қорытындыға келеді: «Қанша адамның қамқор болуы бала үшін маңызды емес, аса маңыздысы әр баланың қамқорлық пен сүйіспеншілікті біліп, сезініп өсуінде»,—дейді. Тәрбиешінің аздығы баланың дамуын етежейді, даму ең алдымен ересектермен қарым-қатынас процесінде, іс-әрекетте ілгері басады. Нәресте неғұрлым жас болса, соғұрлым ол әлсіз болады, сондықтан да қай ортада өмір сүрсе, соған тәуелді болады.

Жанұяда және жанұядан тыс тәрбиеленген балалардың психологиялық дамуы жөніндегі ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, көп жағдайда жанұя тәрбиесіндегі балаларға қарағанда жанұядан тыс тәрбиеленушілердің даму барысының әлде қайда баяу екендігін көреміз. Вербалды емес функцияның қалыптасуының тоқырауға ұшырауы ерте жастағы ойлауға, балалардың айналадағы адамдармен қарым-қатынасына, сөйлеуіне, т.б іс-әрекеттері де із қалдырады.

Мектеп интернаттарында балалар дамуындағы шынайы қауіп — оларды «өзгелердің ақылымен» басқарыла отырып, өмір сүруінде. Үнемі қатарластарының ішінде жүруі, шулы уақытта бос өткізетін ортада жүруі, ересектердің оларға сирек көңіл аударуы, балалардың жүйкесінің шаршауына себепші болады. Бұл тәрбиенің жетіспеушілігі болып табылады.

Сонымен балалар үйінде тәрбиеленушілердің психикалық дамуын қарастыра келіп, аталған мекеменің әр тәрбиешінің жеке даралық және жас ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы ұйымдасқан психологиялық қызмет көрсетуді талап етіп, айтуымызға болады. Себебі, жабық түрдегі мекеме психологы балалардың психикалық дамуындағы өзгерістерінің орнын басуға мүмкіндік беретін дамытушы, психокоррекциялық бағдарламаларды құруы балалар үйінде тәрбиеленушілердің көптеген мәселелерін шешуге жол ашар еді.

Балалар үйі, интернаттар жағдайындағы «жабық» орта сенсорлық «аштық» тудыра отырып кез-келген жастағы адам баласына зиянды болып есептелінеді. Әсіресе, жаңа дамып, өсіп келе жатқан бала психикасы үшін оның зардаптары өте көп. Осы балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің мәселелері аса күрделі жағдайда. Бұл жағдайға қатысты өзекті мәселелердің негізгілері мыналар: жетім балалар денсаулығына деген әлеуметтік қамқорлықты күшейту, олардың құқығына қол сұқпау, қоғам өмірінің барлық салаларына толық араласуға жағдай жасау.

Осы мәселелерді шешуде негізгі екі көзқарас қалыптасқан. Бір жағынан, балалар үйі мен мектеп-интернаттың балалары отбасында тәрбиеленетін балалардан ерекшеленбейді және олардың мәселелерін тек материалдық жағдайда жақсарту және оқу-тәрбие процесіне бірқалыпты жағдай туғызу арқылы шешуге болады десе, екінші жағынан, қазіргі таңда балалар үйінде және интернаттардағы балалардың дені сау емес, барлығы ауыр тұқым қуалаушылыққа негізделген соматикалық және психикалық аурулармен ауырады деген көзқарас қалыптасқан. Осы екі көзқарастың да шындыққа жақындайтын жерлері бар сияқты [3, 53].

Сол сияқты балалар үйінде тәрбиеленушілердің психологиялық аумағы жайында А.М.Прихожан мен Н.Н.Толстой былай деп жазады: “Балалар үйінде тәрбиеленушілер үлкендермен қарым-қатынасында өзіне агрессиялық зейінді аударады”. Қарым-қатынас барысында туындайтын кикілжің жағдайларды шешуден балалар үйінде тәрбиеленушілер өздеріне жауапкершілікті артпайды, өздерінің мәселелерінің шешілу жолдарын қоршаған ортадан күтеді. Олардың бойында қоршаған ортаны кінәлау сезімі, агрессия, өз кінәсін мойындау алмаушылық сезімдері осы мекемеде тәрбиеленуші балалардың бойында кикілжің жағдайды шешуді басым кездеседі. Бұл аталған ерекшеліктер “қорғаныш білімін тудырады”. Олар қиын ситуациядан шығуға

талпынудың орнына аффективті әрекетке жүгінеді де өкпе сезімін туындатын жауапкершілікті басқаның мойына артады. Бұл көрсетілген ерекшеліктер жетім балалардың эмоционалды еріктік аумағының қалыптасуын сипаттайды. Яғни осыдан бұл жағдайға қоршаған орта кінәлі ме? деген сұрақ туындайды. Балалардың мұндай мекемеге тапсырылуы әртүрлі себептерге байланысты екендігі барлығымызға да белгілі (ішкілікке салыну, ата-анасының дүние салу, материалдық жағдайлардың жетіспеушілігі, психикалық ауытқулар, ақыл-ойдың артта қалуы сияқты жағдайлар). Бұл факторлардың өзі қоғамдық ортаға ауырлықты тудыруы да аз емес. Бұл жайындағы мәселелер XVIII ғасырдан бастап қозғалып келеді. Мысалы, Гамбургтегі 1760 жылы мынадай сұрақты шешуде конкурс жарияланды. «Жетімдерді мекемеге тәрбиелеуге берген тиімді ме, әлде жанұяда ақша төлеу арқылы тәрбиелеген дұрыс па?» Сол кезеңде көптеген философ, ойшылдар, теологтардың пікірлерінше, қоғамдық мекемелерде тәрбиеленген дұрыс деген шешімге келеді. Осы жерде швейцарлық ұлы педагог Песталоцциді еске түсіруге болады. Яғни осындай идеяның туындауына байланысты сол кезеңді балаларды шағын топқа бөлген. Осы ситуацияның өзгерісі XX ғасырға дейін аса байқалмады. Содан бұндай мекемеде тәрбиеленушілер саны арта түсті [2, 87].

Жетімдерді тәрбиелеудің тарихы адам тарихы сияқты көне болып келеді. Оларды тәрбиелеу тарихи арнайы мекемеде қысқаша айтқанда көп уақытты құрайды. Ал, жетімдер жайлы ғылыми зерттеулер тарихы және интернеттегі шарттардың арнайы құрылымы тым қысқа. Сондықтанда ата-анасыз балаларға психологиялық көмек жайлы біз сөз қозғауымызға тура келеді. Ол мәселе дәл қазіргі жағдайдағы көз алдымызда өтіп жатқан мәселелерімен тығыз байланысты. Яғни бұл әлеуметтік-қоғамдық мәселелер қазргі таңда ең қажетті өзекті мәселе болғанымен де ол жайанда ғылыми зерттеулер аса мол еместігі рас. Балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің дамуы жайындағы алғашқы психологиялық зерттеулер XX ғасырдың 20-жылдарында қарастырылған. Бұл жылдары психоаналитикалық теориялардың ықпалымен психология ғылымында көптеген сенімдер талқыланды. Яғни бұл бала өміріндегі кездесетін жеке адам болып қалыптасу мәселелері болып табылады. Бәрінен де бұл балалар үйінде тәрбиеленушілердің эмоциясының (негативті) кері дамуы ана мен байланысының аздығынан туындайды. Демек, баланың жағымды эмоциясының дамуына ананың балаға деген қатынасы үлкен ықпал етеді. Мұндай

зерттеулердің қарастырылуы ең алғашқы кезде Веналық бапалар психологиясы мектебінде қарастырылған. Ол мәселені қозғаған Ш. Бюллер болып табылады. Дәл осы Веналық мектепте осы мәселеге байланысты кең ауқымды зерттеу жүргізушілерді атап өтетін болсақ, Р. Спитца, Дж. Боули және де К. Гольдфарба. Олар балалардың психикалық, депривациялық проблемаларын зерттеудің негізгі бағыттарын анықтаған. Шынында да бұл аталған зерттеулерді ерте депривацияны сендірумен түсіндірген. Қорытындылап айтқанда, сол кезеңнен бастап, балалар үйінде тәрбиеленушілердің психологиялық мәселелері күнен күнге арта түсуде. Соның ішінде ана мен бала арасында қатынастың аздығынан немесе жоқтығынан эмоционалды психологиялық мәселелердің туындауы ғажап .

Жетімханадағы балаларды эмоционалды өмірінің толықсыздығы олардың әртүрлі психикалық тежелулер мен әлеуметтік бейімделудің бұзылуына әкеп соқтырады. Мұндай жағдайда жатақханадағы балалардың эмоционалды жағдайының тым жоғары немесе тым төмен болуы мен қатар, қоғамдық ортада өзін тым жоғары немесе тым төмен түсіріп жіберуін көрсетеді. Өзін-өзі қатты сүю жеке адамның психикалық дамымауының белгісі болып табылады. Сондықтан да бұл жағдайда да эмоционалды, ерікті, тілдік қимыл-қозғалыстың сонымен қатар әлеуметтік жетіспеушілік мәселелері туындайды. Содан ақыл-ойының кемістігі көрініп, танымдық роцестерінің дамымағандығы анық байқалады. Сондықтан да олар өз ой пікірінен айырылып басқаның пікірімен жүреді. Сондай жағдайларға байланысты балалардың мінез-құлқы мен эмоционалды дамуының ерекшеліктерін атап көрсетпес бұрын, олардың эмоционалды дамуын мына әдістемелер арқылы анықтап алуға болады. Мысалы, Люшер тестісі, «Үй, ағаш, адам» т.б бұл әдістемелердің көмегімен эмоционалды депривацияның, дисстрестің, түзету нұсқасын табуымызға болады. Сонымен қатар эмоция және сана деңгейіндегі жалпы адамдық құндылықтарды анықтауға мүмкіндік туады. Психотравмалық жұмыспен айналыса отыра тәрбиеленушілердің психотравмалық ситуацияны қалай еске түсіретіні және немен байланысатыны жайлы, сонымен қатар ішкі қобалжулар мен уайымдарын қажетті түрде анықтап алуға болады. Сондай-ақ, баланың эмоционалды еріктік аумағы мен сенсорлы жүйесінің дамуын іздестіруге болады. Және де ересектердің бірін-бірі түсіну процесінде жүргізуге мүмкіндік туады. Қазіргі таңда психолог, педагог, психиатр мамандары жетімдер қоғамы

жайлы сөз көп қозғауда. Сезімдік эмоционалды аумағының дамымағандығы баланың ішкі дүниесінің дамуының (негативті) кері екендігін көрсетеді. Осындай жағдайда балаға психоэмоционалды реабилитация өзіндік өмір сүруіне жағдай туғыза алады.

Балалар үйіндегі психолог жұмысының формасы (диагностика, коррекция, профилактика) – қарапайым жалпы білім беретін мектептерде қолданылатын стандартты терім болып табылады. Алайда әдістемелерді таңдауда балалар үйінде тәрбиеленушілердің психологиялық ерекшеліктеріне байқап әсер етуге тура келеді. Әсіресе ол (коррекциялық) түзету-дамыту жұмыстарына байланысты болып келеді. Жетім балалармен жұмыс жасауда оларға сәйкес әдістемелерді табу қиынға соғады. Отбасында тәрбиеленген балаларға қатысты іс-тәжірибелік зерттеулер педагогикалық жіберіліп қойған балаларға көбінесе сәйкес келе бермейді. Өйткені олар кейбір ойын, жаттығудың мағынасын түсіне бермей, олардың шешу жолдары қиынға соғады. Бірақ та интеллектке қатысты тапсырмалар көбінесе баланың ойлау, ес, сөйлеу, зейінінің дамытуға мүмкіндік береді. Кей жағдайларда мұндай тапсырмаларды шешу барысындағы баланың көңіл-күйінің өзгеруі, тежелуі, қорқыныш, үрей, уайымдаудың туындау бала психикасының дамуын тежеп отырады.

Сондықтан да әдістемелерді қолданудың ең тиімді жолы ол арт-терапия (сказка терапия) ертеке терапиялық, құм терапиясы әдістемелерді қолдану болып табылады. Сонымен бірге балаларға сурет, коллаж, пластинкамен бейне құрау, сөйлем құрау жаттығулары балалардың вербальді және вербальды емес интеллектісін дамытады. Яғни бұл әдістемелер арқылы баланың жеке ерекшелігі мен «мен» қасиетін анықтауымызға болады.

Қазіргі таңда психология ғылымында балалық шаққа қатынастың қалыптасуындағы баланың дамуы әлеуметтік-эмоционалды және когнитивтік негізге сүйенеді. Яғни бұл жағдайдың туындауы эмоция мен эмоционалды эксперестің ерте пйда болуымен тығыз байланысты. Қажеттіліктің негізінде жатқан эмоционалды байланысты құрайтын балада туылғаннан белгілі бір биологиялық механизмдер болады. Осыдан кейбір мінез-құлықтың формасы қалыптасады. Бұл формалар мінездің бейімділігін көрсетеді. Алғашқы саты бойынша, ана мен баланың өзара байланысы коммуникацияның негізгі амалының бірі эмоциямен алмасу болып табылады. Эмоцияның адам бет-жүзінде көрінуі бұл сыртқы әлеммен қарым-қатынасқа түсуге блатынын белгісі

болып табылады. Бала эмоциясының қалыптасып дамуы қоршаған ортаның атмосфералық климатына байланысты, сонымен қатар тәрбиешілердің балаға деген қатынасының бауырмашылығына байланысты болып келеді. Баланың эмоциясының дамуына тәрбиеші тікелей әсер етіп отырады. Сондықтан баланың жалпы психологиялық және физиологиялық дамуына тәрбиешілердің тигізер ықпалы зор. Демек, баланың ішкі сезімін ашуға себепші болатын ол - тәрбиеші деп білеміз.

Адамдардың бір-бірімен өзара мен байланыс процесінде серіктестің эмоционалды жағдайының қалай қабылданатыны өте маңызды. Әсіресе бұл аспектінің маңыздылығы ересек пен бала арасындағы өзара байланыстың өзара әсер ету процесінің туындауын қажет етеді. Барлығымызға мәлім жағдай ол баланың эмоциясының дамуы қоршаған ортасына байланысты болып келеді, яғни баланың анамен немесе ересекпен байланысы. Ананың қабілеттігі баланың танымдық белсенділігіне ықпал етуі болып табылады. Яғни анасымен қарым-қатынаста бала анасында туындаған эмоцияны өзінде бейнелейді. Қандай да бір ситуацияның туындауы эмоцияның туындауына себеп болады. Сол арқылы бала мен ана арасындағы туындайтын эмоция ситуацияны шешу барысында көрінеді. Ситуацияны шешу барысында ананың жауапкершілігін біле отыра бала өзін қауіпсіз сезінеді. Қайғы және өкіну эмоциясы ата-ана және ересектер үшін көмекті қажет етеді. Эмоционалды бұзылысы бар балалармен көп жылдық психотерапиялық жұмыс әр түрлі этап арқылы өткізіледі. Динамиканың бағыты бала дамуының шартының өзгерісіне байланысты болып келеді. Яғни мұндай жағдайлар диагностикалық және психотерапиялық жұмыстарда балалық шақтан жасөспірімдік шаққа дейінгі аралықта жүргізіледі.

Жағымды эмоцияны тудыратын, бала өзін толық қауіпсіз сезінетін жағдайлары:

ересек адамның балаға деген жылы лебізін білдіруі, амандасуы;

ересек адамның балаға жеке көңіл аударуы, онымен бірге ойнауы оған бір нәрсені үйрету немесе көмектесу;

Балада жағымсыз эмоцияның туындау жағдайлары:

қорқыныш-үрей, қайғы, агрессия үстіндегі балаға көңіл аудармай ересектің кетіп қалуы;

ересек балаға зейін аудармай басқаға зейінің аудару (қызғаныштың, қайғы, өкпе тызаның балада басым болуы);

баланы жұбатудың, физикалық қатынастың жоюылуы, сыртқы үрейге көмексіздік;

ересектің балаға қойған тиімі шегі, қиын тапсырма беруі баланың агрессиясы мен қайғысын көмексіздік сезімнің туындауына әкеп соқтырады.

Қорытындылап айтқанда, ересектер мен бала қарымқатынасында жағымды және жағымсыз эмоцияны тудырып отырады. Ересектің балаға қалай қарауы немесе оның қатынасы жауап ретінде балаға да сол эмоцияны тудырады. Балалар үйіндегі тәрбиешілердің эмоцияналды депрессиясына қарағанда ана эмоцияналды депрессиясының деңгейі жоғары. Көп балалар балалар үйіне түскенде әртүрлі себептермен келді. Бірі, әке шешесінің қайтыс болуымен, бірі әке шешесінің хабар-ошарсыз кетумен түскен болатын, сонымен қатар олар әртүрлі күйдегі күйді кеше отыра эмоцияларын тудырып отырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи. М, 1990.
2. Психическое развитие воспитанников детского дома. Под.ред. И.В. Дубровиной, А.Г. Рузской. М, 1990.
3. Галигузова Л.Н., Мещерякова С.Ю., Царегородцева Л.М Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах. /Вопросы психологии. -1990.-№6-15-20
4. Михайлова Ю.А Социальное поведение и эмоциональная регуляция у воспитанников домов ребенка// Психолог в детском саду.-2003-№2-С.83-114.
5. Психическое развитие воспитанников детского дома / Под.ред. И.В. Дубровиной, А.Г Рузской.-М., 1990.

Мәдібекова А.Д.

Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті, Тараз қ.

СТУДЕНТТЕРДІ ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Отбасы мәселесі әрдайым ежелгі философтардан бастап қазіргі заманғы прогрессивті ғалымдардың алдыңғы қатарлы әлеуметтік ойларының бірі болды. Отбасы - қоғамның негізгі институттарының бірі, адамның әлеуметтік қызмет ету жүйесі.

Көптеген әлеуметтік институттар отбасы институты секілді адамның жеке өміріне де, қоғамдық өмірдің көптеген процестеріне де маңызды әсер ете алмайды. Отбасы күшінің қоғамдағы рөлі басқа әлеуметтік институттармен салыстыруға келмейді. Өйткені адам тұлғасы отбасында қалыптасып дамиды, қоғамға бейімделуіне қажетті әлеуметтік рөлдерді иеленеді. Отбасы адамды алғашқы тәрбиелеуші орын болып табылады.

Отбасы - адамды өмір бойы жетелейтін ең маңызды құбылыс. Қазіргі қоғамда әлеуметтік-экономикалық және рухани-адамгершілік қарым-қатынастарды түрлендіру балаға тәрбие беру, өскелең жас ұрпақты әлеуметтендіру, эмоционалдық қорғау, балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету сияқты отбасының маңызды қызметтерінің бұзылуына әкеп соқты. Олардың экономикалық қиындықтары отбасылардың жаппай ауытқуы туралы стереотиптің қалыптасуы, сондай-ақ қазіргі жағдайдан шығудың лайықты шешімінің болмауымен шиеленісті.

Қазіргі таңда отбасының құлдырауы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл туралы «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Жаңа кезеңдегі әлеуметтік саясаттың маңызды құрамдас бөлігі ретінде ана мен баланы қорғауды жариялаймын. Мемлекет үшін және менің жеке өзім үшін де ананы қорғау – ерекше мәселе. Еліміздің болашақта қандай болатыны балаларымыздың бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты. Ең алдымен, біз қыздарымыздың тәрбиесіне көп көңіл бөлуіміз керек. Олар – болашақ жар, болашақ ана, шаңырақтың шырақшылары. Бейбіт өмірдің өзінде бізде мыңдаған жетімдер бар – балалар үйлері толы. Бұл, өкінішке қарай, жалпы әлемдік үрдіс және

жаһанданудың сынағы. Бірақ біз бұл үрдіспен күресуіміз керек. Мемлекетіміз бен қоғамымыз жетімдерді асырап алуды және отбасы типіндегі балалар үйлері салынуын көтермелеуі қажет.

Ерлердің әйелдер мен балаларға мүлдем жауапсыз көзқарас танытқан оқиғаларының саны өсуде. Бұл біздің дәстүрімізге, мәдениетімізге тіптен жат. Балалар – қоғамымыздың ең әлсіз және қорғансыз бөлігі және олар құқықсыз болуға тиіс емес. Елбасы ретінде мен әрбір сәбидің құқығы қорғалуын талап ететін боламын. Біздің топырағымызда туған кез келген сәби – қазақстандық. Және мемлекет оны қамқорлығына алуға тиіс.

Мен ажырасуға қарсымын, жастарды отбасы құндылығы, ажырасудың қасірет екендігі рухында тәрбиелеу керек, өйткені, оның салдарынан, ең алдымен, балалар зардап шегеді. «Әкесі қой баға білмегеннің баласы қозы баға білмейді». Бала тәрбиесі – тек ананың емес, ата-ананың екеуінің де міндеті. Ал болған іс болған екен, онда әке алимент төлеуге тиіс. Мемлекет жалғызбасты аналарды қолдауы және алимент төлемегені үшін жазаны күшейтуі керек. Бала тәрбиелеу – болашаққа ең үлкен инвестиция. Біз бұл мәселеге осылай қарап, балаларымызға жақсы білім беруге ұмтылуымыз керек. «Бар жақсылық балаларға» ұраны барлық ата-ана үшін қағидаға айналуы қажет.

Үкіметке:

- ана мен баланы қорғау, сондай-ақ, отбасы және неке саласында заңнаманы түбегейлі қайта қарауды;

- ана мен балаға қарсы бағытталған қылмыс үшін, сондай-ақ, осы саладағы ең ұсақ деген заңбұзушылықтар үшін жазаны күшейтуді;

- туу мен көп балалы болуды ынталандыру жүйесін реформалауды – жеңілдетілген салық, медициналық және әлеуметтік қызмет, еңбек нарығында жаңа мүмкіндіктер беру және сол сияқты материалдық және материалдық емес ынталандыруларды қамтитын шаралар кешенін әзірлеуді;

- елде жыныстық ерекшелігі бойынша кемсітушілікке жол бермеу және іс жүзінде гендерлік теңдік пен әйелдерге ерлермен тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуді тапсырамын. Бұл орайда мен сөзімді ең бірінші жұмыс берушілерге арнаймын» [1] деп отбасындағы жағдайларды көрсете отырып, жалғыз басты аналар туралы ерекше айтып өтті.

Заманауи отбасы мәселелерін зерттеумен айналысатын педагог-ғалымдар қазіргі таңда отбасылардың педагогикалық әлеуеті мен отбасы құндылығының

төмендеуі, ерлі-зайыптылардың ажырасуының көбеюі мен сәби туылу өсімінің азаюы, отбасылық-тұрмыстық қарым-қатынастарда қылмыс деңгейінің өсуі мен отбасындағы психологиялық ахуалдың дұрыс болмауы салдарынан баланың невротикалық ауруларға шалдығу қаупі жоғары болуы мәселелерін тілге тиек етеді. Осы аталғандар және басқа да себептер отбасының дұрыс құрылмағандығына және сәтсіз құрылған отбасылардың санының көбейгендігіне дәлел болады.

Әдебиеттерді алдын ала талдау нәтижесінде отбасы әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық ұғым ретінде қарастырылып қана қоймай, сонымен бірге қазіргі таңда отбасының бала тұлғасының қалыптасуына маңызды әсерінің бар екеніне, отбасының баланы әлеуметтендіретін алғашқы институт екендігіне көз жеткізілді. Отбасының баланың әлеуметтенуіне әсерін зерттеген ғалымдар А.Айхорин, Ю.П.Азаров, Д.Варга, У.Дик-Мейер, Я.Корчак, А.С.Макаренко, С.В.Ковалев, Л.В.Мардахаев, Т.А.Ильина, Р.Т.Байярд, И.Г.Овчинникова, Ф.С.Махов, И.В.Гребенников, Л.В.Ковилько және т.б.

Отбасы және отбасы тәрбиесі мәселелерін зерттеген отандық ғалым-педагогтар А.Тулембаева, Л.Р.Аутова, Ж.А.Карманова, Л.А.Попова, М.Аннанурова, А.З.Асфандияров, Г.К.Байдельдинова, Е.А.Аркин, Г.И.Герасимович, З.Ж.Жаназарова, М.М.Усенова, Ж.Байжанова, А.Перфильева, Л.З.Кирилов, В.Жарыкпаев, К.К.Кожаметова, Н.Құлжанова, Ж.Т.Сарыбекова, Ә.Е.Ботабаева және т.б.

Ең көп таралған сәтсіз отбасылар қатарына толық емес отбасылар жатады. Мұны ерлі-зайыптылардың ажырасу санының көбеюі растайды. Елімізде жыл сайын орта есеппен 1,5 млн. неке бұзылады. Яғни отбасының бөлінуінен жүз мыңдаған бала жапа шегеді. Толық емес отбасы категориясын сонымен қатар некесіз отбасылар мен ата-анасынан айырылған балалар толықтырады. Соның нәтижесінде қазіргі таңда әрбір 7-бала толық емес отбасында әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық салдармен тәрбиеленіп жатыр. Сондықтанда студенттерді отбасылық өмірге даярлау қазіргі таңда өте маңызды.

Қолданылған әдебиет:

1 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Лекция курсы. – Тараз, 2012. – 34 б.

Құрманбекова А.С., Мәдібекова А.Д.

Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті, Тараз қ.

СТУДЕНТТЕРДІ ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЯРЛАУ

МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

«Отбасы» деген сөз әлеуметтік өмірімізде ертеден орын алса да «жанұя» деген сөз оның орнын алмастырып жүр. Өйткені, олардың түпкі мағынасы - әке мен шешенің және қандас адамдардың тіршілік ету кезіндегі бірлігі, одағы. Себебі адам тіршілік барысында қажеттілігіне байланысты от жағып, үй салады, жұптасып отбасын құрады, ұрпақ сүйіп, өмірін ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырады. Отбасы сөзінің мағынасы терең, адамның әлеуметтік өмірін айқындайды.

Отбасы мәселесін көптеген әлеуметтану, философия, психология, педогогика, құқық, тарих тағы да басқа ғылымдардың қарастыруында.

1998 жылғы 17 желтоқсанындағы Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» Заңында «Отбасы некеден, туыстықтан, бала асырап алудан немесе балаларды тәрбиеге алудың өзге нысандарынан туындайтын мүлiктік мүлiктік емес жеке құқықтар мен мiндеттерге байланысты және отбасы қатынастарын нығайту мен дамытуға жәрдемдесуге тиісті адамдар тобы» деп анықтама берген [1].

Осы айтылған анықтамаларға сүйене отырып, отбасының мынадай белгілерін айқындауға болады:

- Отбасы өзара туысқандық қатынасы бар, әр түрлі жастағы және әр түрлі құқылы адамдардан біріккен ұжым;

- Отбасын ерлі-зайыптылық, ата-аналық, балалардың ата-аналарына, ересектердің кішілерге және бір-біріне деген қарым-қатынас жасау міндеттері байланыстырып тұрады;

- Ата-аналар мен балалар бір-бірінен бірі-отбасын басқарумен, екіншілері-сол отбасында тәрбиеленумен ерекшеленеді;

- Отбасы өмірі әр түрлі материалдық және рухани үдерістермен сипатталады.

Отбасы жеке адамның, топтың, қоғамның талаптарын қанағаттандыруымен маңызды. Қоғамның іргетасы болғандығынан да, оның қоғам мүшелерімен үздіксіз толықтырып отыратын, адамзат ұрпағын өмірге әкелетін өнімпаздық қызметін басқа ешкім бөліп атқара алмайды. Отбасы өзінің атқаратын ауқымды қызметі бар әлеуметтік институт.

Отбасы түрлері. Әрбір отбасы қайталанбайтын ерекше әлеуметтік институт ретінде белгілі түрлерге жатады. Отбасы құрамы, басқарылу ерекшелігі, қатынас сапасы, мәдени-әлеуметтік мүмкіндігі бойынша:

- жалғыз басты отбасы (балалы немесе баласыз жұбайлардың бірі)
- толық емес отбасы
- толық отбасы
- бөлек отбасы
- қариялы отбасы
- әулетті отбасы
- эгалитарлы отбасы (тең құқылы)
- патриархалды (әкенің басқаруындағы)
- матриархалды (ананың басқаруындағы)
- жағдайлы
- бақытты
- тұрақты
- даулы
- жағдайы төмен
- шырқы бұзылған
- өнер түріне бейім
- спортқа бейім
- техникаға бейім
- гуманизмге жақын
- дінмен өмір салты қалыптасқан болып бөлінеді.

Қазіргі кезде негізінен отбасының патриархалды түрі кең тараған. Патриархалды отбасы ұғымына әр түрлі сөздіктерде әр түрлі мағына береді. Жоғарыда айтылғандарды қорыта келсе, бұл түрдегі отбасыға ұлттық және діни дәстүрлерді сақтауға, үлкендерді құрмет тұтуға, бірнеше ұрапақтың өкілдері

бірігіп өмір сүруге және отбасында әке рөлінің басымдылығына негізделген отбасылар жатады. Мұндай отбасылар кішігірім қалалар мен ауылдарда сақталған. Сондай-ақ, аналық (некесіз) отбасыларда қарқынды өсуде. Статистикалық зерттеулерге сүйенсек некесіз балалардың көпшілігі жасөспірім жастағы қыздар мен 40-тан асқан әйелдердің үлесіне тең [2. 34-36].

Білім беру ұйымдарындағы бала тәрбиелеу әдістерінен отбасындағы тәрбие әдістерінің өзіндік айырмашылықтары бар. Отбасындағы тәрбие әдістері табиғилығымен, әр отбасының өмірлік тәжірибесімен, әдет-ғұрпымен ерекшеленеді.

Отбасындағы бала тәрбиелеу әдістері, бұл баланың тәртібі мен мінезіне ата-ананың мақсатты тұрғыда ықпал ету амалдары. Әр отбасының дербес бала тәрбиелеу әдістері бар. Тәрбие әдістерін тандап алуы ата-аналардың педагогикалық мәдениетіне, құндылықтар туралы түсініктеріне де байланысты болады. Төмендегі жағдайларға да байланысты болуы мүмкін:

- ата-ананың өз баласының жағымды, жағымсыз қасиеттерін білуі, неге қызығады, нені ұнатпайды, нені ынтамен орындайды, неге құлықсыз, тағыда басқалар жатады,

- әр ата-ананың өзіндік тәжірибесі, беделі, өзінің жеке үлгісі негізінде тәрбиелеуге тырысуы,

- ата-ана отбасында барлығын бірлесіп істегенді қаласа, онда практикалық әдістерді көбірек пайдалануы мүмкін.

Отбасы белгілі қызметтерді атқарады:

- қайта өндіру (репродуктивті) – ұрпақ келтіру (тек жалғастыру тума әрекеті, перзентті болу, оларды өсіру және тәрбиелеу қажеттігі);

- шаруашылық-экономикалық, (ортақ шауашылық және қаржы пайдалану, еңбекке жарамсыздарға қамқорлық және оларды материалды қамсыздандыру);

- тәрбиелеу (отбасы, оның әрбір мүшесінің тұлғалық қалыптасуына жағдайлар жасау; отбасы ұжымының өз мүшелеріне жеке-дара ықпал жасап баруы; өмірлік тәжірибе, инабаттылық тәртіптері мен адамгершілік құндылықтарға баулу);

- қарым-қатынас құру (коммуникативті - отбасы ішіндегі қатынас түзу, отбасының басқа адамдармен, жанұялармен, әлеуметтік топтармен байланысын ұйымдастыру);

- қайта қалыпқа келу (рекреативті - бос уақыттарындағы демалыс іс-әрекеттерін ұйымдастыру; отбасы мүшелерінің күш-қуатын, денсаулығын қайта тіктеу шараларын қамтамасыз ету).

Отбасы тәрбиелік қызметтерінің іске асуы оның ұлттық ерекшеліктеріне, әлеуметтік-мәдени салт-дәстүрлеріне және ол енген қауымдастыққа тән талап-тәртіп ұстанымдарына байланысты.

Тұлғаның әлеуметтенуінде жетекшілік маңызға ие жалпыға бірдей жағдаяттар болады. Олар: туған күнінен бастап, балаға болатын үздіксіз де тұрақты ықпал; отбасындағы қарым-қатынастың туысқандық, сүйіспеншілік, сенім, өзара жауапкершілік сезімдеріне негіделуі; ұрапақтан-ұрпаққа тәжірибе өткізуге бағытталған әрқилы деңгейдегі отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасы және ықпалы. Өз балаларының ерекшеліктерін, қызығулары мен қажеттерін ескертуде ата-аналар мүмкіндіктері орасан.

Отбасылардың өздеріне тән ерекшеліктеріне орай топтасуы төмендегідей:

Құрылымы бойынша (мүшелер саны, жас деңгейлері): үш әулетті отбасылар-ата-аналар, балалар, немерелер; екі әулетті отбасы-ата-аналар және балалар; бір балалы; көп балалы (үш одан көп балалы) отбасылар; толық болмаған, яғни ата-анасының біреуі жоқ; перзентсіз және тағы басқа отбасылар; отбасы тұрмысы және даму жағдайларына байланысты (жарасымды және қисыны кеткен жанұялар); отбасылық тәрбие стиліне орай (әкімшіл, адамгершілікті, либералды).

Әкімшіл (авторитарлы) отбасы - бала қарсылығын не күйзелісі мен селқостығын туындататын қаталдығы шектен тыс талаптарымен сипатталады. Сырттай бұл дөрекі қылық пен тұрпайы, жалғыз сөзден, екіжүзділікпен көрініп, балада қорқыныш пен қорғансыздық сезімін пайда етеді.

Адамгершілікті қатынас түрі (стилі) ата-аналардың бала тұлғасына болған сыйластық, құрметімен, оның көзқарас, ой-пікірлерін қабылдауымен, өзіндік дербестігін шектемейтіндігімен еленеді. Мұндай отбасылар балалар датына құлақ түре алады, өз шешімдерімен баланы тұсауламайды, оның

шығармашыл ынтасының дамуына көмектеседі. Бұл отбасы жағдайында бала өзін жайлы сезінеді, әрдайым табысты әрекет қуанышына бөленіп, оны ата-анасымен бөліседі, олардан қорықпайды, керісінше, ішкі нәзік сырларын ортаға салып, қиындықтарымен бөліседі, кеңестерін тыңдауға асығады, өз қадір мәртебесін сезінеді.

Либералды стильдік қатынас отбасы баласының не істесе де бетін қайтармауға, оның жауапкершіліксіздігі мен өзімшілдігіне бастау береді. Балалар ата-аналарының әсіресе сүйіспеншілігін “қорғаныс” етеді немесе олардың түгелдей елемеу, немқұрайлылығына тап болады. Бұл баланы екіжүзділікке, менмендікке, моральдық жұтаңдыққа әкеледі.

Өз перзентіне шынайы қамқорлық пен сүйіспеншілік шуағын арнаған ата-ана, негізінен адамгершілікті стильді қолдана отырып, орынды жерінде әкімшіл не либералды тәрбие элементтерін қолдануды да ұмытпайды.

Отбасында тиімді тәрбиелеудің белгілі ережелері қалыптасқан:

- баланы бар қалпында сүйю, құрметтеу қажет;
- балаға әсер ететіні құрғақ сөз емес, оның қалай айтылғаны, шын көңілден шыққандығы мәнді;
- баламен қатынас оның жас ерекшелігіне сәйкес болуы шарт, сонда ғана үлкендер мен кішілер арасындағы дау-дамай туындамайды да ең қонымды тәрбие әдісін таңдап, қолдануға болады;
- баланың не айтқысы келетінін түсініп алған жөн, асығыс қорытынды жасаудан сақтанған жөн;
- жазаны істеген келеңсіз әрекеті үшін қолдануға үйренген жөн, баланы намысына тиіп, қорламаңыз;
- бала жөнінде басқалар (мұғалімдер, көршілер) тарапына айтылған сын пікірлерден қорытынды жасаудан бұрын оның өзімен әңгімелесіп, әрекетінің себебін анықтап, кейін қабылдаған жөн: жұрт алдында өз беделінді жоғалтамын деп шошынудың қажеті шамалы, өз балаңның сенімінен айырылып қалмаған дұрыс;
- балаға үйрететініңді алдымен өзің үйреніп, біліп ал;
- өз балаңызға қанша рет «жоқ» деп, бетін қайтаратыныңызға мән беріп көріңіз, содан қорытынды шығарыңыз. Бала ата-анасына түгелдей тәуелді;

- бала жасына қарамай, басыбайлы қадағалауды жек көреді. Ата-анасының өз өміріне шын ықыласпен араласқанын ғана ұнатады. Бала табиғатынан ата-анасын сүйеді;

- баламен өмір, тұрмыс жөнінде жиі сұхбаттасып тұрған жөн, себебі қателіктен ешбір адам қашып құтыла алмайды;

- баланы қиындықтар құрсауында жападан жалғыз қалдыруға болмайды.

Отбасы тәрбиесінде қолданылатын басты әдістер – бұл өнеге-үлгі, бірлікті еңбек, іс-әрекет, әңгіме сұхбат, баланы қорғау. Балаға болған қатынас, ата-аналар арасындағы байланыс, басқа адамдармен араласу, барша отбасылық істер. Сондықтан да тәрбие үшін арнайы шарт, жағдайлар жасаудың тіпті де қажеті жоқ – тек қана дұрыс, инабатты, адамгершілік әдеп сақтап, өмір сүруді басты ұстаным етіп алу керек [28. 196-199].

Отбасы тәрбиесі – көзделген нәтижеге жету мақсатында ата-аналар мен жанұя мүшелерінің тарапынан жасалатын ықпал үдерістерінің жалпы атамасы. Әлеуметтік, отбасы және мектеп тәрбиесі ажырамас бірлікте орындалатын істер ауқымын құрайды. Отбасылық тәрбиенің мектеп тәрбиесімен тоғысқан тұсындағы мәселелер жалпы педогогика қарастырылады да, ал сол мәселенің әлеуметтік жағдайлары әлеуметтік педогогиканың үлесінде.

Қолданылған әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» Заңы. – Астана, 1998.

2 Жүндібаева Т.Н. Отбасы педогогикасы. - Алматы, 2014.

3 Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педогогика. – Алматы, 2008.

Нартбаева А.М.

Тараз инновациялық – гуманитарлық университеті, Тараз қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАЗАСЫЗДАНУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТЫ

Қазіргі кезде эмоциялық тұрақсыздықпен, сенбеушілікпен, жоғары алаңдаушылықпен ерекшеленетін мазасыз, мазасыздануы басым балалар саны едәуір көп ұлғайған. Мазасызданудың пайда болуы және орнығуы баланың жас кезеңіндегі қажеттіліктерінің қанағаттанбауымен байланысты. мазасызданудың тұрақты бейнесі, көбіне жеткіншек жас кезеңінде көрініс табады. Ал, оған дейін, бұзылыстардың кең шеңберін өндіруші болып табылады.

Мектептегі оқыту жүйесі (жаңаны тану, алынған дағдылар мен үйренулерді тексеру) әрдайым балалардың мазасыздануының жоғарылауымен байланысты екенін психологтар байқады және де кейбір мазасыздану деңгейінің жоғары шегіне жетуі оқытуды белсендіріп, оны тиімді етеді. Мұндағы мазасыздану зейін, ес, интеллектуалдық қабілетті жасаушы фактор. Бірақ егер де мазасыздану деңгейі осы шегінен асып кетсе, адамды байбалам жаулайды. Сәтсіздікке ұрынбауға тырысып, ол қызметіне көңіл аудармай кетеді. Немесе нақты жағдайдағы жеттістікке жетуге түгелімен беріліп кеткендігі соншалық, басқа ситуацияларды ол жеңіліс табады. Осының барлығы сәтсіздік қуаныш күшейтеді, мазасыздану жоғарылап, күнделікті кедергіге айналады.

Психологиялық әдебиеттерде мазасыздану түсінігінің түрлі анықтамаларын кездестіруге болады, бірақ зерттеушілердің көпшілігі оны ситуативтік құбылыс және өтпелі күй мен оның динамикасын білдіретін жекелік мінез ретінде қарастыруды жөн көреді.

Сонымен, А.М.Прихожан: «Мазасыздану – бұл төніп келе жатқан қауіпті алдын ала сезінумен, сәтсіздікті күтумен байланысты, эмоционалдық дискомфортты уайымдау» - дейді. Мазасыздануды эмоционалдық күй ретінде және жекелік кескін немесе темпераменттің тұрақты қасиеті ретінде де айырып көрсетеді. Р.С.Немовтың анықтамасы бойынша: «Мазасыздану - әлеуметтік құрылымдағы жағдайда қорқыныш пен үрейді сезіну, жоғарғы алаңдаушылық күйіне әкелетін адамның тұрақты немесе ситуативті көрініс табатын қасиеті». Л.А.Китаев-Смык, өз

кезегінде мынаны белгілейді, «психологиялық зерттеулерде мазасызданудың екі түрінің анықтамасы соңғы жылдары кеңінен тарала бастады». «Мінездің мазасыздануы» және ситуативтік мазасыздану, Спилбергтің ұсынуымен .

А.В.Петровскийдің анықтамасы бойынша: «Мазасыздану-үрейдің реакциясының туындауының төменгі сатысын сипаттайтын индивидтің қатерді уайымдауға бейім болуы жекелік ерекшеліктердің негізгі параметрінің бірі. Мазасыздану, әдетте, жүйкелік психикалық және ауыр соматикалық ауруларда жоғары болады, сонымен қатар психотравма салдарын өткізіп жатқан сау адамдарда көптеген топ мүшелерінде жекелік сәтсіздіктің субъективті көрінісінің бұзылуы»

Мазасыз балалар үшін оқу жылдарының қаншалықты ауыр өтетінін, ата – аналар да, мұғалім де жақсы біледі. Ал мектептік кезең негізгі және балалық шақтың негізін қалаушы: бұл тұлғалық қалыптасу уақыты, өмірлік жолды таңдау, әлеуметтік нормалар мен ережелерді иемдену, бойға сіңіру. Егер де оқушы уайымының себебі өз - өзіне сенімсіздік болса, онда жеке тұлға да «күмәншіл» болып қалыптасады. Мамандық таңдау бұл адам үшін өзін сәтсіздікке ұшырауға сақтану бағытына негізделген, құрдастары және мұғалімдермен қатынас жасау – қуаныш емес, ауыртпашылық..., және де мазасыздық бойын алып тұрған оқушының интеллектуалдық дамуы, оның ойлау бірегейлігімен, құмарлығымен, шығармашылық қабілеттерінің дамуымен сәйкес келмейді, өйткені шығармашыл адам - ол ерікті және тәуелділікке бел буатын адам. Ол жаңа қалыптаспаған көзқарас пен шешімді ұсынуға қорықпайды, өз жолымен жүргісі келеді, көпшіліктің мақұлдағанына қарсы келеді. Ал мазасызданғыш адамдар - кешеннен қабылданған, ескірген, бірақ көптеп тексерілген өмір нұсқаларының құлы.

Әр жас кезеңдері үшін, мазасызданудың тұрақты көрінісі немесе шынайы қатерсіз – ақ, көптеген балаларда жоғары үрейді тудыратын белгілі бір аймақтар, ақиқат объекттер болады. бала өзінің күшінен, қабілеттілігінен күмандана бастайды. Бірақ мазасыздану сабақтағы әрекет қана емес, жекелеген құрылымды да бұза бастайды. Сондықтан жоғарылаған мазасызданудың пайда болуы себептерін білу, бастауыш сынып жастағы балалардың адекватты құлығының қалыптасуы және мазасызданудың төмендеуіне септігін тигізетін, корекциялық – дамытушылық жұмысты жасап шығаруға және уақытында жүргізілуге әкеледі.

Мектеп табалдырығын аттап басқан, балалардың барлығының психологиялық жағдайы бірдей емес. Бала мектептік өмірдің жаңа сатысына қадам аттап жаңа қорқыныштарға кездеседі.

«Мектептік қорқыныш» термині балада мектепке бару алдында туындайтын қорқыныштықты білдіреді. Бірақ бұған жалғыз мектеп емес, сонымен қатар үйден кету.

Көп ауырып ата-ана қамқорлығында көп болған баланың айырылысуы қиын.

Кейде ата-аналардың өздері мектептен қорыққандықтан, балаларына санасына осы қорқынышты сендіреді. Оларды тым артық бақылауда ұстайды.

Ереже бойынша өзіне сенімді, оқудағы проблемалады өз бетінше шешуге тырысатын белсенді балалар мектепке бару алдындағы қорқынышты сезбейді. Басқа жағдай, егер бала анасына тым жақын болып, құрдастарымен қатынаста керекті тәрбиені мектепке дейін жинап үлгермесе, бұл балалар «ата-анасының үмітін ақтай алмаймын ба?» деп қорқып мектепке бейімделуі қиын.

Мектеп баланы мазасызданудан айырып қорқыныш тұтқынынан шығара алады. Мұғалім, мектептегі оқуғаларды бағыттаушы мазасыз бала үшін *«психотерапевт»* бола алады және болу керек. Өйткені, оның қолында көптеген құрал:

марапаттау,

«емдейтін» баға,

қоғамның ұжым өмірі,

сабақтағы және сабақтан тыс жұмыстар – бар.

Мектепке барғанда қателік, ақымақтық жасау, ұятқа қалу, күлкіге қалу сияқты қорқыныш сұрақтары туады. Сұраққа үрейшіл балалар жауап беруге қорқады, әсіресе тақта алдында. Тақта олар үшін – өзіндік, жазалайтын орын. Бұл эмоционалды сезімтал, әлсіреген, жиі ауыратан, «кім күшті» екені анықталып қойған сыныптарға жаңадан ауысқан балаларда көп болады. Үрей – уайым қайғының өте ауыртпал түрі. Белгісіз бір жақтан келе жатқан қатер, алақан терлеу, «бір нәрсені лезде істеу керек» деген сияқты «өзінше ұғымдар» оларды қатты мазалайды, бір орында отырғызбайды.

Осындай оқушыларға ұстаз ерекше көңіл бөліп, мақтап, қолдап отыруға міндетті. Қажетті кезінде мынадай *психологиялық тренингтер де* жүргізіледі.

Балалық мазасызданудың тамыры – баланың қызығушылықтарын қанағаттандырудан емес ол тұрақсыз сенімсіз ал кейде жай адамша махамбат баланың ішкі қайшылығын тудырады. Ал басқаша қалай? – ол біресе жақын біресе алыс біресе бар шапағатқа бөленеді. Біресе неге екенін өзі де білмейді – жазаланады. Үрейленудің мәні – бала жанының ішкі қара – қайшылығы. Бала кәдімгідей өзіндегі

қарсы күштерді сезінеді. Оның біреуі ата – анасына тартады. Басқасы итермелейді алыстатады. Ол махаббатты мейірімді сезінеді (ең болмағанда оның белгісін көреді), бірақ сол мезетте қатар осы махаббатты жоғалтып алу қорқынышын да сезеді. Ол оның берік екеніне сенбейді. Мұндай қорқыныш кез-келген жазадан да қорқынышты.

Қорқыныш пен үрейдің біріктіруші басы алаңдаушылық сезімі болады. Адам қатты алаңдаған (беспокойство) кезде сасқалақтап, қажетті жауап таппай, толқыннан дірілдей сөйлеп және көбіне *мүлдем сөйлемейді*, қорыққан кейіпте болады, аузы құрғап алақан ылғалданады, жүзі бозарып, адам түгелімен «терге басады». Бір уақытта ол көп қозғалыс жасайды, аяқты қайта-қайта айқастырып, тынымсыз, киімін түзулеп немесе *мүлдем қозғалыссыз қалыпқа енеді*. Қатты алаңдатушылықтың осы көріністері ағза қызметінің психофизиологиясын қысымын көрсетеді.

Осыдан желінген тырнақ, тырнаған қол, кездейсоқ соққы мен құлаулар келіп шығады. Сәтсіздіктен құтылу, қашу барысында бала қияли, өтірік айтады. Селсоқ, ұмытшақ келеді. Бұл үрейленуді емес, оны жеңу жолы екенін айтады. Ситуациядағы үрейленуді танып, білу үшін, бала онымен қалай күресуді білу үшін, мазасызданудың өзгеру формасының көріністерін білу қажет. Осындай ситуациядан шығу үшін, біз – ұстаздар, ата-анлармен де тығыз байланыста болып, бірге баласының мектептегі мазасыздану мәселесін қарастыра отырып шешеміз деп ой тұжырымдаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Психологическая служба школы. Учебное пособие для студентов / Под ред. И.В. Дубровиной – М.: Международная педагогическая Академия, 1995 – 222 с.
2. Раттер М. “Помощь трудным детям” – М.: 1987
3. Нетребя С. Влияние коррекции тревожности на формирование адекватной самооценки младшем школьном возрасте с учетом этнической принадлежности детей. //Ұлт тағылымы. 2004. №3, 122-1266.

Николаева В.В., Байкенова А.Е., Ласточкина А.В

*Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Республика
Казахстан*

РЕКОМЕНДАЦИИ В ПОДБОРЕ ДЕТСКОЙ МУЛЬТИПЛИКАЦИИ ДЛЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Самым доступным источником информации для детей дошкольного возраста являются мультфильмы, которые дети смотрят в детском саду и дома, и которые в большей степени определяют вкусы и эстетические потребности современных детей.

Проблема «дети и телевизор» волнует всех: и родителей, и педагогов, и врачей. Не так давно, главными занятиями детей дошкольного возраста были игры, рисование, лепка, рассматривание иллюстраций, слушание и совместное чтение сказок. Сегодня почти для каждого ребенка телевидение стало чем-то вроде игрушки или книги.

Мультфильмы дети смотрели всегда, но среднее время просмотра составляло в среднем 3-5 часов в неделю, т.е. 30 минут в день, официально разрешенные дошкольникам Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ). Мультфильмы были для ребенка долгожданной радостью, иногда даже значимым событием.

Современные дошкольники явное предпочтение отдают просмотру мультфильмов или компьютерным играм. Сейчас время, проведенное около телевизора или компьютера, по данным социологов, составляет от 20 до 40% всего свободного времени ребенка. По данным ЮНЕСКО, дети 3-6 лет смотрят телевизор, в частности мультфильмы, в среднем 3-4 часа в день, что составляет около 25 часов в неделю. Это значительно превосходит время их игры, общения со сверстниками и взрослыми [1].

Мультфильмы постепенно заменяют ребенку младшего школьного возраста общение, прогулки, душевные беседы с родителями, чтение книг и сказки на ночь. Яркие образы героев формируют внутренний мир и сознание ребенка, он воспринимает его за реальность. Причем грань между реальным миром и мультфильмом размывается. Ребенок не может понять, что мультик –

это вымысел, и всех супергероев, и прочих персонажей, на самом деле не существует.

Мы рассмотрели достоинства и недостатки современной мультипликации, её значение и последствия в жизни детей в связи с этим мы подобрали рекомендации для детей дошкольного возраста.

Младший дошкольный возраст (3-4 года). В соответствии с возрастными особенностями для младших дошкольников нужны фильмы с простыми, короткими сюжетами и сказки с повторяющимися действиями, связанные с семейным укладом (включая его нарушение), в узнаваемых или новых обстоятельствах.

Главные темы – жизнь животных и растений, действия персонажей и их последовательность, знакомство на уровне образов и действий с природными явлениями, с миром техники и пр. Важны узнаваемость и реалистичность действий в знакомых и условных обстоятельствах.

Для малышей важны общий позитивный настрой фильма, эмоции, связанные с конкретными действиями, эмоциональная окрашенность знакомых ситуаций. Героями фильмов могут быть дети или детеныши сказочных животных (возможны антропоморфные предметы), активно действующие, задающие образы простых правил поведения. Максимально выразительный образ героя не должен быть перегружен деталями. В качестве характерных примеров произведений для младшего возраста могут быть сказки В. Сутеева («Снеговик-почтовик», «Цыпленок и утенок» и пр.), Г. Цыферова («Паровозик из Ромашкова» и др.) [2]. Важно подчеркнуть, что для младших дошкольников существуют особые требования: продолжительность экранного произведения не должна превышать 15 минут.

Средний дошкольный возраст (4-5 лет). Это период расцвета ролевой игры и детского воображения. В этом возрасте достаточно развиты образное мышление и внутренний план действия. Основным содержанием становятся отношения между людьми, роли которых дети на себя взяли. Особую значимость приобретает сфера общения со сверстниками. Потребность в признании сверстников и в уважении взрослого выходит на первый план.

Исходя из этих возрастных особенностей, можно определить следующие характеристики произведений: сюжеты фильма связаны с общением и

различными отношениями между персонажами (дружба, вражда, доминирование-подчинение и пр.). Это могут быть разнообразные сказки (народные и авторские). Центральные темы связаны с миром людей, их разными жизненными позициями, возможными конфликтами и их разрешением.

Герой является участником событий, связанных с другими персонажами; важны отношения между ними. Персонажи демонстрируют различные варианты взаимодействия. Важно, чтобы главный герой воплощал наиболее эффективные и конструктивные способы разрешения конфликтов. В этом возрасте живой отклик находят такие мультфильмы, как «Котенок по имени Гав», «Гуси-лебеди», «Приключения Пифа», «Приключения Кротишки», «Как грибы с горохом воевали» и другие [2, с.67].

Старший дошкольный возраст (6-7 лет). Детей интересуют разные аспекты взрослой жизни: поступки, отношения, задачи и смыслы человеческих действий и пр. В этом возрасте ребенок усваивает представления о добре и зле, справедливости, усваивает нормы и правила поведения; учится видеть себя и ситуацию со стороны, что является важным условием развития самоконтроля и произвольности. Складываются устойчивые избирательные привязанности между дошкольниками, появляется дифференциация детской группы. Персонажи выступают как носители моральных норм и ценностей. Моральные эталоны представлены четко и вызывают определенное отношение.

Для примера приведем несколько характерных для этого возраста произведений: «Варежка», «Домовенок Кузя», «Малыш и Карлсон», «Петсон и Финдус», «Каникулы в Простоквашино», «Снежная королева» и многие другие. Все эти произведения имеют мультипликационную версию [2, с.69].

Таковы в общих чертах характеристики содержания произведений для детей на разных этапах дошкольного детства. Следует подчеркнуть, что прежде всего необходимо определить соответствие произведения этическим и эстетическим критериям. Произведения, суть которых противоречит моральным нормам, стимулируют агрессивность, жестокость, разрушения, нельзя рекомендовать детям.

Таким образом, изучая современную мультипликацию и её влияние, мы пришли к выводу, что:

Считать, что мультфильм – абсолютное зло неправильно. Мультфильм – это история, где животные умеют говорить, а добро всегда побеждает зло. Родителям, нужно проследить и направить, чтобы ребёнок смотрел только «добрые» мультфильмы, которые несут хорошее настроение и направляют нас на созидательную деятельность.

Есть мультфильмы, которые несут в себе ряд признаков, которые отрицательно влияют на детскую психику. Детям не следуют смотреть такие истории.

Важно учитывать и родителями, и детьми, время пребывания перед телевизором. Они должны понимать, что при длительном нахождении возле экранов у детей возникают проблемы с движением, лишним весом, со зрением и с речью. Следует помнить, что никакой мультфильм не заменит живого общения между взрослыми и детьми. И главное – нельзя показывать мультфильм ребёнку, если его не видел родитель.

Литература:

1. ВОЗ <http://www.who.int/ru>
2. Раевский Д. Детство под угрозой: вредные мультфильмы. Проект «Научи хорошему» -2015. С-83[Электронный ресурс]. URL <https://arhivinfo.ru/2-94910.html>

Д.м.н. профессор Дахбай Б.Д., Мұқан А.Т.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖЕТІЛМЕГЕН МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

«Бала тәрбиесі – бұл ата-аналардың ерекше азаматтық борышы» деп тұңғыш елбасымыз Н.Ә.Назарбаев айтқандай бала тәрбиесі қашанда маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Қоғамдағы материалдық қажеттіліктерге байланысты ата – аналар балаларына қарауға мұршалары жоқ. Балаларға рухани құндылықтарды беруге уақыт аздығынан тек материалдық құндықтармен ғана қамтамасыз етіп отыр. Қазіргі таңда бұрынғыдай ертегі оқып беретін әжелеріміз барма? Сол ертегіні құштарлықпен, қызығушылықпен, шыдамдылықпен тыңдайтын бала аз секілді. Қазіргі кезде балаларға отырып ертегі тыңдағаннан гөрі ғаламторға кіріп мультфильм көрген анағұрлым ыңғайлы. Бірақ бұл ғаламтордың және мультфильмдердің бала психологиясына қаншалықты әсер етіп жатқанын уайымдап жатқан ата – ана барма? Бұрынғы қазақ ертегілері қайда қалды? [1].

Бүгін де еуропалық балалар дәрігерлері ертегі терапияның бала денсаулығына тигізер орасан пайдасы туралы сөз қозғап жүр. Бірақ, қазақ үшін бұл таңсық емес. Бұл жұрттың болашағы құндақтағы кезінен бесік жырын естіп, сөз түсінетін жасқа жеткенде фольклордың барлық түрін апа, әжелерінің аузынан тыңдап, адамгершілік нормалары мен өмір сүру ережелерін ауыз әдебиетінен үйренген.

Ертегі терапиясы – психотерапияның құрамдас бөлігі. Баланың ертегі сюжетіне әсерленуі, кейіпкердің қиыншылықтарына алаңдауы оның келешекте өз алдында пайда болатын кедергілерден қиналмай өтуіне іштей дайындығын туындатады. Батыс пен Еуропа психологтары бала тәрбиелеу мәселесінде құрғақ ақыл айтудың, ескеру мен дауыс көтерудің жарамсыз екендігін толықтай дәлелдеді. Бұлар жаһанданулық қоғамға қадам басқан жаңа ғасыр үшін көнерген, өз күшін жоғалтқан әдістер деп танылған. Есесіне, ертегі терапиясы арқылы баланың санасын өздігінен кері нәрселерге қарсы тұрарлық күш беру шарт деген тәсілді ұсынады.

Мектепке дейінгі жастағы баланың тіл дамыту ерекшелігі - мектепке дейінгі балалардың әлі оқырман еместігінде, олар тек тыңдаушылар.

Педагогика ғылымы мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілінің оның жан-жақты дамуымен тығыз байланыста және мектепке дейінгі әртүрлі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту жалпы психофизикалық дамуымен қатар жүреді деп қарастырады.

Ертегі баланың эмоционалдық аясына әсер етеді, бұл одан әрі вербалды реакция мен бағалауға итермелейді.

Мұның бәрі ертегінің көмегімен мүмкін, себебі бұл ертегілерде өзге әдебиеттерге қарағанда өте жағымды немесе жағымсыз кейіпкерлер бар, сондықтан баланың өз іс-әрекеттерін бағалауы және кейіпкерлердің нақты өмірдегі мінез-құлқының үлгісін жасауға қиындықтар туғызбайды.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі балалардың ертегінің көмегімен сөйлеу тілін дамыту мәселесі жеткіліксіз зерттелуде, ғылымда мектепке дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып сөйлеу тілін дамыту құралы ретінде ертегілерді пайдаланудың нақты әдістемелік жүйесі жоқ.

Біздің ойымызша, ертегі терапиясы - мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда мүмкіндіктері сарқылмайды, сондықтан оны әртүрлі жас топтарындағы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін қалыптастыру үшін «білім беру» үдерісінде қолдануға ұсынылады.

Ертегі терапиясының ерекшелігі оқушылардың тұлға ретінде өсуі үшін сауатты және жүйелі сөйлеп үйренудің үйлесімділігі мен келісушілігіне алып келеді. Ертегі терапиясы – қиялдағы іс-әрекеттер шынайы қарым-қатынаспен байланыса отырып, баланың ынтасын ашуға, өз бетінше әрекет етуге үйретіп, шығармашылығын дамытып, өзінің эмоциялық күйін ретке келтіруге болатын ықпалды әрекет болып саналады. [4].

Ертегітерапия – психотерапияның зақым келтірмейтін, ауыртпалық салмайтын бірден бір әдісі болып табылады. Ертегі балаларда тек күйініш, қуану, ниет білдіру сезімдері ғана емес, сонымен қоса оларда сөйлеу әрекетін дамытуға түрткі болады.

Ертегі терапиясын «балаларға арналған» әдіс деп айтуға болады, себебі ол әр адамның балалық негізін қалыптастыруда баланың тазалығына және зеректігіне үндеу болады. Педагогикалық жігердің әсерінен баланың ертегідегі

қиялының арқасында бір мезетте саналы мінез-құлқы түсінікті және ықпал етуге оңайырақ, сонымен қатар баланың ішкі жан дүниесіне терең ене алуына пайдасын тигізеді. Ертегі терапиясының көмегімен тиімді түрде балалардың қабілетін арттыруға болады.

Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева ертегі терапиясын төмендегідей түсіндіреді:

- емдеу (психотерапиялық болып табылатын баланың ішкі білімін ашу);
- мағына іздеу үдерісі (әлем туралы білімнің мағынасын ашу);
- шынайы өмірдегі және ертегідегі оқиғалар мен тәртіптердің арасындағы байланыстың білімі;
- мәселелік оқиғаларды объективтілеу;
- баланы тәрбиелеу және оған білім беру. [3].

Ертегімен жұмыс жасау барысында мынадай әдістерді қолданған жөн:

1. Ертегіні талдау. Мақсаты – әрбір оқиғаны, әрбір кейіпкерді, әрбір бейнеленген сюжетті түсіне отырып шыққан қорытындыны ұғыну. Баладан көбінесе өз ойын сұрап отырған жөн.

2. Ертегіні әңгімелеу. Бұл әдіс баланың елестете алу қабілетін, қиялын дамытады. Балаға бұл ертегіні қатысқан немесе қатыспаған кейіпкердің атынан баяндап беруді ұсынуға болады.

3. Ертегіні қайта жазу немесе толықтыру. Ертегінің мазмұны немесе оқиғаның шиеленісуі, аяқталуы ұнамаған кезде қолданылатын әдіс. Ертегіні қайта жазып немесе кейіпкерлерін өзгертіп бала өзінің бойындағы өзгерістерді көрсетіп, шешімін таппай жүрген жағдайларды шешіп, өз ішіндегі толғаныстардан босай алады.

4. Қуыршақтар арқылы ертегіні сахналау. Бұл баланың қимыл – қозғалыстарын неғұрлым шынайы етіп, қуыршақтың мінез – құлқын да шынайы сомдай алуына көмектеседі. Қуыршақтармен жұмыс жасау арқылы бала өз бойындағы өзгерістер мен эмоцияларды жағдайларға байланысты көзрсете алмайтын жақтарын көрсетуге мүмкіндік алады.

5. Ертегіні құрастыру. Кез – келген қиял – ғажайып ертегілерде мазмұнның даму заңдылықтары бар. Басты кейіпкер бір отбасында дүниеге келіп, қиындықтарға тап болып, ол кедергілерді жеңеді және үйіне оралады. Сонымен, ертегі барысында кейіпкердің өмірі ғана сипатталмай, жеке тұлғаның қалыптасу кезеңі айтылады. [2].

Ертегі терапиясы арқылы түзету сабақтарының бұл түрі - сөйлеу тілі жетілмеген балалармен түзету-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың қосымша түрі болып табылады. Олар балаға түзету әсерін кеңейтуге және осылайша көптеген міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілі жетілмеген балалардың сөйлеуін дамытудың тиімді нысандары, әдістері мен құралдарының көп саны бар екенін атап өтуге болады. Бұл логопедке, дефектологқа және арнайы жұмыс жасайтын мамандарға әр баланың мүдделері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу тілін дамытудың ең тиімді және қызықты тәсілдерін таңдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев «Нұр Отан» партиясының 13-съезінен жолдауы.
2. Ертегі терапиясы, Төлеген. А. , Қазақстан мектебі, № 8, 2012.–Б.5-9.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Формы и методы работы со сказками. - СПб.: Речь, 2008. – 240 с.
4. <https://podrastu.ru/terapia/skazka-v-razvitii.html>

CONTENTS

PEDAGOGICZNE NAUKI

Dystansowa edukacja

Аканова С. Б. ЭЛЕКТРОНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ КЕШЕНІН ҚҰРУДА ПРОГРАММАЛАЛЫҚ ОРТАЛАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	3
Селенкова Н.П., Русскін В.М. ПЛАТФОРМА СТЕРІК ЯК МОБІЛЬНА ПІДТРИМКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	8

Problemy przygotowania fachowców

Кульжанов С.Р. БАЛАЛАР ҮЙІНДЕГІ ТӨРБИЕШІЛЕР МЕН ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ӨЗАРА ӨРЕКЕТТЕСТІГІ	11
Қоныс Р. Б. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ӨЛЕУМЕТТІК ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	16
Янкова С.А., Квасных Г.С., Барановская О.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ.....	23
Кенжебаева А.Т. Турматова М.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ	26
Кенжебаева А.Т. Умбетияр Н.Е. ЖОБАЛАУ ӨДІСІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ	32
Кенжебаева А.Т. Юнусметова Ф.С. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	38
Тазабекова А.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН САБАҚТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ	43
Sakhnenko A.V. DEVELOPMENT OF PROFESSIONALLY IMPORTANT PHYSICAL QUALITIES OF STUDENTS OF AGRARIAN SPECIALTIES BY MEANS OF PROFESSIONAL-APPLIED PHYSICAL TRAINING.	48
Махмутова Г. С. , Искендір А. Н. ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР МӘДЕНИЕТІНІҢ НЕГІЗІ - ПАТРИОТТЫҚ ТӨРБИЕ	52
Килыбаева Г. К., Абай Қ. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ҚАҒАЗБЕН САБАҚ ЖҮРГІЗУДЕ ӨЗДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	55

Жетписбаева Б.А., Смагулова Г.Т. ОБ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ НЕПРЕРЫВНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ (КОЛЛЕДЖ – ВУЗ)	64
Metodyczne podstawy wychowania	
Құрманбекова А.С., Кульжанов С.Р. БАЛАЛАР ҮЙІНДЕГІ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЕРІКТІ АУМАҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	68
Мәдібекова А.Д. СТУДЕНТТЕРДІ ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	77
Құрманбекова А.С., Мәдібекова А.Д. СТУДЕНТТЕРДІ ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ	80
Нартбаева А.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАЗАСЫЗДАНУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТЫ.....	86
Николаева В.В., Байкенова А.Е., Ласточкина А.В. РЕКОМЕНДАЦИИ В ПОДБОРЕ ДЕТСКОЙ МУЛЬТИПЛИКАЦИИ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	90
Дахбай Б.Д., Мұқан А.Т. СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖЕТІЛМЕГЕН МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ ТУ ЖОЛДАРЫ	94
CONTENTS.....	98

252550
252743
250216
250220
251924
252826
252827
252828
252919
252920
252921
252929
252960
250214
250217
250218
250222
252604
252845